

|  |  |
|--|--|
| OÑTÚSTIK-QAZAQSTAN<br><b>MEDISINA<br/>         AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br>SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL<br/>         ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы   | 044-73/11-303  |
| Әдістемелік өңдеу  | 60 беттің 1 беті   |

**«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ  
жанындағы медицина колледжі**

**Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы**

**ТЕОРИЯЛЫҚ САБАҚҚА АРНАЛҒАН  
ӘДІСТЕМЕЛІК ӨНДЕУ**

Пән коды: ӘЭП 02

Пән: «Әлеуметтану және саясаттану негіздері»

Мамандығы: 09110100 «Стоматология»

Біліктілігі: 4S09110102 «Дантист»

Оқу сағатының/кредит көлемі: 24/1

Теория: 24 с.

Курс: 1, 2

Семестр: 1, 3

Бақылау түрі: сынамалы сынақ.

ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН

MEDISINA

AKADEMIASY

«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ



SOUTH KAZAKHSTAN

MEDICAL

ACADEMY

АО «Южно-Казakhstanская медицинская академия»

Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы

044-73/11-303

Әдістемелік өңдеу

60 беттің 2 беті

«Жалпы білім беретін пәндер» кафедрасының мәжілісінде қаралды.

Хаттама № 1 «21» 08 2024 ж.

Кафедра менгерушісі:  А.Т. Сатаев

|  |  |   |
|--|--|---|
| OÑTÜSTIK-QAZAQSTAN<br><b>MEDISINA<br/>         AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL<br/>         ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы   | 044-73/11-303  |   |
| Әдістемелік өңдеу  | 60 беттің 3 беті   |   |

### №1- сабақ.

**5.1.Сабақтың тақырыбы:** Саясаттану пәні және нысаны. Саясаттану пәнінің қызметтері мен әдіс тәсілдері. Ежелгі Шығыстағы саяси ой. Ежелгі Грекия мен Ежелгі Римдегі саяси ойшылдар.

**Сағат саны:** 90 мин

Сабақ түрі: теория

**5.2. Сабақтың мақсаты:**Саясаттанудыңпәнін, әдіс-тәсілдерін, қызметтерін жете меңгерту оқыту: Білім білік дағдыларын қалыптастыру.

тәрбиелік:Сұлулық тәрбиесі,өнердегі сұлулықты түсіне білу.

дамыту: Еріктілікті дамыту,танымдық қызығушылықты арттыру.

**1) Ұйымдастыру кезеңі – 5 мин.**

а)Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

ә) Оқушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

**Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 25 мин**

а) Барлық оқушылырадың үй тапсырмасын орындауын тексеру;

ә) Оқушылармен уақыт бойынша жұмыс істеу;

б) Сабақты сұраудың жалпы әдісі, бақылау сұрақтарын пайдалану;

в) Оқушылылардың білімдерін бағалау;

г) Үй тапсырмасын қорытындылау.

**5.3. Дәріс тезистері:**

**3) Жаңа сабақты түсіндіру: 35 мин**

Ақпаратты – дидактикалық бөлім.

-Саясат дегеніміз не?

-Саясаттан тыс адам өмір сүре ала ма?

-Саясаттанудың негізгі қарастыратын мәселелері.

Саясаттану сөзі гректің «саясат» және «ілім» деген сөздерінен шыққан, саясат туралы ғылым деген мағананы береді. Басқа қоғамдық ғылымдардың ішінде саясаттанудың орны ерекше. Себебі адамзат тарихында саясат негізгі рол атқарады.. Оның дұрыс-бұрыстығы сайып келгенде, адамдардың тағдырымен тығыз байланысты. Мысалы, мемлекет агрессиялық, яғни басқыншылық соғыс саясатын жүргізсе, оның салдары бірнеше жылдарға созылатын қайғы-қасіретке соқтыратыны даусыз. Керісінше, мемлекет ғылыми дәлелденген тиімді бейбіт саясат жүргізсе, халқына жайлы болары да белгілі. Адамзат саясаттың сиқырлы сырын ерте заманнан түсініп-білгісі келді. Ежелгі Шығыс, антикалық дәуірдің ойшылдары мемлекеттің, саяси биліктің мән-мағанасы неде және кімге қызмет етеді, қоғамдық құрылыстың қандай түрі бар және олардың ең жақсысы, халыққа ең қолайлысы қайсысы деген сияқты сауалдарға жауап іздеген. Бірақ ол кезде пайымдаулар діни негізде болды. Мысала: Мысырда, Вавилонда, Үндістанда басқарушы құдай, ол жер бетіндегі істерді реттеп отырыды.

Кейінірек адамзаттың іс-тәжірибесінің, ақыл-ойының, мәдениетінің дамуына байланысты саясаттың ұғымдары, түсініктері, тұжырымдамалары пайда бола бастады. Қоғамдық-әлеуметтің және саяси құрылымы мен қатынастардың одан әрі күрделенуі, материалдық өндірістің, халық санының өсуі оның өміріне мемлекеттің тікелей араласуына әкеліп соқтырды. Мұндай жағдайда ұлы ойшылдар саясатты ғылыми тұрғыдан түсініп, оны орынды пайдаланудың, мемлекетті тиімді басқарудың жолдарын іздестіре бастады.. Бұдан келіп саяси теориялар туды.

Саясаттану XIX ғасырдың екінші жартысында өз алдына жеке пән ретінде қалыптасты. 1857 жылы АҚШ-тың Колумбия колледжінде профессор Ф. Либер «Тарих және саяси ғылым» деген кафедра ашты. Соның негізінде онда 1880 жылы саяси ғылымның жоғары мектебі құрылды. 1872 жылы Францияда мемлекеттік аппаратқа арнайы қызметкерлер дайындайтын саяси

|  |  |   |
|--|--|---|
| OÑTÛSTIK-QAZAQSTAN<br><b>MEDISINA<br/>         AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>1979 | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL<br/>         ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы   | 044-73/11-303  |   |
| Әдістемелік өңдеу  | 60 беттің 4 беті   |   |

ғылымдар мектебі жұмыс істей бастады. 1889 жылы Американың саяси және әлеуметтік ғылымдар академиясы, 1903 жылы Америкалық саяси ғылымдар ассоциациясы құрылды. XX ғасырдың басында саясаттану бөлек академиялық пән ретінде толық бөлініп шықты. Бүгінгі таңда АҚШ-тың, Шығыс елдерінің барлық жоғарғы оқу орындарында саясаттану жеке пән ретінде барлық факультеттерде міндетті түрде оқытылады, әлемнің ең ірі университеттері оған мамандар дайындайды. Мысалы, АҚШ-та саясаттанудың мамандандырылған 26 саласы бойынша білім береді. Оны бітірген мамандар маңызды саяси шешімдердің жобаларын сараптауға, партиялар немесе басқа бірлестіктердің сайлау алдындағы бағдарламаларын талдауға, үкіметтік дағдарыстар мен халықаралық қатынастардағы шиеленіс жағдайлардың себебін ашуға қатысады. Бұрынғы Кеңес елінде бұл ғылымды партияға, халыққа қарсы, буржуазиялық ғылым деп айдар тағып, оқытпаған болатын. Бірақ бұдан ол кезде саяси ғылымға еш мән берілмеді деген ой тумауы керек. Саяси мәселелер қаралып, зерттеліп жатты. Алайда олар ғылыми коммунизм, тарихи материализм, коммунистік партия сияқты идеологияға негізделді. Саясаттануға деген көзқарас 80 жылдары қоғамның демократиялануына байланысты өзгере бастады. 1989 жылы Жоғарғы аттестациялау комиссиясында саясаттанудың эксперттік кеңесі жұмыс істей бастады. 1990 жылы КСРО – ның ғылым және техника бойынша мемлекеттік комитеті «Саяси ғылымдар» деген атпен саяси ғылым қызметкерлерінің тізімін ресми түрде бекітті. 1990 жылдан бастап, ТМД-ның басқа елдерінде саясаттану оқытыла бастады. Қазір Қазақстанның барлық Жоғарғы оқу орнында бұл ғылым жеке пән ретінде өтілуде. Әл-Фараби атындағы Қазақ мемлекеттік Ұлттық университеті және Абай атындағы Алматы мемлекеттік университеті және т.б. жоғары оқу орындарында бұл салада арнаулы мамандар даярлайды.

Саясаттану дегеніміз - саясат туралы адам және қоғам арасындағы қарым-қатынастары туралы жинақталған ғылым.

Саясаттану басқа қоғамдық ғылымдармен тікелей байланысады. Мысалы: философиямен, экономикалық теориямен, құқықпен, тарихпен, әлеуметтанумен тығыз байланысты. Қазақстан Республикасы тәуелсіздігін баянды етуге билік құрылымдарын қалыптастыруға, қоғамдық өмірді демократияландыру, саяси мәдениетті сомдау, өсіп келе жатқан ұрпақты саяси әлеуметтендіруге саясаттану курсы оқып үйренудің маңызы зор.

Саясаттану пәні қоғамның саяси саласын, оның даму заңдылықтарын, қазіргі саяси өмірді ұйымдастыруды, басқаруды, оның құрылысы мен жұмыс істеуін зерттейді.

Саясаттанудың пәні мына бөлімдерден тұрады:

Саяси теориялар. Ол дегеніміз саясаттанудың пайда болуы, дамуы, қазіргі кездегі қызметі.

Саяси институттар. Оған: конституциялар, аймақтық және жергілікті басқару, көпшілік әкімшілігі, саяси институттарды салыстырып зерттеу жатады;

Партиялар мен қоғамдық ұйымдар;

Қоғамдық пікір;

Халықаралық саясат;

Ол адамзаттың демократиялық қоғамдағы құқығы, еркіндігі мен міндеттері, жеке адамның саяси құқықтық жағдайы, оның саяси өмірге қатынасу тәсілдері, саяси өзгерістердің түрлері, саяси мәдениетті қалыптастырудың мазмұны мен жолдары, қазіргі замандағы сан түрлі саяси идеялық көзқарастар жаңаша саяси ойлаудың мәні, қазіргі дүние жүзілік дамудың қозғаушы күштері туралы түсінік береді.

Саясаттанудың өзіне тән әдістері бар:

Салыстырмалы әдіс. Әртүрлі елдердегі саяси құбылыстарды салыстырып олардың жалпы жақтарын және жеке ерекшеліктерін ажыратуға мүмкіндік береді;

|   |   |
|---|---|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br>SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303   |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 5 беті  |

Жүйелеу әдісі. Саяси құбылыстарды басқа күрделі құрылымның бір бөлігі ретінде қарап оны құрайтын элементтердің әлеуметтік өмірдегі орнын, қызметін, айналадағы орта мен басқа құбылыстармен байланысты зерттейді;

Социологиялық әдіс. Саясатты қоғам өмірінің экономикалық әлеуметтік құрылым, мәдениет жағдайына байланысты анықтайды.

Тарихи тәсіл. Саяси құбылыстарды мерзімі жағынан дәйекті, заманына қарай бұрынғы, қазіргі және болашақтың байланысын айқындай отырып қарастырады.

Бихевиористік әдіс. Жеке адамдар мен топтардың іс-әрекетін белгілі бір саяси жағдайларда адамдардың өздерін-өздері қалай ұстауын талдауға негізделеді.

Нормативтік әдіс. Қоғамдық игілікті ең мол қамтамасыз ететін немесе адамға әуел бастан тән ажыратылмас табиғи құқықты іске асыруға барлық мүмкіндікті жасайтын саяси құрылыстың түрін іздейді.

Саясаттанудың категориялары.

Саясат, саяси билік, саяси жүйе, саяси тәртіп, саяси мәдениет, саяси өмір, саяси қатынастар, мемлекет, демократия, азаматтық қоғам.

Саясаттанудың қызметтері.

-Танымдық қызмет. Саяси білім қоғамдағы оқиғаларды танып білуге, олардың саяси мәнін түсінуге, болашақты болжауға мүмкіндік береді;

-Бағалау қызметі. Ол саяси құрылысқа, институттарға, іс-әрекеттерге, оқиғаларға саяси баға береді;

-Саяси әлеуметтену қызметі. Ол азаматтықты халықтың демократиялық саяси мәдениеттілігін қалыптастырады;

-Реттеушілік басқару қызметі. Ол адамдардың саяси өмірінде өзін-өзі ұстауына, іс-әрекеттеріне тікелей әсер етеді;

-Жетілдіру қызметі. Бұл саяси институттармен қатынастарда басқаруда реформалар жасап оларды қайта құруда теориялық негіз болады;

-Болжау қызметі. Ол белгілі бір саяси жағдайларда алдыңғы қатарлы озық, саяси өзгерістер жасауға бағытталған ғылыми болжау мен аяқталуы тиіс.

Саясаттану басқа қоғамдық ғылымдармен тікелей байланысады. Мысалы: философиямен, экономикалық теориямен, құқықпен, тарихпен, әлеуметтанумен тығыз байланысты. Қазақстан Республикасы тәуелсіздігін баянды етуге билік құрылымдарын қалыптастыруға, қоғамдық өмірді демократияландыру, саяси мәдениетті сомдау, өсіп келе жатқан ұрпақты саяси әлеуметтендіруге саясаттану курсы оқып үйренудің маңызы зор.

Адамзат қоғамы сияқты, ғылым мен мәдениет біркелкі дами қойған жоқ. Олардың шарықтап шалқитын құлдырап түсетін кезеңдері болды. Тарихта белгілі өркениеттің ошағы болып гүлдену Ежелгі Шығыс- Мысыр, Вавилон, Үндістан, Қытай, Парсы елдеріне келеді. Шығыс мәдениеті Батыс мәдениетінен шоқтығы көш жоғары болып, өркениеттіліктің үлгісін көрсетті. Мұнда ең алдымен математика, геометрия, астрономия, медицина ғылымдар дамыды. Шығыс елдерінде жоғарғы билік шектелместен монархтың (халиф, хан, патша, сұлтан, король, император) қолында болды. Б.з.б. бірінші мыңжылдықтың ортасында саясатты діни-мифологиялық танудың орнына философиялық этикалық тұрғыдан түсіну түрі келді. Көне Египетте халық биліктің қайнар көзі деп құдайлар мен фараондарды қабылдады. Сондықтан да Египеттегі биліктің өзі фараондар салдырған пирамидаға ұқсас болды. Пирамида басында құдайлар мен фараондар, яғни пирамиданың шыңы, ал пирамиданың табаны (негізі) – халық, ортасы – абыздар мен ақсүйектер деп түсінді. Ал осы тәртіпті бұзған жағдайда адамдар құдайдың қарғысына қалады, ақырзаман болады деп түсінді. Осыдан барып олар қоғамдағы қалыптасқан жағдайды, тәртіпті сақтап қалу үшін әр түрлі заңдар жинағын жариялады. Сондай заңдардың ең көнесі ретінде

|   |  |   |
|---|--|---|
| O'NTUSTIK-QAZAQSTAN<br><b>MEDISINA<br/>         AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>1979 | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL<br/>         ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |   |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 6 беті   |   |

ежелгі Саяси ілімдер тарихы вавилондағы Хамурапи (б.э.д. 1782–1750 жж.) патшаның заңдарын айтуға болады. Заңның кіріспе бөлімінде «осы заң сендерге әділеттілік үшін жіберілген» деп көрсетіледі. Көне Үндістандағы бізге дейін жеткен көне ескерткіш-тердің бірі – ертедегі арийлер туралы мәліметтер сақталған «Ригведа». Бұл құнды деректе олардың қоғамдық өмірі түгел сипатталады.

Дерек бойынша үнділер қоғамды төрт арнайы топқа бөлген: а) брахмандар – абыздар; ойшылдар, ғалымдар; ә) кшатрийлер – әкімдер мен жауынгер әскери басшылар; б) вайшилар – көпестер мен саудагерлер; в) шудралар – бұқара халық. Қоғамдағы мұндай әлеуметтік тапқа бөліну сол заманның идеологиясына ешқандай қайшы келмеді және бір таптан басқа тапқа ауысуға қатаң тыйым салынды. Осылайша үнді қоғамында саяси өмірді реттеуші қатаң касталық жүйе қалыптасты. Ежелгі Шығыстағы саяси ойлар шекара күзету мәселелеріне келгенде тұрғындар бұл сұрақтарды арнайы құрылған мекемелер, заң, сот жүйесі арқылы шешіп, жүзеге асырып отырды. Саяси ілімдердің бағзы отанының бірі – Қытай. Қытай халқының күрделі саяси өмірін түсіндіретін, реттейтін елде бірнеше мектептер болды. Сол заманда негізі қаланған идеялар қазіргі кезде де қытай халқының негізгі идеологиясына айналып отыр. Қытай қоғамында конфуций ілімі негізгі доктринаға айналғанға дейін, мемлекеттің саяси өмірінде даосизм мен буддизм ілімдері саяси-идеялық тәртіпті қалыптастырып үлгерген еді. Буддизм адам мен ғаламның үйлесіміне назар аудара отырып, қоғамда әділетті мемлекет орнатуға болады деген идеяны қолдады. Кун-фу-цзы (б.э.д. 551–479 жж.) Конфуций әлеуметтік және саяси қайшылықтар заманында өмір сүрді. Мемлекет іргесі шайқалып, патриархалдық рулық нормалар дағдарысқа ұшырап, елді хаос жайлаған кез болды. Осы жағдайдан шығу үшін Конфуций әлеуметтік үйлесімділік идеясын ұсынды, сонымен қатар, ол Қытайдың рухани және қоғамдық өмірінде маңызды рөл атқарған даналар мен ел билеушілерінің беделіне сүйенді. Конфуций үшін бес «тұрақтылық»: әдет-ғұрып, адамгершілік, әділетті парыз, білім мен сенімділік аса маңызды. Осы тұрғыда Конфуций отбасылық этиканы мемлекеттік деңгейге дейін көтереді. Саясаткер ретінде Конфуций ел басқарудағы әдет-ғұрыптың құндылығын өте жақсы түсінеді. Үлкен және ұсақ істерде ол қол астындағы адамдардың өз шамасын білу сезіміне тәрбиелей отырып, әдет-ғұрып, тұлғалық және әлеуметтік деңгейдегі адамды «сыртқы ортаға» бейімдейді, қақтығыстардың алдын алады. Әдет-ғұрып қоғамдағы қалыптасқан саяси өмірді жалғастыруға, аман болуына себеп болады. Қазіргі қытай қоғамы өзінің саяси және мәдени-экономикалық дамуында, тұрақтылығында негізін Конфуций қалаған, әдет-ғұрып пен моральдық-этикалық нормаларға көп қарыздар. Конфуций саяси идеясы жағынан алып қарағанда консерваторлық бағытты ұстанған, гуманист ойшыл болды. Ежелгі Шығыстағы саяси ойлар Конфуцийшілдікті әрбір жаңа ұрпақ өзінше талқылап, қабылдады.

Легистер конфуцийшілдік гуманистік идеяға сын айтушылар еді. Көне легистер идеясы, негізі б.э.д. IV ғ. аралығында дүниеге келген. «Шан цзюнь шу» (Шан облысы басқарушысының кітабы) еңбегінде айтылған еді. Шан Ян конфуцийшілдердің әдет-ғұрыпқа арқа сүйеп, елді басқару идеясын қатты сынады. Легистер мемлекеті басқаруда қатал заң мен тәртіп қана тұрақтылықты қамтамасыз етеді деп түсіндірді. Олар «Егер халық мемлекеттен күшті, басым болса, онда мемлекет әлсіз, ал керісінше мемлекет – билік халықтан мықты болса, онда армия (әскер) мықты болады» деді.

Легистер заңға бағыну деп халықты тұтастай қанау мен қудалауды түсінді. Шан Ян тіпті «Ақылдылар ғана заң шығару құқығына ие, ал ақымақтар оны орындаумен ғана шектелу керек» деген екен. Тақырыпқа қатысты ұғымдар мен түсініктер: халық, билік, құдай, патша, әдет-ғұрып, дін, мемлекет, брахма, кшатра, шудра, карма, драхма, дао, сансара.

|   |  |  |
|---|--|--|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |  |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 7 беті   |  |

Көне Грекия территориясында алғашқы мемлекеттер б.э.д. I мың жылдықта дербес, егеменді қала – мемлекеттер – полистер ретінде пайда болды. Алғашқы қауымдық құрылыстан құлдық формацияға көшу процесі қоғамда өте қатал таптық қайшылықтарға толы болды. Екі антогонистік тап қалыптасты. Бір жағынан бай аристократтар болса, екінші жағынан кедейленген қала тұрғындары және ерікті адамдар мен құлдар болды. Мемлекет басқару формасында қала полистер арасында қатаң бәсекелестік басталды. Грекиядағы саяси ойлардың даму ерекшеліктерін саралағанда, біз оның үш кезеңін қарастырамыз. Алғашқы кезең – (б.э.д. IX–VI ғғ.) ол көне грек мемлекеттерінің қалыптасуымен тұспа-тұс келеді және мемлекеттің пайда болуын философиялық құқықтық (Пифагор, Гераклит) негізде түсіндіру үрдісі қалыптасады. Екінші кезең – (б.э.д. V–IV ғғ.) грек философиясының өркендеуі мен саяси-құқықтық идеялардың даму кезеңіне сай келеді. Бұл Демокрит, Сократ, Платон, Аристотель заманы еді. Үшінші кезең – эллинизм дәуірі, грек мемлекеттерінің құлдырауы мен грек қала полистерінің әуелі Македонияның, одан кейін Рим империясының қол астына енуімен сипатталады. Саяси ілімдер тарихы Демокрит (б.э.д. 460–370 жж.) өзінің саяси ойларында алғаш рет адам мен адамзат және қоғамның дамуы әлемдік даму үдерісінің табиғи жалғасы деп қарастырды. Осылайша адамзат қоғамы прогрессивті эволюциялық өзгерістерден кейін өзінің қалыпты жағдайынан шықты. Осы тұрғыдан алып қарағанда полис, қоғам және заңнамалар қолдан жасалған, ол табиғаттан алынбаған. Сондықтан да олардың пайда болу үдерісінің өзі қажеттіліктен туылған, яғни кездейсоқ процесс емес деп көрсетеді. Осыдан да болар «Әдеп бойынша заңға, билікке, ақылы асқандарға бағыну керек, ақымақтардың қол астында болу қандай қасірет» деген екен. Ақымақ азаматтарға биік мансап беруге болмайды, өйткені олар әдепсіз және топас болады дейді Демокрит. Ел басқару ісінде Көне Грекиядағы саяси ілімдер тарихы Демокрит тектілікке, көрегендікке және жауапкершілікке ерекше мән береді. Заңдар тек қарапайым адамдар үшін керек, өйткені олардың арасындағы қызғаныш пен бір-біріне деген алауыздықтарды жою үшін, ал даналар үшін, қай қоғамда өмір сүрсе де, олар әділетті болады, себебі әділеттілік даналар үшін мызғымас қағида дейді. Сократ (б.э.д. 469–399 жж.) адамзат тарихында өшпес рухани із қалдырған танымал ойшыл. Өз заманында лайықты бағасын алып, данагөй атанған. Софистермен болған пікірталаста ол қарсыластарының көптеген идеяларын өзіне алып, кейінірек оларды дамытқан. Сократтың пікірінше мемлекет басқару ісін практикада істі білетін іскер адамдар айналысуы керек. Ал теориялық деңгейде мемлекетті басқарудың адамгершілік мәнін ашу керек деп түсінді. Билікті ұдайы сынағаны үшін Сократ бірнеше рет қудаланды. 399 жылы қарсыластары оны дінсіз, заңды бұзушы ретінде өлім жазасына кескен болатын. Сонда Сократтың жақтаушылары оны түрме қызметшісіне пара беріп шығарып алмақ әрекет етеді. Сол кезде Сократ «Мен өзім жұрттан заңдылықты талап етемін, енді қалайша өзім заңсыз әрекетке бармақпын» деп өлім жазасына мойын ұсынады. Кейінірек Сократтың ілімдері Платон мен Аристотель сияқты заманының ғұламаларына үлкен серпіліс әкелді. Платон (б.э.д. 427–347 жж.) антикалық дәуірде өмір сүрген, философия мен саясаттану және саяси ілімдерде өшпес із қалдырған ғұлама. Платон Афинадағы атақты отбасында дүниеге келген. Жас шағында (407–399 жж.) Сократтан дәріс алған, кейіннен оған сол дәрістері керемет әсер етіп, болашағына жол ашқан. Сократтың өлімінен кейін ол Афина қаласын тастап, ұзақ уақыт ел аралап саяхат жасайды. 387 жылы Афинаға қайта келіп өзінің Академиясын ашады. Саяси ілімдер тарихы Платонның алғашқы кезеңдегі еңбектерінде Сократқа еліктеушілік басымдау болады. Сократ сияқты ол рационалды идеяға көбірек беріледі. Ал кейінірек жазылған («Мемлекет», «Саясаткер», «Софист», «Парменид» және «Заңдар») еңбектерінде діни-мифологиялық сарын көбірек кездеседі. Платонның ойларындағы басты идея екі әлем жайлы. Біріншісі – идеялар әлемі, екіншісі – құбылыстар әлемі. Идеялар әлемі Платон үшін ол – нағыз болмыс, яғни құдайдан түскен жарлықтар, ал құбылыстар әлемі – ол болмыстың кері

|   |  |  |
|---|--|--|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>1979 | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |  |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 8 беті   |  |

құбылмалы көшірмесі. Платон жердегі қалыптасқан саяси өмір мен саясат және мемлекет туралы айтқанда оны барынша идеялар әлеміне жақындатуға тырысты. Біріншіден, азаматтар арасындағы еңбек бөлінісінің қатаң сақталуын, сондай-ақ иерархиялық деңгейлердің де сақталуын талап етті. Полистерде билік – басқарушылар, әскер – ел қорғаушылар, қолөнершілер мен шаруалар, яғни өндірушілер болу керек деп қарастырды. Мемлекеттегі еңбек бөлінісінің мұндай схемасы адам жанының үш бастауына сәйкес келеді деп түсіндірді: саналылық, жанкештілік және іскерлік. Екіншіден, мұндай қатаң әлеуметтік сословияларды қалыптастыру мемлекет үшін де пайдалы, өйткені ол тәртіпке жауап береді деп түсіндірді. Мемлекет басындағылар математика мен философияны оқытып үйретумен қатар бұқара халыққа «ізгілік ойларды» да үйретуге тиісті. Адамдар туылғаннан барлығы бірдей болмағанымен де, олар бір-біріне көмектесіп қол ұшын беру керек деп көрсеткен. Үшіншіден, ол аристократиялық басқару формасын жақтады. Аристократияны ол қоғамның ізгі жақсылары деп түсіндірді. Платон аристократиялық басқару формасына олигархия, тирания және демократиялық басқару. Көне Грекиядағы саяси ілімдер тарихы формаларын қарсы қойды. Олардың барлығына өзінше анықтама береді. Платон демократияға «демократия қысқа мерзімге арналған халық билігі. Биліктен шаршаған халық қайтадан бір тиранды таққа отырғызады...» деп анықтама береді. Платон «Мемлекет» еңбегінде жеке меншікке шектеу қояды. Өйткені шектен тыс байлық қоғамға алауыздық әкеледі, сондықтан да байлық орташа болуы керек дейді. «Заңдар» еңбегінде Платон мемлекеттің екі құрылымы туралы айтады: біріншісі – барлығының үстінен билеушілер қадағалайтын, екіншісі – билеушілер үшін де заң жазылған мемлекет. Ал, бұл жерде Платон заңүстемболатын мемлекет туралы айтады. Осы «Заңдар» еңбегінде Платон «заңдысыйламаған, құрметтемеген елдің болашағы жоқ» деген пікір айтады. Заңды жүзеге асыруда Платон сот жүйесіне жүгінеді, олу үшін соттардың қызметін жақсарту керек дейді. Платон өзінің идеялық көзқарасында идеалист болды. Аристотель (б.э.д. 384–322 жж.) аралығында өмір сүрген антикалық дәуірдің көрнекті ғалымы. Аристотельдің саяси-құқықтық тақырыпта жазылған бірнеше еңбектері бар: «Саясат», «Афина саясаты», «Этика», «Риторика». Аристотель саясат туралы ғылымды барынша жан-жақты дамытуға тырысты. Саясатты ол этикамен тығыз байланыстырды. Аристотельдің пікірінше, саясаткердің адамгершілік қасиеттері басты назарда болуы керек. Аристотель де Платон сияқты мемлекет жайлы ой қозғағанда, мемлекеттік мүддені барлық басқа құндылықтардың бәрінен жоғары қойды. Аристотель үшін мемлекет – табиғи дамудың жемісі. Мемлекеттің пайда болуы нәтижесінде басшылық жағдаймен, яғни отбасының пайда болуымен салыстырады. Жеке тұлғаның саяси-әлеуметтік дамуы полистерден (қала мемлекеттер) басталады. Платонмен салыстырғанда Аристотель жеке меншікке ерекше көңіл бөлді. Өйткені, меншік иесі болу адамның табиғатынан және өзіне деген махаббатынан шығады деп көрсетеді. Қоғамдағы барлық теңсіздіктер меншікке байланысты дей отырып, Аристотель өзінің пікіріне қарама-қайшы пікір айтады. Қоғамдағы саяси-әлеуметтік қайшылықтар осы мүліктің теңсіздігіне және қоғамдағы орта таптың орны мен рөліне байланысты дейді. Аристотельдің ойынша, мемлекеттің басты мақсаты – орта тапты қалыптастыру және сол орта тап мемлекеттегі саяси-әлеуметтік тұрақтылықке пілі болады. Мемлекеттің басқару формасына келгенде Аристотель оны «дұрыс», яғни көпшілікке пайда, жақсылық әкелетін түрін: монархия, аристократия, полиция және сонымен қатар «бұрыс» басқару – тирания, олигархия және демократияны көрсетеді. Аристотель идеалды-өзік мемлекет ретінде полицияны ұсынады. Полицияның пікірінше, басқарудың ең жақсы элементтері, яғни аристократия, олигархия және демократиядан тұрады.



Аристотельдің бұл тұжырымында үлкен мән бар, өйткені олар аристократтардан қашанда ізгілік есіп тұратынын, олигархтар қоғамда жұмыс орнын қалыптастырушылар, ал демократия халық пен санасуды тұжырымдайды. Бірақ Аристотель де Платон сияқты демократиялық басқару формасына қарсы болды. Себебі, егер демократия қадағалаусыз болса, онда ол қоғамды тығырыққа апаратын жол деп көретеді. Жалпы мемлекетті басқаруда, байлық жинауда және билікті жүзеге асыруда орташа болу керек, яғни орта тапқа арқасу әуеу керек деп ескертеді.

Көне Римдегі саяси ілімдер де өз тарихтамырын терен еңненалады. Антикалық Римдегі саяси ілімдер тарихын шартты түрде үшке зеңге бөлуге болады: 1. патшалық (б.э.д. 754-510 жж.) кезең; 2. республикалық (б.э.д. 28-509 жж.) кезең; 3. императорлық (б.э.д. 27-476 жж.) кезең. Біздің дәуіріміздің 395 жылы Рим империясы екі империяға бөлініп кетті. Батыс Рим – астанасы Рим қаласы, Шығыс Рим – астанасы Константинополь, ал соңғысы 1453 жылы толық мемлекеттілігінен айырылды. Осы жолда көптеген рим консулдары мен халық трибундары реформа жасауға тырысты, бірақ олардың әрекетін әтижесіз, өздерінің өлімімен аяқталды. Өздерінің бағдарламасындар имреформаторлары Сократ, Платон, Аристотельдің мемлекет, заңдар және саясат пен саясаткерлер туралы идеяларын пайдаланды. Ежелгі Римдегі саяси ілімдер және соған арқасу әуеді. Әсіресе, римойшылдары саясат пен құқықты дамытуға әрекет ерәлатқарды. Солардың бірегейі – Цицерон. Марк Туллий Цицерон (б.э.д. 106–493 жж.) атақты заңгер, мемлекет қайраткері, ойшыл. Ол өз шығармашылығында мемлекет пен құқық мәселелерін қарастырды. «Мемлекет туралы», «Заңдар туралы», «Міндеткерлік туралы» атты еңбектердің авторы. Цицерон мемлекетке (res publica) анықтама бергенде оған «халық – адамдардың бей-берекетсіз, мақсатсыз жиынтығы емес, керісінше қоғамда өзін тымағы бар, ортақ мақсаты мен құқығы үшін топтасқан адамдар жиынтығы» деп баға береді. Осылайша Цицерон алғаш рет саяси ілімдер тарихында мемлекет кезантұрғысынан анықтама берген ойшыл, ғұлама. Цицерон мемлекеттің пайда болуында адамдар арасындағы өзара келісімділік пен түсіндіреді. Мемлекет пен құқық, Цицеронның пікірінше, адамдардың өз қалаулары бойынша пайда болмайды, ол күдіреттің (құдайдың қалауымен) арқасында болатыны. Осының барлығын түсініп білу үшін үлкен сана иесі болу керек. Жердегі болып жатқан барлық үдерістер жоғарыдағы «саналы әрекет арқылы әділетті басқарылуы» тиіс деп көрсеткен. Сана – адам жанының жоғарғы сатысы. Атаққұмарлық, дүниеқоңыздық және мансапқорлық сияқты «жанбүлікшілері» дана басшыларға жат қасиет, «парасат жайлаған жерде ешқашанда ашу-ыза мен бейбастылыққа жол болмайды» деген пікір білдірген. Цицерон көне грек философтары сияқты мемлекет басқару формасының үш түрін көрсетеді: патшалық, оптиматтар (аристократия) және халық билігі (демократия). Патша осы көрсетілген формаларды пайдаланып мемлекетті ұтымды басқарса мемлекет дұрыс дамиды дейді. Сонымен қатар, Цицерон «жағымсыз» басқаруды демократияны көрсетеді, өйткені ол «тобырдың ақылсыздығы мен озбырлығына алып келеді» деп ескертеді. Сондықтан да, оның ойынша, басқарудың өзіне қатырған – аралас басқару формасы деп тұжырымдайды. Ақылды мемлекет басшысына мемлекеттегі көптеген мәселелердің алдына үлкен керек деп ескертеді. Мемлекет басшысына алдын болжай білетін көрегендік қасиет пен өзісіне деген жауапкершілікті басты талап етіп қояды. Цицерон табиғи заңдарға әрекет етпей беріледі. Ол табиғи заңдар барлық заңдардан бұрын пайда болғанын атап өтеді. Сонымен қатар, мемлекеттегі қабылданған заңдар сол елдің менталитетіне сәйкес болуы керек деп ескертеді.

|   |  |  |
|---|--|--|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |  |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 10 беті  |  |

Ежелгі Римдегі саяси ілімдер ойлап тапқан нұсқаулары, мемлекет және заңдар түгел бағынады деп түсінді. Келесі өкіл – Эпиктет. Ол қоғамдағы адамдар әрқайсысы өзіне тағдырдан келген істермен ғана шұғылдануы керек дей келе, байлық пен құлдық жүйені қатаң сынады. Құл ұстау адамгершілікке жатпайтын жат қылық деді. «Өзіңе тілемеген жаман істі өзгеге де тілеме. Егер саған құл болу ұнамаса, онда өзгені де құлдықта ұстама» деген. Марк Аврелий Антонин мемлекет пен құқықтуралы ойды дамытатүсті. Император қоғамдағы адамдардың зана алдында барлығының бірдей және жауапты болуымен қатар, қоластындағылардың ерікті азат болуын қалады.

#### 5.4. Көрнекі материал:

Материалды техникалық жабдықтауы:

- а) техникалық құралдар: компьютер, интерактивті тақта, мультимедиялық құрылғы.
- ә) көрнекі және дидактикалық құралдар: өзіндік жұмыстарға арналған кеспелер, тест тапсырмалары, сөзжұмбақтар.
- б) оқыту орны: дәріс аудиториясы

#### 5.5 Әдебиеттер:

1. Косов, Г. В. Саясаттану және әлеуметтану негіздері: медицина училищелері мен колледждеріне арналған оқулық / қазақ тіліне ауд. А. Н. Далибаева. - М.: ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 208 с.
2. Ритцер, Д. Әлеуметтану теориясы: оқулық / Д. Ритцер, Д. Степницки; қаз. тіл. ауд. Г. О. Әбдікєрова [және т.б.]. - 10- басылым. - Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 856 б. с. : (Рухани жаңғыру).
3. Бринкерхоф, Д. Әлеуметтану негіздері: оқулық / Д. Бринкерхоф, Р. Уейтс, С. Ортега; Қаз. тіл. ауд. С. А. Амандосова [және т.б.]. - 9- басылым. - Астана: Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 464 б. с. : (Рухани жаңғыру).
4. Нысанбаев, А. Н. Политология: учеб. для вузов - Алматы: Эверо, 2014. - 384 б
- Куппаева Б. Т. Политология. Т.1 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы: ЭСПИ, 2023. - 224 с
5. Куппаева Б. Т. Политология. Т.2 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы: ЭСПИ, 2023. - 272 с
- Куппаева Б. Т. Политология. Т.3 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы: ЭСПИ, 2023. - 268 с
6. Куппаева Б. Т. Политология. Т.4 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы: ЭСПИ, 2023. - 296 с
7. Әлеуметтану : жаңа буынға арналған оқулық / А. Н. Тєслєнко, Ж. Ж. Сембина, А. Т. Аязбаева; ҚР білім және ғылым министрлігі. "ҚазГЮУ университеті" АҚ. - Қарағанды: ЖШС "Medet Group", 2015. - 340 бет
8. Биекєнов, К. У. Социология [Текст] : учеб. пособие / К. У. Биекєнов, С. К. Биекєнова, Г. А. Кєнжакимова. - ; Рек. Учен. Советом фак. философии и политологии КазНМУ им. аль-Фараби. - Алматы: Эверо, 2014. - 472 с.
9. Әбсаттаров, Р. Әлеуметтану: өзекті мәселелер. (Екі томды оқу құралы). 1-том [Мәтін] : оқу құралы / Р. Әбсаттаров, М. Дәкєнов; ҚР Білім және ғылым министрлігі. Абай атындағы Қазақ Ұлттық Пед. Ун-і. - 2-ші бас., толық. - Алматы: Қарасай, 2015. - 408 бет с
10. Әбсаттаров, Р. Әлеуметтік: өзекті мәселелер. (Екі томдық оқу құралы). 2-том. [Текст] : оқу құралы / Р. Әбсаттаров, М. Дәкєнов; ҚР Білім және ғылым министрлігі. Абай атындағы Қазақ Ұлттық Пед. ун. - 2-ш. бас., толық. - Алматы: Қарасай, 2015. - 408 бет. с.

|   |  |  |
|---|--|--|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |  |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 11 беті  |  |

### Қосымша әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев. Қызмет хроникасы. 2016 жыл.: басылым / ред. М. Б. Қасымбеков. - Астана : Деловой Мир Астана, 2017. - 368 бет. +эл.опт.диск.(CD-ROM).
2. Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев. Қызмет хикаясы 2015 жыл.: басылым / ред. М. Б. Қасымбеков. - Астана : Деловой Мир Астана, 2016. - 400 бет. +эл.опт. диск (CD-ROM).
3. Жанысбеков, М. А. Основы антикоррупционной культуры : учебно-методическое пособие / - Караганда : АҚНҰР, 2016. - 198 с.
4. Синглтон Ройс А. Әлеуметтік зерттеу әдістері = Approaches to Social Research : оқулық / Ройс А. Синглтон, Брюс С. Стрейтс ; ред. А. Б. Исембердиева ; Қаз. тіл ауд. Н.Ә. Муминов. - 6-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 816 б. с
5. Хейвуд Эндрю Саясаттану = Politics : оқулық / Эндрю Хейвуд ; ред. А. Б. Исембердиева ; Қаз. тіл ауд. Е. Әбдіраман. - 5-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 520 б. с
6. Коннолли Мэри Әлеуметтік жұмыс: контексі мен практикасы = Social Work: Contexts and Practice : оқулық / Мэри Коннолли, Луиза Хармс, Джейн Мейдмент ; ред. А. Б. Исембердиева ; Қаз. тіл ауд. Б. Мизамхан. - 4-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 384 б. с
7. Бринкерхоф, Д. Әлеуметтану негіздері [Мәтін] : оқулық / Д. Бринкерхоф, Р. Уейтс, С. Ортега ; Қаз. тіл. ауд. С.А. Амандосова [және т.б.]. - 9- басылым. - Алматы : Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 464 б. с. : (Рухани жаңғыру).

### Электронды басылымдар:

1. К.У. Биекенов, С.К. Биекенова, Г.А. Кенжакимова  
Социология: учебное пособие для студентов вузов. / К.У. Биекенов, С.К. Биекенова, Г.А. Кенжакимова – Алматы: Эверо, 2020. – 472 [https://elib.kz/ru/search/read\\_book/109/](https://elib.kz/ru/search/read_book/109/)
2. Социология. Нысанбаев Ә. Жоғары оқу орындарының студенттеріне оқулық. Алматы, 2020. -206 бет [https://elib.kz/ru/search/read\\_book/729/](https://elib.kz/ru/search/read_book/729/)
3. Әлеуметтану Ертаев М.А., Таскымбаева С.М., Қаратаева Ф.М. , 2020 <https://aknurpress.kz/reader/web/2667>
4. Әлеуметтану Тесленко А.Н., Сембина Ж.Ж., Аязбаева А.Т. , 2019 <https://aknurpress.kz/reader/web/1800>
5. Тәжітаева, Р.С. Саясаттану : Электрондық оқулық. . - Жетісай : "Сырдария" университеті, 2016. <http://rmebrk.kz/book/1151746>
6. Ритцер, Д., Степницки, Д. Әлеуметтану теориясы: Оқулық. - 10-басылым - Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 856б. -ISBN 978-601-7943-17-2. <http://rmebrk.kz/book/1169728>
7. Биекенов, К. У. Социология [Текст] : учеб. пособие для вузов / К. У. Биекенов, С. К. Биекенова, Г. А. Кенжакимова; КазНУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2016. - 584 с. - ISBN 978-601-240-665-8 : 5700.00 тг <https://elib.kaznu.kz/book/4309>
8. Иманбаев, Мейрам Өткілбайұлы Саясаттану негіздері [Мәтін] : оқу құралы / М. Ө. Иманбаев, Е. М. Смағұлов. - Алматы : Жеті жарғы, 2014. - 335, [1] б. - ISBN 978-601-288-063-2 :

|   |  |  |
|---|--|--|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  | 60 беттің 12 беті  |
| Әдістемелік өңдеу   |  |  |

<https://elib.kaznu.kz/book/13092>

9. Политология [Текст] : учеб. для вузов / под ред. В. И. Буренко. - 2-е изд., стер. - М. : КНОРУС, 2013. - 387, [5] с. - ISBN 978-5-406-02751-6 : <https://elib.kaznu.kz/book/14847>

10. Г. А. Кенжакимова; КазНУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2016. - 584 с. - ISBN 978-601-240-665-8 : 5700.00 тг <https://elib.kaznu.kz/book/4309>

### Жаңа тақырыпты бекіту. 15 мин

Жаңа сабақтың тақырыбы бойынша мақсаты мен мазмұнына сай сұрақтар қою.

-Саясат деген не, ол қашан пайда болды?

-Саясаттанудың негізгі қарастыратын мәселелері?

-Саясаттану өз алдына қашан жеке пән ретінде қалыптасты?

1. Көне Шығыстағы саяси ойлар тарихының ерекшелігі неде?

2. Көне Үндістандағы касталық жүйенің қоғам өміріндегі орны мен рөлі қандай? Саяси ілімдер тарихы

3. Көне Қытайдағы саяси мектептерді атап өтіңіз.

4. Конфуций ілімдерінің қытай қоғамындағы орны қандай? (өткен заманмен салыстырыңыз).

5. Аристотельдің саяси философиялық көзқарасы қандай болды?

6. Көне Грекиядағы саяси ілімдер тарихының ерекшелігі неде?

7. Аристотель мен Платон идеяларындағы орта таптың негізгі рөлі қандай?

8. Ежелгі Римдегі саяси ілімдерге сипаттама беріңіз.

**1. Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.**

2. Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

5) Сабақты қорытындылау. 5 мин

### 5.6. Бақылау сұрақтары:

1. Оқушыларды бағалау.

2. Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау.

Үйге тапсырма беру. 5 мин

**1. Тапсырма:** Саясаттанудың сіздің мамандығыңызға әсері –эссе жазу

## №2- сабақ.

**5.1. Тақырыбы:** Қайта өрлеу замандағы зайырлы саяси –ойлар. Еуропалық ағартушылық саяси идеялар.

**Сағат саны:** 90 мин

**Сабақ түрі:** теория

**5.2. Мақсаты:** Қайта өрлеу дәуірі ойшылдарының көзқарасына талдау.

**Ұйымдастыру кезеңі:** 5- мин.

а) Оқушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

б) Сабақтың мақсаты мен міндетін таныстыру.

**Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру:** 25 мин.

а) Барлық оқушылардың үй тапсырмасын орындауын тексеру;

ә) Оқушылармен уақыт бойынша жұмыс істеу;

б) Сабақты сұраудың жалпы әдісі, бақылау сұрақтарын пайдалану;

в) Оқушылардың білімдерін бағалау;

г) Үй тапсырмасын қорытындылау.

**Жаңа сабақты түсіндіру:** 35 мин

|   |  |  |
|---|--|--|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |  |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 13 беті  |  |

### 5.3. Дәрістің тезісі:

Қайта өрлеу дәуіріндегі саяси ой пікір

Н.Макиавеллидің саяси көзқарасы

Жаңа заман дәуіріндегі саяси ой пікір

Жаңа заман дәуірінің ойшылдарының саяси көзқарасы

Қайта өрлеу дәуірінің көрнекті өкілі буржуазиялық саяси ғылымның негізін салушы Николла Макиавелли /1469-1527/ болды. Оның атақты шығармалары «Патша», «Тит Ливицдің бірінші онкүндігі жөнінде ойлар» т.б. Ол діни көзқарасқа қарсы болды. Ол мемлекет деген атауды ғылымға, әдебиетке бірінші енгізді. Ол республикалық мемлекетті, еркіндікті, теңдікті қалады. Мемлекет ерікті болса ғана қуатты, абыройлы бола алады. Мақсатқа жету үшін, амал, айланың қай түрі болса да қолдануға кеңес берді. Сөзге түсінбейтін кертартпалармен күресте жауыздық пен күшті пайдалануға болады дейді.

XVII ғасырда буржуазиялық революция Еуропа көлемінде ең бірінші Англияда болды. Бұл дәуірдің көрнекті өкілдерінің бірі ағылшын ойшылы Томас Гоббс /1588-1679/ еді. Оның ойынша мемлекет қоғамдық келісім негізінде жалпыға бірдей бейбіт өмір мен қауіпсіздікті сақтау үшін пайда болады. Қоғамдық келісім бойынша патшаға жеке адамдардың құқығы тапсырылады. Ол монархиялық мемлекетті ұнатты.

Француз ойшылы Шарль Луи Монтескье /1689-1775/ әр алықтың адамгершілік бейнесін, оның заңдарының айырмашылығын, қоғамның дамуын географиялық ортамен байланыстырды. Бостандық дегеніміз- заң неге ерік берсе соны істеу. Ол сөз, баспасөз, ұждан бостандығын жақтады. Мемлекет азаматтарды өмірге қажетті қаражаттармен қамтамасыз етуге міндетті. Бостандықты баянды ету мақсатында және төңкерістерге жол бермеу үшін билікті заң шығаратын, атқарушы және сот билігі етіп бөлу керек деді.

Француз ойшылы Жан Жак Руссо /1712-1778/ ұсақ буржуазияның, шаруаладың мүддесін қорғады. Ол еркіндік пен теңдікті ең жоғарғы игілік деп санады. Мемлекет шектен тыс байлық пен кедейдікке жібермей, адамдар арасында теңдікті сақтауы керек. Руссо тікелей халық билігін ұсынды. Халық жиналысын өткізіп, онда үкімет есеп беруін талап етті. Жаңа заманды сөз еткенде, ең алдымен АҚШ тәуелсіздік үшін күрес кезіндегі саяси ілімнің алатын орны ерекше. 1775-1783 жылдары Америка халқының ағылшындарға қарсы тәуелсіздік үшін азаматтық соғысы болды. Бұл соғыс демократиялық идеялардың дамуына қуатты түрткі болды. Америка халқының демократия жолындағы азаттық күресі Томас Джефферсонның /1743-1826/ атына байланысты. Ол АҚШ-ның «Тәуелсіздік декларациясын» жазды. Ол халық егемендігін жақтады. Теңдік, бостандық болмаған жағдайда халық көтеріліс жасауға құқығы бар деп есептеді.

Тәуелсіздік үшін күрес кезіндеөзінің батыл идеяларымен көзге түскен Томас Пейн /1737-1809/ Ол Америка халқын азаттық күреске, отаршылдардан бөлініп шығуға шақырды. Адамның табиғи құқына еркіндікті, сөз, баспасөз, дінге сену бостандығын, бақытқа жету т.б. жатқызды. Пейн бірінші болып, қоғам мен мемлекетті ажыратты. Мемлекетті қоғам тудырады. Үкіметтің мақсаты-қауіпсіздік пен бостандықты қамтамасыз ету. Оның саяси мұраты-жалпыға бірдей сайлау құқығы, тең өкілдігі бар демократиялық республика. Ол соғысқа қарсы болып, бейбітшілікті жақтады.

Томас Джефферсонның мен Томас Пейн 1776 жылы 4 шілдеде бекітілген АҚШ-ның Тәуелсіздік Декларациясы мынындай: барлық адамдардың жаратылысынан өмір сүруге, бостандыққа, меншікке, бақытқа және қауіпсіздікке құқы бар. Халық үкіметтің қайнар көзі және егемендік соған тән, үкімет – халықтың қызметшісі, егер ол ұнамаса, үкіметті жоюға еркі бар, билік заң шығаратын, атқарушы, сот өкіметі болып бөлінуі керек.

|   |  |  |
|---|--|--|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |  |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 14 беті  |  |

Жаңа заманда саяси санада айтарлықтай із қалдырған немістің классикалық философиясының негізін салушы Иммануил Кант /1724-1804/ Оның саяси көзқарастары «Өмірлік бейбітшілікке» деген еңбегінде баяндалған. Ол былый дейді: Адам бір іс істегенде өнегелік, адамгершілік заңын басшылыққа алуы керек.

#### **5.4. Иллюстративті материал:**

- а) техникалық құралдар: компьютер, интерактивті тақта, мультимедиялық құрылғы.
- ә) көрнекі және дидактикалық құралдар: өзіндік жұмыстарға арналған кеспелер, тест тапсырмалары, сөзжұмбақтар

#### **5.5 Әдебиеттер:**

1. Косов, Г. В. Саясаттану және әлеуметтану негіздері: медицина училищелері мен колледждеріне арналған оқулық / қазақ тіліне ауд. А. Н. Далибаева. - М.: ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 208 с.
2. Ритцер, Д. Әлеуметтану теориясы: оқулық / Д. Ритцер, Д. Степницки; қаз. тіл. ауд. Г.О. Әбдікєрова [және т.б.]. - 10- басылым. - Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 856 б. с. : (Рухани жаңғыру).
3. Бринкерхоф, Д. Әлеуметтану негіздері: оқулық / Д. Бринкерхоф, Р. Уейтс, С. Ортега; Қаз. тіл. ауд. С.А Амандосова [және т.б.]. - 9- басылым. - Астана: Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 464 б. с. : (Рухани жаңғыру).
4. Нысанбаев, А. Н. Политология: учеб. для вузов - Алматы: Эверо, 2014. - 384 б
- Куппаева Б. Т. Политология. Т.1 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы: ЭСПИ, 2023. - 224 с
5. Куппаева Б. Т. Политология. Т.2 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы: ЭСПИ, 2023. - 272 с
- Куппаева Б. Т. Политология. Т.3 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы: ЭСПИ, 2023. - 268 с
6. Куппаева Б. Т. Политология. Т.4 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы: ЭСПИ, 2023. - 296 с
7. Әлеуметтану : жаңа буынға арналған оқулық / А. Н. Тєслєнко, Ж. Ж. Сембина, А. Т. Аязбаева; ҚР білім және ғылым министрлігі. "ҚазГЮУ университеті" АҚ. - Қарағанды: ЖШС "Medet Group", 2015. - 340 бет
8. Биекєнов, К. У. Социология [Текст] : учеб. пособие / К. У. Биекєнов, С. К. Биекєнова, Г. А. Кєнжакимова. - ; Рек. Учен. Советом фак. философии и политологии КазНМУ им. аль-Фараби. - Алматы: Эверо, 2014. - 472 с.
9. Әбсаттаров, Р. Әлеуметтану: өзекті мәселелер. (Екі томды оқу құралы). 1-том [Мәтін] : оқу құралы / Р. Әбсаттаров, М. Дәкєнов; ҚР Білім және ғылым министрлігі. Абай атындағы Қазақ Ұлттық Пед. Ун-і. - 2-ші бас., толық. - Алматы: Қарасай, 2015. - 408 бет с
10. Әбсаттаров, Р. Әлеуметтік: өзекті мәселелер. (Екі томдық оқу құралы). 2-том. [Текст] : оқу құралы / Р. Әбсаттаров, М. Дәкєнов; ҚР Білім және ғылым министрлігі. Абай атындағы Қазақ Ұлттық Пед. ун. - 2-ш. бас., толық. - Алматы: Қарасай, 2015. - 408 бет. с.

#### **Қосымша әдебиеттер**

1. Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев. Қызмет хроникасы. 2016 жыл.: басылым / ред. М. Б. Қасымбеков. - Астана: Деловой Мир Астана, 2017. - 368 бет. +эл.опт.диск.(CD-ROM).

|   |  |  |
|---|--|--|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>1979 | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |  |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 15 беті  |  |

2. Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев. Қызмет хикаясы 2015 жыл.: басылым / ред. М. Б. Қасымбеков. - Астана : Деловой Мир Астана, 2016. - 400 бет. +эл. опт. диск (CD-ROM).
3. Жанысбеков, М. А. Основы антикоррупционной культуры : учебно-методическое пособие / - Караганда : АҚНҰР, 2016. - 198 с.
4. Синглтон Ройс А. Әлеуметтік зерттеу әдістері = Approaches to Social Research : оқулық / Ройс А. Синглтон, Брюс С. Стрейтс ; ред. А. Б. Исембердиева ; Қаз. тіл ауд. Н.Ә. Муминов. - 6-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 816 б. с
5. Хейвуд Эндрю Саясаттану = Politics : оқулық / Эндрю Хейвуд ; ред. А. Б. Исембердиева ; Қаз. тіл ауд. Е. Әбдіраман. - 5-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 520 б. с
6. Коннолли Мэри Әлеуметтік жұмыс: контексі мен практикасы = Social Work: Contexts and Practice : оқулық / Мэри Коннолли, Луиза Хармс, Джейн Мейдмент ; ред. А. Б. Исембердиева ; Қаз. тіл ауд. Б. Мизамхан. - 4-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 384 б. с
7. Бринкерхоф, Д. Әлеуметтану негіздері [Мәтін] : оқулық / Д. Бринкерхоф, Р. Уейтс, С. Ортега ; Қаз. тіл. ауд. С.А. Амандосова [және т.б.]. - 9- басылым. - Алматы : Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 464 б. с. : (Рухани жаңғыру).

### **Электронды басылымдар:**

1. К.У. Биекенов, С.К. Биекенова, Г.А. Кенжакимова  
Социология: учебное пособие для студентов вузов. / К.У. Биекенов, С.К. Биекенова, Г.А. Кенжакимова – Алматы: Эверо, 2020. – 472 [https://elib.kz/ru/search/read\\_book/109/](https://elib.kz/ru/search/read_book/109/)
2. Социология. Нысанбаев Ә. Жоғары оқу орындарының студенттеріне оқулық. Алматы, 2020. -206 бет [https://elib.kz/ru/search/read\\_book/729/](https://elib.kz/ru/search/read_book/729/)
3. Әлеуметтану Ертаев М.А., Тасқымбаева С.М., Қаратаева Ф.М., 2020 <https://aknurpress.kz/reader/web/2667>
4. Әлеуметтану Тесленко А.Н., Сембина Ж.Ж., Аязбаева А.Т., 2019 <https://aknurpress.kz/reader/web/1800>
5. Тәжітаева, Р.С. Саясаттану : Электрондық оқулық. . - Жетісай : "Сырдария" университеті, 2016. <http://rmebrk.kz/book/1151746>
6. Ритцер, Д., Степниці, Д. Әлеуметтану теориясы: Оқулық. - 10-басылым - Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 856б. -ISBN 978-601-7943-17-2. <http://rmebrk.kz/book/1169728>
7. Биекенов, К. У. Социология [Текст] : учеб. пособие для вузов / К. У. Биекенов, С. К. Биекенова, Г. А. Кенжакимова; КазНУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2016. - 584 с. - ISBN 978-601-240-665-8 : 5700.00 тг <https://elib.kaznu.kz/book/4309>
8. Иманбаев, Мейрам Өткілбайұлы Саясаттану негіздері [Мәтін] : оқу құралы / М. Ө. Иманбаев, Е. М. Смағұлов. - Алматы : Жеті жарғы, 2014. - 335, [1] б. - ISBN 978-601-288-063-2 : <https://elib.kaznu.kz/book/13092>
9. Политология [Текст] : учеб. для вузов / под ред. В. И. Буренко. - 2-е изд., стер. - М. : КНОРУС, 2013. - 387, [5] с. - ISBN 978-5-406-02751-6 : <https://elib.kaznu.kz/book/14847>
10. Г. А. Кенжакимова; КазНУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2016. - 584 с. - ISBN 978-601-240-665-8 : 5700.00 тг <https://elib.kaznu.kz/book/4309>

**Жаңа тақырыпты бекіту 15 мин.**

|   |  |   |
|---|--|---|
| O'NTUSTIK-QAZAQSTAN<br><b>MEDISINA<br/>         AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>1979 | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL<br/>         ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |   |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 16 беті  |   |

Жаңа сабақтың тақырыбы бойынша мақсаты мен мазмұнына сай сұрақтар қою.

1. Тапсырма: сөзжұмбақ құрастыру

**Сабақты қорытындылау.** 5 мин

**5.6. Бақылау сұрақтары:**

Саяси ғылымның даму кезеңдерін атаңыз

Қайта өрлеу дәуірінің өзіндік ерекшелігі

Н.Макиавеллидің саяси көзқарасы

**Үйге тапсырма беру.** 5 мин

### №3- сабақ.

**5.1. Тақырыбы:** Қазақ жерінде қоғамдық және саяси ойлардың қалыптасуы. Жүсіп Баласағұн, Қорқыт ата, Қ.А. Яссауилардың дүниетанымы. XVIII-XIX ғасырлардағы қазақ ойшылдары. XXғ басындағы саяси ойлар.

**Сағат саны:** 90 мин

Сабақ түрі: теория

**5.2. Мақсаты:** Қазақ ойшылдарының көзқарасына талдау. XVIII-XIX ғасырлардағы Қазақ ойшылдарының көзқарасын талдау.

**Ұйымдастыру кезеңі:** 5 - мин.

а) Оқушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

б) Сабақтың мақсаты мен міндетін таныстыру.

**Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру-**25 мин.

а) Барлық оқушылардың үй тапсырмасын орындауын тексеру;

ә) Оқушылармен уақыт бойынша жұмыс істеу;

б) Сабақты сұраудың жалпы әдісі, бақылау сұрақтарын пайдалану;

в) Оқушыларының білімдерін бағалау;

г) Үй тапсырмасын қорытындылау.

**Жаңа сабақты түсіндіру:** 35 мин

**5.3. Дәрістің тезісі:**

Қазақ даласындағы саяси ой пікір

Қазақ ойшылдарының көзқарасы.

Ислам мәдениеті адамның жан-жақты тәрбие алып, жетілуі үшін оның денесін де ақылын да, рухын да, жүріс-тұрысын да өз қамқорлығына алады. Адамды дүниеқоңыздық, мәнсапқұмарлық, жемқорлық сияқты дерттерден айықтыратын деректері де бар. Әл-Фарабидің мәдениет туралы пікірлері негізінен араб мәдениетінің мына 4 тармағына байланысты

Хақиқат /Бір Алланың ақиқаттығын дәлелдеу/

Шариғат /Мұсымандық тұрмыс-салт заңдары/

Тарихат /Аллаға қызмет еткен Әулиелер өмірі/

Моарифат /Білімділік, парасаттылық, идеялары/

Қазақ халқының рухани мұрасы да саяси ой-пікірлерге бай. Осы бай мұра қазақтың бірінші философы, әлеуметтанушысы, математигі астрономі, тіл маманы, музыка зерттеушісі Әл-Фараби /870-950/ бастау алады. Ол әр ғылым саласы бойынша 160 трактат жазды. Саясаттануға байланысты «Рахымды қала тұрғындары», «Азаматтық саясат», «Бақытқа жету жолдары» еңбектері бар. Жұрттың жақсы тұрмысын қамтамасыз ететін мемлекет қана өз міндетін атқара алады дейді. Қоғамдағы барлық қиыншылықтарды жеңетін, ақыл-парасат, сондықтан аянбайтынбай ғылымды игеру керек. Басқару заңға негізделуі керек. Ұлы дана халықтар достығын уағыздады. Халық бір-біріне көмектесетін болса, жер беті береке-бірлікке толады. Ол адамды тәрбиелеу мәселелерін ол өзінің «Қайырымды қала тұрғындары», «Бақытқа жету жолдары» т.б.



|   |  |
|---|--|
| O'NTUSTIK-QAZAQSTAN<br><b>MEDISINA<br/>         AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br>SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL<br/>         ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 17 беті  |

еңбектерінде жан-жақты талдаған. Жалпы алғанда Әл-Фараби Шығыс мәдениетінің алып тұлғасы. Ол дүниежүзілік өркениетте өзінің қадірлі орнын алады. Шығыс Ренессансы туралы сөз еткендеоның тағы бір бастауы сопылық бағыт жөнінде айтпай кетуге болмайды.

Жүсіп Баласағұн /1021-1075/ ақын, қоғам қайраткері болған. Оның «Құтты білік», «Бақыттылық жайлы ілім» деген дастандарын білеміз. Бұл түрік тілінде, яғни өз ана тілінде жазылған. «Құтты білік» еңбегінде мемлекеттіорталықтандыру,оның бірлігі, мемлекетті басқару мәселелеріне көңіл бөлінген.Ол тек саяси трактат қана емес, халықтың мінез-құлқы, салт-дәстүрі, адамның тағдыры, өмірдің мән-мағанасы туралы баяндалған.

Ж. Баласағұншығармаларында сопылық сарын үлкенорын алған. Сопылар құдайды парасатпен емес, жүрекпен түсіну керек деп жариялады.Қазақстан жеріндегі Ренессанс көрністерінің бірі-Ж. Баласағұнның «Құтты білік» еңбегі. Осыдан 9 ғасыр бұрын жазылған бұл дастанда түрік мәдениетінің негізгі нышандары айқындалып, бақытты өмір сүруге мұраттары тұжырымдалады. Дастанда 9-11 ғасырда жетісу жерінде тұрған тайпалардың салт-санасы, әдет-ғұрыптары, наным-сенімдері көп жырланған. Ж. Баласағұн қазақ және басқа туысқан түрік халықтарының рухани өрлеуіне үлес қосқан ғұламалардыңбірі. Түрік тайпалары Шығыс Ренессансының жай ғана шеткі аймағы емес екенінің бір куәсі М. Қашқаридың /ХІғғ/ «Диуани лұғат ат-түрк» /түркі сөздерінің жинағы/ атты туындысы. Бұл сөздікті тек тілтанулық құрал демей, сонымен бірге ортағасырлық түрік мәдениетінің озық өркениетке қосқан бір үлесі деп қарастырғанжөн. М. Қашқаридың негізгі зетрреген мәселесі түрік тайпаларының мәдениеті. Ол халық эпосын жазбаша түрік мәдениетінде алғашқы зерттеген ғұлама деп бағалауға болады.

Қазақ халқының ірі ойшылы Қожа Ахмет Яссауи/0903-1157/. Оның басты шығармасы «Диуани Хикмет», онда әділдікті, имандылықты, шыншылдықты, мейірімділікті жырлайды.А Яссауи түрік мәдениетін мұсылман өркениетімен шебер байланыстырды. Оның негізгі шығармасы: «Диуани Хикмет» Ол 63 жасқа келгенде «пайғамбар жасына жеттім, одан әрі өмір сүру күнә» деп бар байлығын мүсәпірлерге таратып, жер астындағы үнгірде тіршілік етеді. Оған Ақсақ Темір риза болып, Түркістан қаласында ғиматар салдырған. Сопылық бағыт өкілдері өз ойларын поэзиялық әдіспен насихаттаған. Омар Хаям, Низами, Хафиз сияқты ақындар сопылықтың гуманистік идеяларын пайдаланып, ғажайып дастандар жазған.

Қазақ халқының тарихында өшпес із қалдырған хандар да бар . Оларға Қасым мен Есімді жатқызуға болады. Қасым ханның қасқа жолы, Есім ханның ескі жолы деп халық олар жасаған заң, тәртіптерді көпке дейін ұмытпаған. Тәуке ханның Жеті жарғысында жер дауы, жесір дауы, құн дауы қаралды. Рулар арасындағы тартыстарды бәсеңдетті, қоғам ішіндегі алауыздықты азайтты, ел бейбіт өмір сүрді.

1. Қазақ ағартушыларының әлеуметтік-саяси теориялары.

2. XX ғасырдағы саяси теориялар мен бағыттар

ХІХғасырдың екінші жартысында қазақ даласында саяси идеология ретінде ағыртушылық кең өріс алды. Бұл Қытайдың тарихы мен мәдениетін зерттеуші Шоқан Уалиханов /1835-1865/ өмір сүрді. Оның негізгі мақсаты-халыққа қызмет ету, оның мақсат-мүддесін патша шенуліктерімен жергілікті байлардың зорлық-зомбылығынан қорғау, оның рухани және мәдени өркендеуіне ықпал жасау.

Ыбырай Алтынсарин /1841-1889/ халықты дүниеге дұрыс көзқараспен арауға тәрбиелеуді өзінің негізгі мақсаты етіп қойды. Адамдарды тек білім ғана оларды билеп-төстеушілердің қыспағынан құтқара алады деді. Оның «Қазақ даласындағы жұт жөнінде» деген еңбегіндехалқының болашағы отырықшылдыққа көшу және егін шаруашылығымен айналысуда деп атап көрсетті.

Абай Құнанбаев /1845-0904/ кемеңгер дана, ақын, асқан ағартушы, жазба әдебиетіміздің негізін салушы. Ол адамды ақыл, ерік, жоғары дәрежеге көтеріп, асқақтатаындай қоғамның

|   |  |  |
|---|--|--|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |  |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 18 беті  |  |

прогрестік дамуын аңсады.Парасатты қоғам орнатуАбай еңбектерінің басты бағыты болды. Ол ел басқару жүйесіне жаңа заң, ережелер енгізуді армандап, сол жолда жүзден аса бабы бар ереже жасаған.

Қазақ халқының саяси санасының дамуына XIX ғасырдың аяғы XX ғ. Басында пайда болған алғашқы зиялылар тобы да зор ықпал етті. Оларға Ә.Бөкейханов, А.Байтұрсынов, М.Дулатов, Мұстафа Шоқай, М.Жұмабаев жатады. Олар Ресейдің отаршылдық саясатына қарсы шығып, ұлт-азаттық қозғалысты басқарып, қазақ халқының ұлттық бірлесуін мұрат етті.

#### **5.4.Иллюстративті материал:**

а) техникалық құралдар:компьютер, интерактивті тақта, мультимедиялық құрылғы.

ә) көрнекі және дидактикалық құралдар:өзіндік жұмыстарға арналған кеспелер,тест тапсырмалары,сөзжұмбақтар

а) техникалық құралдар:компьютер, интерактивті тақта, мультимедиялық құрылғы.

ә) көрнекі және дидактикалық құралдар:өзіндік жұмыстарға арналған кеспелер,тест тапсырмалары,сөзжұмбақтар.

#### **5.5 Әдебиеттер:**

- 1.Косов, Г. В. Саясаттану және әлеуметтану негіздері: медицина училищелері мен колледждеріне арналған оқулық / қазақ тіліне ауд. А. Н. Далибаева. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 208 с.
- 2.Ритцер, Д. Әлеуметтану теориясы: оқулық / Д. Ритцер, Д. Степнички ; қаз. тіл. ауд. Г.О. Әбдікєрова [және т.б.]. - 10- басылым. - Алматы : Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 856 б. с. : (Рухани жаңғыру).
- 3.Бринкерхоф, Д.Әлеуметтану негіздері: оқулық / Д. Бринкерхоф, Р. Уейтс, С. Ортега ; Қаз.тіл.ауд.С.А Амандосова[және т.б.]. - 9- басылым. - Астана : Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 464 б. с. : (Рухани жаңғыру).
- 4.Нысанбаев, А. Н. Политология: учеб. для вузов - Алматы : Эверо, 2014. - 384 б
- Куппаева Б. Т. Политология. Т.1 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 224 с
- 5.Куппаева Б. Т. Политология. Т.2 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 272 с
- Куппаева Б. Т. Политология. Т.3 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 268 с
- 6.Куппаева Б. Т. Политология. Т.4 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 296 с
- 7.Әлеуметтану : жаңа буынға арналған оқулық / А. Н. Тєслєнко, Ж. Ж. Сембина, А. Т. Аязбаева ; ҚР білім және ғылым министрлігі. "ҚазГЮУ университеті" АҚ. - Қарағанды : ЖШС "Medet Group", 2015. - 340 бет
- 8.Биекєнов, К. У. Социология [Текст] : учеб. пособие / К. У. Биекєнов, С. К. Биекєнова, Г. А. Кєнжакимова. - ; Рек. Учен. Советом фак. философии и политологии КазНМУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2014. - 472 с.
- 9.Әбсаттаров, Р. Әлеуметтану: өзекті мәселелер.( Екі томды оқу құралы). 1-том [Мәтін] : оқу құралы / Р. Әбсаттаров, М. Дәкєнов ; ҚР Білім және ғылым министрлігі. Абай атындағы Қазақ Ұлттық Пед. Ун-і. - 2-ші бас., толық. - Алматы : Қарасай, 2015. - 408 бет с
- 10.Әбсаттаров, Р. Әлеуметтік: өзекті мәселелер. (Екі томдық оқу құралы). 2-том. [Текст] : оқу құралы / Р. Әбсаттаров, М. Дәкєнов ; ҚР Білім және ғылым министрлігі. Абай атындағы Қазақ Ұлттық Пед. ун. - 2-ш. бас., толық. - Алматы : Қарасай, 2015. - 408 бет. с.

### Қосымша әдебиеттер

- 1.Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев.Қызмет хроникасы.2016 жыл.: басылым / ред. М. Б. Қасымбеков. - Астана : Деловой Мир Астана, 2017. - 368 бет. +эл.опт.диск.(CD-ROM).
- 2.Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев. Қызмет хикаясы 2015 жыл.: басылым / ред. М. Б. Қасымбеков. - Астана : Деловой Мир Астана, 2016. - 400 бет. +эл. опт. диск (CD-ROM).
- 3.Жанысбеков, М. А. Основы антикоррупционной культуры : учебно-методическое пособие / - Караганда : АҚНҰР, 2016. - 198 с.
- 4.Синглтон Ройс А. Әлеуметтік зерттеу әдістері = Approaches to Social Research : оқулық / Ройс А. Синглтон, Брюс С. Стрейтс ; ред. А. Б. Исембердиева ; Қаз. тіл ауд. Н.Ә. Муминов. - 6-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 816 б. с
- 5.Хейвуд Эндрю Саясаттану = Politics : оқулық / Эндрю Хейвуд ; ред. А. Б. Исембердиева ; Қаз. тіл ауд. Е. Әбдіраман. - 5-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 520 б. с
- 6.Коннолли Мэри Әлеуметтік жұмыс: контексі мен практикасы = Social Work:Contexts and Practise : оқулық / Мэри Коннолли, Луиза Хармс, Джейн Мейдмент ; ред. А. Б. Исембердиева ; Қаз. тіл ауд. Б. Мизамхан. - 4-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 384 б. с
- 7.Бринкерхоф, Д. Әлеуметтану негіздері [Мәтін] : оқулық / Д. Бринкерхоф, Р. Уейтс, С. Ортега ; Қаз.тіл.ауд.С.А Амандосова[және т.б.]. - 9- басылым. - Алматы : Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 464 б. с. : (Рухани жаңғыру).

### Электронды басылымдар:

- 1.К.У. Биекенов, С.К. Биекенова, Г.А. Кенжакимова  
Социология: учебное пособие для студентов вузов. / К.У. Биекенов, С.К. Биекенова, Г.А. Кенжакимова – Алматы: Эверо, 2020. – 472 [https://elib.kz/ru/search/read\\_book/109/](https://elib.kz/ru/search/read_book/109/)
- 2.Социология. Нысанбаев Ә. Жоғары оқу орындарының студенттеріне оқулық. Алматы, 2020. -206 бет [https://elib.kz/ru/search/read\\_book/729/](https://elib.kz/ru/search/read_book/729/)
- 3.Әлеуметтану Ертаев М.А., Тасқымбаева С.М., Қаратаева Ф.М. , 2020 <https://aknurpress.kz/reader/web/2667>
- 4.Әлеуметтану Тесленко А.Н., Сембина Ж.Ж., Аязбаева А.Т. , 2019 <https://aknurpress.kz/reader/web/1800>
- 5.Тәжітаева, Р.С. Саясаттану : Электрондық оқулық. . - Жетісай : "Сырдария" университеті, 2016. <http://rmebrk.kz/book/1151746>
- 6.Ритцер, Д., Степницки, Д. Әлеуметтану теориясы: Оқулық. - 10-басылым - Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 856б. -ISBN 978-601-7943-17-2. <http://rmebrk.kz/book/1169728>
- 7.Биекенов, К. У. Социология [Текст] : учеб. пособие для вузов / К. У. Биекенов, С. К. Биекенова, Г. А. Кенжакимова; КазНУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2016. - 584 с. - ISBN 978-601-240-665-8 : 5700.00 тг <https://elib.kaznu.kz/book/4309>
- 8.Иманбаев, Мейрам ӨткілбайұлыСаясаттану негіздері [Мәтін] : оқу құралы / М. Ө. Иманбаев, Е. М. Смағұлов. - Алматы : Жеті жарғы, 2014. - 335, [1] б. - ISBN 978-601-288-063-2 : <https://elib.kaznu.kz/book/13092>

|  |  |   |
|--|--|---|
| OҢTҮSTIK-QAZAQSTAN<br><b>MEDISINA<br/>         AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL<br/>         ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы   | 044-73/11-303  |   |
| Әдістемелік өңдеу  | 60 беттің 20 беті  |   |

9. Политология [Текст] : учеб. для вузов / под ред. В. И. Буренко. - 2-е изд., стер. - М. : КНОРУС, 2013. - 387, [5] с. - ISBN 978-5-406-02751-6 : <https://elib.kaznu.kz/book/14847>

10. Г. А. Кенжакимова; КазНУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2016. - 584 с. - ISBN 978-601-240-665-8 : 5700.00 тг <https://elib.kaznu.kz/book/4309>.

**Жаңа тақырыпты бекіту. 15 мин**

1. Тапсырма: эссе жазу

Жаңа сабақтың тақырыбы бойынша мақсаты мен мазмұнына сай сұрақтар қою.

Сабақты қорытындылау. 5 мин

### **5.6. Бақылау сұрақтары:**

Бақылау сұрақтары мен тапсырмалар:

1. Саяси ғылымның даму кезеңдерін атаңыз
2. Қазақ даласындағы саяси ойдың өзіндік ерекшелігі
3. Қазақ ойшылдарының саяси көзқарастары
  1. Әл-Фарабидің саяси көзқарасы
  2. Тәуке ханның «Жеті жарғысы»
  3. Солидаризм, элитаризм түсінік
  4. Плюрализм, тоталитаризм, фашизм ұғымдары

**Үйге тапсырма беру. 5 мин**

### **№4 сабақ.**

**5.1. Тақырыбы:** Билік ұғымы. Биліктің легитимділігі. Саяси жүйе теориялары. Саяси жүйенің құрылымы. Мемлекет: пайда болуы, мәні, нышаны, қызметі, мақсаты.

**Сағат саны:** 90 мин

Сабақ түрі: теория

**5.2. Мақсаты:** Солидаризм, элитаризм, плюрализм, тоталитаризм, фашизм ұғымдарын талдау. Билік ұғымының мәнін түсіндіру. Саяси жүйенің дұрыс болуының қоғамдағы ролі туралы түсіндіру. Мемлекеттің белгілерін ажырата білу.

**Ұйымдастыру кезеңі:** – 5 мин.

- а) Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
- б) Оқушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
- в) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

**Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру.** 25 мин

- а) Барлық оқушылардың үй тапсырмасын орындауын тексеру;
- ә) Оқушылармен уақыт бойынша жұмыс істеу;
- б) Сабақты сұраудың жалпы әдісі, бақылау сұрақтарын пайдалану;
- в) Оқушылардың білімдерін бағалау;
- г) Үй тапсырмасын қорытындылау.

**Жаңа сабақты түсіндіру:** 35 мин

### **5.3. Дәрістің тезісі:**

XX ғ саяси ілім өкілдері, олардың өкілдері

Бұл кезде капиталистік елдерде орасан зор өзгерістер болды. XX ғ солидаризм ілімі кең өріс алды. Оның негізін салушы француз ойшылы Л.Дюги/1859-1928/ болды. Ол қоғамның ынтымақтастығы мен үйлесушілігін қамтамасыз ету керек дейді. Біздің ғасырымызда кең тараған аристократиялық теория – элитаризм. Элита деген сөз француз тілінде ең жақсы, іріктелген, таңдаулы деген мағананы білдіреді. Бұны жетілдірген Г.Моска мен В. Парето болды. Г.Моска «Саяси ілімнің негіздері» деген кітабында саясат қарама-қарсы екі таптың-

|  |  |   |
|--|--|---|
| OÑTÜSTIK-QAZAQSTAN<br><b>MEDISINA<br/>         AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL<br/>         ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы   | 044-73/11-303  |   |
| Әдістемелік өңдеу  | 60 беттің 21 беті  |   |

үстемдік жүргізуші азшылықтың/элитаның/ және оған бағынышты көпшіліктің /халық, еңбекшілер/ - күресінің айналасында болатын жағдай деп түсіндірді. В. Паретоның ойынша, саяси өмір дегеннің өзі таңдаулылар арасындағы күрес пен олардың орын алмасуы.

XX ғасырда немістің көрнекті саясаттанушысы Макс Вебер өзінің зерттеу қызметінің принципі ретінде плюрализм идеясын алды. Оның іздеген басты мәселелері-қоғамның шаруашылық өмірінің, әр түрлі әлеуметтік топтардың материалдық және идеологиялық мүдделері мен діни сананың араларында қандай байланыстар бар, соларды ашуға тырысты.

Империалистік буржуазияның мүддесін көздейтін реакцияшыл саяси бағытқа фашизм жатады. Оның негізгі белгілері еңбекшілерді басып-жаншуда зорлық-зомбылықтың шектен тыс түрлерін пайдалану, қоғам және адам өмірін қатаң қадағалау, сыртқы саясатта фашизм басқа елдердің жерін басып алуға бағытталады. Негізін салушы Ф. Ратцель.

XX ғасырда біздің елімізге көп қайғы-қасірет әкелген тоталитаризм теориясы болды. Ол мемлекет тарапынан қоғамның және әр адамзаттың өмірін қатаң бақылауға алатын мемлекеттік-саяси құрылыс. Тоталитарлық мемлекет қоғаммен тұтасып кеткен. Бір партия, бір идеология үстемдік етеді. Ол адамның жеке басының құндылығын бағаламайды, оны мемлекеттің құралы ретінде пайдаланады.

XX ғасырда либералдық және консервативтік идеялар одан әрмен дамиды. XVIII, XIX ғасырлардағы либерализммен салыстырғанда мұнда жаңа қағидалар енеді. Оны жақтаушылар мемлекеттің реттеушілік қызметіне көп мән бере бастады. Консерваторлар болса мемлекеттік реттеуге қарсы. Әр адам мемлекетке сенбей өз тіршілігін өзі ойласын. Тегеін білім беруді, медициналық қызмет көрсетуді, жұмыссыздарға жәрдем беруді азайтуды жақтайды. Саясаттанудың даму тарихы қысқаша осындай. Оны білмей, адмзат тарихының бұрынғысын, бүгінгісі мен болашағын білу қиын.

Билік ұғымы және ол туралы анықтамалар

Биліктің қызметтері мен жіктелуі

Саяси билік пен мемлекеттік билік

Биліктің түрлері

Саясаттануда саяси билік теориясы негізгі орын алады. Саясаттың негізгі мәселесі-билік, ал мазмұны-билік үшін күрес. Американың әйгілі әлеуметтанушысы Талкотт Парсонс /1902-1979/ экономикалық жүйеде ақша қандай орын алса, саяси жүйеде билік те соншалықты орын алады деген.

Билік жөнінде ғалымдар арасында әртүрлі анықтамалар бар.

Теологиялық анықтама билікті белгілі бір мақсатқа, белгіленген нәтижеге, қортындыға жету мүмкіндігі деп түсіндірді.

Бихевиористік анықтама бойынша билік деп басқа адамдардың жүріс-тұрысын, өзін-өзі ұстауын өзгерту мүмкіндігіне негізделген іс-әрекеттің ерекше түрі.

Инструменталистік анықтама билікті белгілі бір құралдарды, амалдарды /зорлық, зомбылық/ пайдалану, қолдану мүмкіндігі деп біледі.

Структуралистік анықтама билікті басқарушы мен бағынушының арасындағы қатынастың ерекше түрі деп ұғады. Олар кейбір адамдарды туғанынан әміршіл, басқарғысы келіп тұрады, ал басқалары көнбіс, басқа біреу басқарғанын қалап тұрады.

Конфликтілік анықтама билікті дау-жанжал жағдайында игілікті бөлуді реттейтін мүмкіндік, шиеленісті шешудің құралы деп түсіндірді.

Біраз ғалымдар билікті басқаларға тигізілетін жалпы ықпал ретінде қарайды.

П. Моррис, А. Гидденс сияқтылар, билік біреуге тигізетін жай ғана ықпал емес, оларды өзгертуге бағытталған іс-әрекет дейді.

|  |  |   |
|--|--|---|
| OÑTÜSTIK-QAZAQSTAN<br><b>MEDISINA<br/>         AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL<br/>         ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы   | 044-73/11-303  |   |
| Әдістемелік өңдеу  | 60 беттің 22 беті  |   |

Америка саясаттанушылары Г.Лассуэлл мен А.Каплан «Билік және қоғам» деген еңбегінде билікті шешім қабылдауға қатысу мүмкіндігі ретінде сипаттайды.

Әдетте, биліктің түрлері өте көп. Олар: ата-аналар билігі, мемлекеттік, экономикалық, саяси, әлеуметтік, құқықтық, әскери, рухани билік. Бірақ биліктің толық мағанасы мемлекеттік-саяси салада ғана айқындалады. Сондықтан саяси билік биліктің басты түріне жатады.

Саяси биліктің ерекшеліктері: оның өктемдік сипаты, оның бүкіл қоғамның атынан билік жүргізуі, басқарумен кәсіби айналысатын адамдардың ерекше тобының болуы, оның көпшілік адамдардың мүддесін қорғауы, басқа мекемелерге қарағанда билік органдарының тәуелсіздігі, қоғам өмірінің жұмыс тәртібін белгілеуде жеке-дара құқығы, мемлекет шеңберінде ашық күш қолдана алуы және т.б.

Саяси билік жүргізудің әдістері:

Экономикалық қор. М: сайлауға ондаған миллион ақша жұмсалады.

Әлеуметтік әдіс-құралдар. Саяси билікті қолдаушы халықтың әлеуметтік жағдайын жасау.

Күш жұмсау. Олар мемлекетті қорғайды, саяси билікті құлатуға әрекет жасаушыларға мүмкіндік бермейді. Оған жататындар: сот, әскер, полиция, қауіпсіздік органдары, прокуратура. Ақпарат құралдары. Газет-журнал, радио, телевидение.

Информациялық қор. Жапон ғалымдарының айтуы бойынша, информация кімнің қолында болса, ХХІ ғасырда билік соның қолында. Биліктің қайнар көзіне бедел, күш, байлық, заң, адамның қоғамдағы алатын орны, ұйым, мүдде, білім және хабарлама ақпараттар жатады. Билікті жүзеге асырғанда құқық, бедел, сендіру, әдет-ғұрып, амал-айла, зорлық, еріксіз көндіру сияқты амалдар пайдаланады.

Саяси билік таптық, топтық жеке адамның саясатта тұжырымдалған өз еркін жүргізу мүмкіндігін білдіреді. Мемлекеттік билікке барлық адамдарға міндетті заңдарды шығаруға жеке-дара құқығы бар заңдар мен ұйымдарды сақтау үшін ерекше күштеу аппараттарына сүйенетін саяси биліктің түрі жатады. Бұдан біз саяси биліктің мағанасының мемлекеттік биліктен кең екендігін байқаймыз.

Басқару түрі жоғарғы үкімет билігі кімнің қолында екендігін көрсетеді. Соған байланысты мемлекет монархиялық және республикалық болып екіге бөлінеді. Монархия деп мемлекеттің жоғарғы өкімет билігі жеке дара, бір билеушінің қолында болып, ол әкеден балаға мұра ретінде қалатын түрін айтады. Оны хан, патша, император, король деп айтуы мүмкін. Монархия өз кезегінде абсолюттік және конституциялық болып бөлінеді. Абсолюттік деп жоғарғы өкімет билігі бүтіндей, тұтас, формальды түрде шектелместен бір адамның қолында тұратын қоғамдық құрылысты айтады. Конституциялық деп монархтың билігі белгілі дәрежеде заң шығаратын билік парламентпен шектеледі. Республикалық деп мемлекеттік биліктің барлық жоғары органдары белгілі бір уақытқа сайланатын немесе өкілдік мекемелер арқылы қалыптасатын мемлекеттік басқарудың түрін айтады. Республика президенттік, парламенттік және аралас болып үшке бөлінеді. Президенттік басқаруда, мемлекеттің де, үкіметтің де басшысы президент болып саналады. Оны парламент немесе халық сайлауы мүмкін.

Саяси жүйе туралы ұғым

Саяси жүйенің қызметтері

Саяси жүйе құрылымы

Саяси жүйенің жіктелуі

Саяси жүйе құрылымы

Саяси жүйенің жіктелуі

Жүйе ұғымын ХХ ғасырдың 20 жылдары ғылыми айналымға алғаш енгізген неміс биологы Л.Фон. Борталанфи /1901-1972/ Социологияда қоғамды жүйелік түрде талдаған Т. Парсонс. Қоғам 4 жүйешіктен тұрады. Олар экономикалық, саяси, әлеуметтік, рухани. Саяси

|   |  |   |
|---|--|---|
| O'NTUSTIK-QAZAQSTAN<br><b>MEDISINA<br/>         AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>1979 | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL<br/>         ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |   |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 23 беті  |   |

жүйе теориясының пайда болғанына көп уақыт болған жоқ. Оны ХХ ғасырдың 50 жылдарында Американың саясаттанушысы Давид Истон ойлап тапты. Саяси жүйе сыртқы ортамен «кіріс» және «шығыс» принциптері арқылы байланысады. Кірістің екі түрі бар: талап және қолдау.

Талапты халықтың билік органдарына қоғамдағы құндылықтардың, қазына мен қаржының, қоғамдық қордың әділетті, дұрыс немесе әділетсіз, бұрыс бөлінуі туралы пікірі, билік органдарына үндеуі деуге болады. Ол қоғамда белгілі бір қажеттіліктің бар екенін білдіреді. М: еңбекақыны көтеру, жұмыс күнін қысқарту, білім алу мүмкіндігін арттыру, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау. Мұдай талаптар көбейіп, оларға билік органдары назар аудармаса, саяси жүйе әлсірейді.

Қолдау қоғам мүшелерінің саяси жүйеге ниеттілігін, адалдығын, саяси институттарға сенетіндігін білдіреді. Ол үстемдік етіп отырған саяси жүйені күшейтеді. М: салықтарды дер кезінде төлеу, әскерлік міндетті атқару, сайлауға қатысу.

Шығыс-саяси жүйе жұмысының нәтижесі. Онда саяси жүйе түскен талап-тілектерге сәйкес саяси шешімдер қабылдайды, оларды жүзеге асыру жоспары қарастырылады. Оны халықтың талап-тілегіне жауап деп түсінуге болады. М: қабылданып жатқан заңдар, атқарушы биліктің қаулылары, соттардың шешімдері. Егер кіріс пен шығыс әрекеттері дер кезінде өзара үйлестіріліп отырылса, саяси жүйе тиянақты қызмет атқарады.

Саяси жүйе төмендегідей қызмет атқарады.

Белгілі бір әлеуметтік топтың немесе көпшілік халықтың саяси билігін қамтамасыз ету.

СССаяси жүйе қоғамдық қатынастарды реттейді, жекелеген әлеуметтік топтар мен көпшіліктің мақсат-мүддесіне сәйкес адамдардың тіршілік әрекетінің әр түрлі салаларын басқарады.

Саяси жүйе қоғамда жинақтаушылық, топтастырушылық қызмет атқарады.

Экономиканың қалыпты жұмыс істеп, прогресті дамуына қажетті саяси жағдай жасау.

Қоғамды, оның мүшелерін ішкі және сыртқы бүліндіргіш әрекеттерден қорғау

Сонымен қоғамның саяси жүйесі деп билік жүргізіп, қоғамда тұрақтылық пен тәртіпті қамтамасыз ететін, әлеуметтік топтар, таптар, ұлттар, мемлекеттер арасындағы саяси өзара қатынастарды реттейтін ұйымдар мен мекемелердің жиынтығын айтады.

Саяси жүйе құрылымы мынандай 4 бөліктен тұрады.

1. Саяси институттар. Оларға мемлекет, саяси партиялар, кәсіподақтар, б. ұйымдар мен бірлестіктер жатады. Осының ішіндегі ең негізгісі – мемлекет. Ол қоғамда белгілі бір тәртіп орнатады, оны басқарады. Оның арнайы аппараттары болады. М: әскер, сот, полиция, милиция. Саяси партиялар-мемлекеттік билікті жүзеге асыруға, саяси жүйені, саяси сана мен мәдениетті қалыптастыруға ат салысады. Кәсіп одақ-халық шаруашылығының өркендеуіне, еңбекшілердің еңбек заңдарының қатаң сақталуын қадағалайды.

2. Саяси қатынастар. Оған таптардың, этникалық бірлестіктердің, тұлғалар мен қоғамның, азамат пен мемлекеттің арасындағы қатынастар кіреді.

3. Саяси ережелер. Олар саяси институттардың өзара бірлесіп әрекет етуін қамтамасыз етеді және саяси жүйенің ережелік негізін құрайды. Олардың ең негізгісі- Конституция және соған сүйенетін заңдар.

4. Саяси мәдениет. Ол саяси сана мен іс-әрекетте, саяси көзқарастарда, идеяларда, теорияларда, саяси тұғырнамаларда, бағдарламаларда, саяси ережелерге қатынаста көрніс табады.

Саяси жүйенің басты қызметі-қазына, байлықты бөлу саласына бақылау жасау. Олардың дұрыс бөлінбеуі ел ішінде әр түрлі топтар арасында дау-дамай тудыруы мүмкін. Саяси жүйе ондай жағдайға жібермей, шиеленістерді өршітпей, жан-жақты бітістіріп, отырғанда ғана өз ролын ойдағыдай атқарады.

Саяси жүйенің жіктелуі

|  |  |
|--|--|
| OÑTÜSTIK-QAZAQSTAN<br><b>MEDISINA<br/>         AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br>SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL<br/>         ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы   | 044-73/11-303  |
| Әдістемелік өңдеу  | 60 беттің 24 беті  |

Батыс саясаттанушыларының арасында саяси мәдениеттің жағдайына қарай, саяси жүйені былайша жіктейді.

Ағылшын-америкалық

Құрылықтық-еуропалық

Индустрияланбаған

Жарым-жартылай индустрияланған

Тоталитарлық

Ағылшын-америкалық түрі ондаған саяси мәдениеттің бірыңғайлығымен, біртектілігімен сипатталады. Бұл елдерде мемлекетің алдына қойған саяси мақсат-мұратын халықтың бәрі қолдайды. Оған АҚШ, Англия, Канада, Австралия.

Құрылықтық-еуропалық – саяси мәдениеті, ұстанатын құндылықтары әр түрлі болады.

Индустрияланбаған немесе Жарым-жартылай индустрияланған саяси жүйеге аралас мәдениет тән. Онда батыстың салт-дәстүрлері шоғырланған. Оған Азия, Африка, Латын Америкасы жатады.

Тоталитарлық – билеуші партия саяси жүйенің барлық элементтерінің ісіне бақылау жасайды.

Мемлекет деген ұғым екі мағанада қолданылады. Кең мағанасында үлкен әлеуметтік топтың ұйымын білдіреді де халық, қоғам, ел деген ұғымдарға сәйкес келеді. Тар мағанасында басқару құрылымының, мемлекеттік аппараттың жиынтығын білдіріп, үкімет, әкімшілік деген ұғымдарға сай келеді. Саясаттануда екінші мағанасын пайдаланады.

Мемлекет-саяси жүйенің басты элементі,оның негізгі ұйымы. Ол керек кезінде арнаулы күштеу органдарын пайдалана отырып, өз аумағында тұратын адамдардың мүддесін қорғауға тиіс және соған орай олардың арасындағы арақатынастарды құқықтық ережелер арқылы реттейтін қоғамдық механизм.

Мемлекет құл иеленушілік қоғамда дүниеге келді. Оның пайда болуы және мәні жөнінде әр түрлі көзқарастар бар. Солардың ішіндегі ең кең тараған түрі мыналар.

Теологиялық теория. Оның негізін салушы А. Августин мен Ф. Аквинский мемлекеттің пайда болуын құдайдың құдіретімен түсіндіреді.

Патриархтық теория. Оның негізін салушы XVIIIғ. өмір сүрген ағылшын ойшылы Р. Филмер мемлекеттің пайда болуын рулардың тайпаға, тайпалардың одан үлкен қауымдастыққа, олардың одан әрі мемлекетке дейін бірігуінен деп санайды. Осыған ұқсас идеяны Аристотель де айтқан.

Қоғамдық келісім теориясы Т. Гоббс, Ж.Ж. Руссо егеменді әмірші мен оның қол астындағы адамдардың келісімінің арқасында мемлекет пайда болады дейді.

Зорлық жасау теориясы Е.Дюринг, К. Каутский бір елді екінші елдің басып алуының нәтижесінде арадағы қатынастарды реттеу үшін мемлекет пайда болды деп пайымдайды.

географиялық теория А. Ратцель, В.Соловьев мемлекеттің пайда болуы географиялық ортаның өзгешеліктерінен деп түсіндіреді.

Психологиялық теория адамдарға бағыну мен құлшылық ету қажеттілігі мәңгі бақи тән болған дегенді айтады.

Марксистік теория мемлекеттің пайда болуын жеке меншік пен таптардың шығуымен байланыстырады. Ол экономика жағынан үстемдік етуші таптың саяси үстемдігін қамтамасыз ету үшін және басқа таптардың қарсылығын басу үшін керек деп санады.

Қазіргі шетелдік зерттеушілер мемлекеттің мәні таптық күресті бітістіруде, татуластыруда деп білді. Оған барлық халықтың, ұлттың мүддесіне сай келетін қоғамдық тәртіпті жасайтын ұйым, құрал ретінде қарайды.



|   |  |  |
|---|--|--|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |  |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 25 беті  |  |

Сонымен мемлекет деп белгілі бір аумақ шеңберінде адамдардың әлеуметтік топтар, таптар мен бірлестіктердің қатынастары мен қызметтерін ұйымдастыратын, бақылайтын қоғамның саяси жүйесінің негізгі элементін айтамыз.

Мемлекеттің бірнеше белгілері бар. Олар.

Аумақтық бөліну. Мемлекеттің заңдары мен өкілеттілігі сол аумақта тұратын адамдардың бәріне ортақ

Ерекше өкімет аппараты. Ол өзінің үстемдігін әскер, полиция, сот, барлау, шіркеу, баспасөз құралдары арқылы жүзеге асырады.

Мемлекеттің егемендігі. Ол ішкі және сыртқы істерін атқарудағы толық тәуелсіздігі, дербестігі. Мемлекет бүкіл қоғамның атынан ресми істі жүргізе алады.

Ашық күш қолдану, зорлықпен еріксіз көндіру. Қылмыс жасағандарды, еркінен айырудан бастап, өлім жазасына дейін кесе алады.

Салық салу. Орасан зор мемлекеттік аппаратты ұстау үшін халықтан салық алынады.

Мемлекеттің міндетті түрде мүшесі, азаматы болуы керек. Жалпы мемлекет болу үшін оның өз аумағында тұратын халқы болуы керек.

Осы көрсетілген белгілер мемлекетті басқа ұйым, мекеме, бірлестіктерден ерекшеліндіреді.

Мемлекеттің ішкі және сыртқы қызметтері бар

Ескерту: мемлекет деп белгілі бір аумақ шеңберінде адамдардың әлеуметтік топтар, таптар мен бірлестіктердің қатынастары мен қызметтерін ұйымдастыратын, бақылайтын қоғамның саяси жүйесінің негізгі элементін айтамыз

#### **5.4. Иллюстративті материал:**

а) техникалық құралдар: компьютер, интерактивті тақта, мультимедиялық құрылғы.

ә) көрнекі және дидактикалық құралдар: өзіндік жұмыстарға арналған кеспелер, тест тапсырмалары, сөзжұмбақтар.

#### **5.5 Әдебиеттер:**

1. Косов, Г. В. Саясаттану және әлеуметтану негіздері: медицина училищелері мен колледждеріне арналған оқулық / қазақ тіліне ауд. А. Н. Далибаева. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 208 с.

2. Ритцер, Д. Әлеуметтану теориясы: оқулық / Д. Ритцер, Д. Степницкий; қаз. тіл. ауд. Г. О. Әбдікєрова [және т.б.]. - 10- басылым. - Алматы : Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 856 б. с. : (Рухани жаңғыру).

3. Бринкерхоф, Д. Әлеуметтану негіздері: оқулық / Д. Бринкерхоф, Р. Уейтс, С. Ортега; Қаз. тіл. ауд. С. А. Амандосова [және т.б.]. - 9- басылым. - Астана : Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 464 б. с. : (Рухани жаңғыру).

4. Нысанбаев, А. Н. Политология: учеб. для вузов - Алматы : Эверо, 2014. - 384 б

Куппаева Б. Т. Политология. Т.1 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 224 с

5. Куппаева Б. Т. Политология. Т.2 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 272 с

Куппаева Б. Т. Политология. Т.3 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 268 с

6. Куппаева Б. Т. Политология. Т.4 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 296 с

|   |  |  |
|---|--|--|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |  |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 26 беті  |  |

- 7.Әлеуметтану : жаңа буынға арналған оқулық / А. Н. Тесленко, Ж. Ж. Сембина, А. Т. Аязбаева ; ҚР білім және ғылым министрлігі. "ҚазГЮУ университеті" АҚ. - Қарағанды : ЖШС "Medet Group", 2015. - 340 бет
- 8.Биекенов, К. У. Социология [Текст] : учеб. пособие / К. У. Биекенов, С. К. Биекенова, Г. А. Кенжакимова. - ; Рек. Учен. Советом фак. философии и политологии КазНМУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2014. - 472 с.
- 9.Әбсаттаров, Р. Әлеуметтану: өзекті мәселелер.( Екі томды оқу құралы). 1-том [Мәтін] : оқу құралы / Р. Әбсаттаров, М. Дәкенов ; ҚР Білім және ғылым министрлігі. Абай атындағы Қазақ Ұлттық Пед. Ун-і. - 2-ші бас., толық. - Алматы : Қарасай, 2015. - 408 бет с
- 10.Әбсаттаров, Р. Әлеуметтік: өзекті мәселелер. (Екі томдық оқу құралы). 2-том. [Текст] : оқу құралы / Р. Әбсаттаров, М. Дәкенов ; ҚР Білім және ғылым министрлігі. Абай атындағы Қазақ Ұлттық Пед. ун. - 2-ш. бас., толық. - Алматы : Қарасай, 2015. - 408 бет. с.

### Қосымша әдебиеттер

- 1.Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев.Қызмет хроникасы.2016 жыл.: басылым / ред. М. Б. Қасымбеков. - Астана : Деловой Мир Астана, 2017. - 368 бет. +эл.опт.диск.(CD-ROM).
- 2.Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев. Қызмет хикаясы 2015 жыл.: басылым / ред. М. Б. Қасымбеков. - Астана : Деловой Мир Астана, 2016. - 400 бет. +эл. опт. диск (CD-ROM).
- 3.Жанысбеков, М. А. Основы антикоррупционной культуры : учебно-методическое пособие / - Караганда : АҚНҰР, 2016. - 198 с.
- 4.Синглтон Ройс А. Әлеуметтік зерттеу әдістері = Approaches to Social Research : оқулық / Ройс А. Синглтон, Брюс С. Стрейтс ; ред. А. Б. Исембердиева ; Қаз. тіл ауд. Н.Ә. Муминов. - 6-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 816 б. с
- 5.Хейвуд Эндрю Саясаттану = Politics : оқулық / Эндрю Хейвуд ; ред. А. Б. Исембердиева ; Қаз. тіл ауд. Е. Әбдіраман. - 5-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 520 б. с
- 6.Коннолли Мэри Әлеуметтік жұмыс: контексі мен практикасы = Social Work:Contexts and Practise : оқулық / Мэри Коннолли, Луиза Хармс, Джейн Мейдмент ; ред. А. Б. Исембердиева ; Қаз. тіл ауд. Б. Мизамхан. - 4-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 384 б. с
- 7.Бринкерхоф, Д. Әлеуметтану негіздері [Мәтін] : оқулық / Д. Бринкерхоф, Р. Уейтс, С. Ортега ; Қаз.тіл.ауд.С.А Амандосова[және т.б.]. - 9- басылым. - Алматы : Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 464 б. с. : (Рухани жаңғыру).

### Электронды басылымдар:

- 1.К.У. Биекенов, С.К. Биекенова, Г.А. Кенжакимова  
Социология: учебное пособие для студентов вузов. / К.У. Биекенов, С.К. Биекенова, Г.А. Кенжакимова – Алматы: Эверо, 2020. – 472 [https://elib.kz/ru/search/read\\_book/109/](https://elib.kz/ru/search/read_book/109/)
- 2.Социология. Нысанбаев Ә. Жоғары оқу орындарының студенттеріне оқулық. Алматы, 2020. -206 бет [https://elib.kz/ru/search/read\\_book/729/](https://elib.kz/ru/search/read_book/729/)
- 3.Әлеуметтану Ертаев М.А., Таскымбаева С.М., Қаратаева Ф.М. , 2020 <https://aknurpress.kz/reader/web/2667>

4.Әлеуметтану Тесленко А.Н., Сембина Ж.Ж., Аязбаева А.Т. , 2019

<https://aknurpress.kz/reader/web/1800>

5.Тәжітаева, Р.С. Саясаттану : Электрондық оқулық. . - Жетісай : "Сырдария" университеті, 2016. <http://rmebrk.kz/book/1151746>

6.Ритцер, Д., Степницки, Д. Әлеуметтану теориясы: Оқулық. - 10-басылым - Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 856б. -ISBN 978-601-7943-17-2. <http://rmebrk.kz/book/1169728>

7.Биекенов, К. У. Социология [Текст] : учеб. пособие для вузов / К. У. Биекенов, С. К.

Биекенова, Г. А. Кенжакимова; КазНУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2016. - 584 с. - ISBN 978-601-240-665-8 : 5700.00 тг <https://elib.kaznu.kz/book/4309>

8.Иманбаев, Мейрам Өткілбайұлы Саясаттану негіздері [Мәтін] : оқу құралы / М. Ө. Иманбаев, Е. М. Смағұлов. - Алматы : Жеті жарғы, 2014. - 335, [1] б. - ISBN 978-601-288-063-2 : <https://elib.kaznu.kz/book/13092>

9.Политология [Текст] : учеб. для вузов / под ред. В. И. Буренко. - 2-е изд., стер. - М. : КНОРУС, 2013. - 387, [5] с. - ISBN 978-5-406-02751-6 : <https://elib.kaznu.kz/book/14847>

10.Г. А. Кенжакимова; КазНУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2016. - 584 с. - ISBN 978-601-240-665-8 : 5700.00 тг <https://elib.kaznu.kz/book/4309>

### Жаңа тақырыпты бекіту. 15 мин

#### Глоссарий

| Қазақ тілінде        | орыс тілінде |
|----------------------|--------------|
| Ағылшын-америкалық   |              |
| Құрылықтық-еуропалық |              |
| Индустрияланбаған    |              |
| Жарым-жартылай       |              |
| Тоталитарлық         |              |

1.Тапсырма: эссе жазу. Саяси ғылымның тарихын оқып білудің маңызы  
Жаңа сабақтың тақырыбы бойынша мақсаты мен мазмұнына сай сұрақтар қою.

### Сабақты қорытындылау. 5 мин

#### 5.6. Бақылау сұрақтары:

Бақылау сұрақтары мен тапсырмалар:

1. Саяси ғылымның даму кезеңдерін атаңыз
2. ХХғ саяси ілімдері
3. Солидаризм, элитаризм түсінік
4. Плюрализм, тоталитаризм, фашизм ұғымдары
  1. Биліктің қандай анықтамалары бар
  2. Биліктің қандай қызметтері бар
  3. Биліктің жіктелуі
  4. Саяси билік дегеніміз не?
  5. Мемлекеттік билік дегеніміз не?
  6. Қазақстандағы биліктің түрлері
    1. Жүйе дегеніміз не?
    2. Саяси жүйенің қызметтерін ата?
    3. Саяси жүйе құрылымының бөліктерін ата?
    4. Саяси институттарға нелер жатады?
    5. Саяси ережелерді ата?

|  |  |   |
|--|--|---|
| OÑTÜSTIK-QAZAQSTAN<br><b>MEDISINA<br/>         AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL<br/>         ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы   | 044-73/11-303  |   |
| Әдістемелік өңдеу  | 60 беттің 28 беті  |   |

6. Саяси жүйенің жіктелуі  
 7. Мемлекет дегеніміз не  
 8. Мемлекет қашан пайда болды  
 9. Мемлекеттің пайда болу теориялары  
**Үйге тапсырма беру. 5 мин**

### №5- сабақ.

**5.1. Тақырыбы:** Саяси режимнің типтері. Тоталитарлық режимнің негізгі белгілері Саяси партиялар ұғымы. Саяси партияның негізгі мақсаты, міндеті және қызметі.

**Сағат саны:** 90 мин

**Сабақ түрі:** теория

**5.2. Мақсаты:** қоғамның саяси режимінің мәні мен типтерін, сайлау жүйелері мен саяси партиялардың негізгі түрлерін ашу. Саяси партиялардың пайда болуын ұғындыру

**Ұйымдастыру кезеңі:** – 5 мин.

- а) Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
- б) Оқушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
- в) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

**Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру. 25 мин**

- а) Барлық оқушыларының үй тапсырмасын орындауын тексеру;
- ә) Оқушылармен уақыт бойынша жұмыс істеу;
- б) Сабақты сұраудың жалпы әдісі, бақылау сұрақтарын пайдалану;
- в) Оқушыларының білімдерін бағалау;
- г) Үй тапсырмасын қорытындылау.

**Жаңа сабақты түсіндіру: 35 мин**

#### **5.3. Дәрістің тезісі:**

1. Саяси режим түсінігі мен түрлері. Қазіргі уақыттағы саяси режимдер: батыстағы полиархиялар, жаңа демократиялар, шығыстық-азиялық режимдер, исламдық режим, әскери режимдер.

Саяси режимдер қоғам, мемлекет және тұлға арасындағы байланысты жүзеге асырады. Осы байланыстың әлеуметтік өмірдің басты субъектілерінің арасында қалай және қандай тәсілдердің, құралдардың, күштердің көмегімен қандай ұйымдасқан формада жүзеге асатыны өте маңызды мәселе. Бұл жағдайда біз қоғамды, мемлекетті, тұлғаны өзара әрекеттесуші субъектілердің жүйесі ретінде көре аламыз. Мұндағы субъектілер дербес элементтер және олардың арасындағы өзара әрекеттесудің өзіндік тәсілі "саяси режим" ұғымымен белгіленеді.

Саяси режим – мемлекеттің, қоғамның және жеке адамның арасындағы қарым-қатынастардың сипатын анықтайтын мемлекеттік билік органдарының қызмет-әдістерінің жиынтығы.

Саяси режимдер түрлі тарихи жағдайларға байланысты мынандай типтерге жіктеледі:

- Демократиялық саяси режим;
- Тоталитарлық саяси режим;
- Авторитарлық саяси режим.

Демократиялық саяси режим мұндай режимде ел халқының кең әлеуметтік жіктері, халық, демок (гр. *söz idemos* — халық) қоғамды, қоғамдық істерді басқарып, билікті жүзеге асырады. Демократия

— әлеуметтік көмірагенттері өздері құрған билік құрылымында шешімдердің қабылдануына тең дәрежеде қатыса алатын басқару формасы болып саналады. Демократияны ерекше әлеуметтік құндылық дей отырып, ежелгі грек ойшылы Демокрит былай деген:

"Демократиядағы кедейлік патшакезіндегі молшылықтан (азаматтардың) қаншалық артық болса, еріктілік құлдыққа қарағанда соншалық жақсы".

Демократия өз тамырына алғашқы басқару құрылымдары мен шешімдерді әлеуметтік өмірдің қатысушылары тікелей өздері қабылдаған қоғамның мемлекетке дейінгі кезеңінен алады. Тарихи әдебиетте, саяси ойлар тарихында, батыстан егізінен Афины қала-мемлекетінің, Новгород вечесінің, ал шығыста Шыңғыс сұрпақтарының және оған жақына адамдардың ортасынан жоғары билеушіні — ханды сайлауы, жерлерде жергілікті билеушілер — билердің сайлануы, ашық пікір алысудың негізінде жайылым бөлісу, сыртқы басқыншылардан қорғану және т.б. өмірлік маңызды шешімдердің қабылдануы туралы көп жазылған.

Бұл жағдайлар Қазақ хандығының тарихында да орын алған. Алайда құрылымданған сөз сөздерге, таптарға, әлеуметтік, этникалық, кәсіби, жыныстық, жас ерекшеліктік және басқа да топтарға бөлінген қоғамда жүзеге асатын демократиялық басқару, тиісті түрде модификацияланбауы мүмкін емес.

Сондықтан біз демократияның қоғамның саяси құрылымы ретінде, саяси режим ретінде қарастырамыз. Мемлекеттік билікті ұйымдастыру формасы мен саяси жүйе ретіндегі қазіргі кездегі демократия өкілдік демократия түрінде қызмет етіп, дамиды. Әлеуметтік тұтастықты қамтамасыз ететін саяси режим ретіндегі демократияның басты ерекшеліктері бар.

1. Еркіндік принципі - Бұл принциптің салтанат құруы саяси режимнің креативті әлеуетін көтереді. Адамның қоғамдық істерді басқаруға қатысу мүмкіншілігі кеңейетүседі.

Тұлға өз ойына итуға және өзін танытуға кең мүмкіндік алады және ол тек Құқықтық нормалармен ғана шектелді.

2. Саяси бәсекелестік – Мұнда қоғамның саяси элитасы декларациялар жариялау, уәделер беру, қоғамдық өмірдің маңызды проблемаларының шешімдері берілген әлеуметтік бағдарламаларды жасауға уақыттың халықтың назарын өздеріне аударып, қолдауына ие болу үшін ашық күрес жүргізетін бәсекелес саяси күштерге бөлінеді.

3. Демократиялық режимнің саяси жаңалықтарды қабылдай білу қабілеті - Мұнда демократияның саяси жүйе ретінде беріктіктің, тұрақтылықтың қажетті қорына ие бола отырып, сыртқы өсерлерді белсенді қабылдауы мүмкіндігімен, оларға лайықты жауап беруімен, тіпті қажет болған жағдайда бейімделуімен, өзін-өзі жетілдіруімен анықталады.

4. Саяси қатынастар субъектілерінің іс-әрекеті мен құрметі үшін саяси кеңістік жасау – Мұнда мемлекеттік билік пен азаматтық қоғамның өзара бірлесіп қызмет етуін, сондай-ақ олардың әртүрлі ұйымдастыру формаларын, әдістерін, күштері мен құралдарын қамтитын терең тізбектелген саяси жүйе қалыптасады.

Саяси режим ретіндегі демократияның және қызмет атқарып отырған саяси мәдениеттің басты белгісі - тұлғаның құқықтық қорғалуы. Демократиялық режим-конституциялық режим. Конституция баптарында тұлғаның негізгі құқықтары мен олардың кепілдіктері жазылған.

Тоталитаризм (лат. totalis – тұтастай, түгелдей) – деспотизмнің біртүрі. Тоталитаризм орнаған мемлекетте қоғам өмірінің барлық саласы биліктің бақылауында болып, адам бостандығы мен конституциялық құқықтары жойылады, оппозиция мен өзгесаяси ой өкілдері саяси қуғын-сүргінге ұшыратылады. Тоталитаризмнің тарихи үлгілері КСРО-да Сталин, Қытайда Мао Цзэ-дун, Солтүстік Кореяда Ким Ир Сен режимі кезінде, фашистік Италия мен Германияда орнады.

1) қоғамның, жеке адамдардың өмірін деспоттық, авторитарлық — бюрократиялық мемлекеттің күшімен басқаратын қоғамдық-саяси құрылысы.

Тоталитарлы саяси жүйе ең сорақы түрі — фашистік тәртіп;

|  |  |
|--|--|
| OÑTÜSTIK-QAZAQSTAN<br><b>MEDISINA<br/>         AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br>SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL<br/>         ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы   | 044-73/11-303  |
| Әдістемелік өңдеу  | 60 беттің 30 беті  |

2) саяси ой-жүйедегі тоталитарлық тәртіпті атқарушы бағыт.

Барлық тоталитарлық жүйелердің ортақ 8 белгісі бар:

**1. Бюрократияның бір партия арқылы саяси, экономикалық, әскери және идеол. үстемдік жүргізуі;**

2. Саяси билім иерархиялық әлеуметтік құрылыс;

3. Міндетті түрде қолына жоғарғы саяси, экономикалық, әскери және

5. Қоғамды қорқынышта және толық бағыныштылықта ұстау мақсатымен қуғын-сүргін науқанын жүргізіп тұратын қуатты қуғындау-жазалау органы;

6. Әскерлендірілген экономика, ішкі саясаттың әскери-өндірістік кешенге тәуелділігі;

7. Мәжбүрлеуші идеологияның болуы, оған мойынсұнбау ауыр қылмыс ретінде бағалануы;

8. Қоғамда жау бейнесінің қалыптастырылуы, сол жауға деген жек көрушілік режимнің мақсатына жету жолында бұқараның жұмылуына себепші болады.

Кеңестер Одағында Тоталитаризм орныққан 1920 – 1930 ж. байлар мен кулактарды тап ретінде жою шаралары және ауыл шаруашылығын коллективтендіру саясаты жүзеге асырылып, қазақ халқы алапат ашаршылық пен босқыншылықты бастан кешті. Кеңестік Тоталитаризм ұлттық зиялы қауым өкілдерінің бір бөлігін өзіндік саяси ұстанымдарына орай “тап жаулары”, “жат пікірдегілер” және “әлеуметтік қауіпті элементтер” ретінде қудалады. А.Байтұрсынов, Ә.Бөкейханов, М.Жұмабаев, Ж.Аймауытов, Ә.Байділдин, Д.Әбілов, М.Тынышбаев, Т.Рысқұлов, т.б. қазақ қайраткерлері кеңестік Тоталитаризмнің құрбаны болды.

2-дүниежүзілік соғыстан кейінгі кезеңде де тоталитаризм қысым-шылығын Е.Бекмаханов, Б.Сүлейменов, Б.Кенжебаев, М.Әуезов, Ә.Қоңыратбаев, Ә.Марғұлан, Қ.Сәтбаев сияқты қазақ зиялылары бастан кешті. Кеңестік Тоталитаризмге қарсы наразылық 1960 жылдан қарқын ала бастады. Бұған Мәскеуде қазақстандық жастардың “Жас тұлпар” ұйымын құруы және 1979 ж. Целиноградта болған оқиғаның бой көрсетуі дәлел бола алады. 1986 жылғы желтоқсан оқиғасы кеңестік тоталитаризмге қарсылықтың айқын көрінісі болып табылады.

Тоталитарлы саясаттық жүйе - мемлекеттің қоғамға және жеке адамға толықтай, тұтас бақылау орнатуымен сипатталатын саяси жүйенің бір түрі.

Оған тән ерекше белгілер:

1. Азаматтардың құқықтары мен бостандықтарының барынша бұзылуы; барлық деңгейдегі биліктің жоғарыдан тағайындалуы;

2. Билік бөлінісі принципіннің жойылуы, яғни, биліктің барлық - атқарушы, заңшығарушы, сот тармақтарының тұтасып кетуі;

3. Басында көсемі бар бір ғана билеуші партияның болуы және оның мемлекетпен тұтасып кетуі;

4. Басқа партиялардың және ұйымдардың қызметінің ресми "қозғалыс" қызметімен алмастырылуы;

5. Қоғамның барлық мүшелеріне бір ресми идеологиялық доктринаның таңылуы;

6. Тек қана мемлекеттік нысандағы бұқаралық ақпарат құралдарының болуы, қандай да болмасын ақпараттың қатаң "сүзгіден" өткізілуі;

7. Үздіксіз әрі тұтастай зорлыққа негізделген мемлекеттік ұйымдасқан лаңкестік.

1. Саяси партияның түсінігі және құрылымы

2. Саяси партиялардың қызметтері мен түрлері

3. Партиялық және сайлау жүйелері, олардың түрлері

Қазіргі уақытта партия қоғамның саяси жүйесінің элементі. Бірақ ең алғашқы кезде саяси партияның көріністері Ежелгі Грецияда пайда болды. Олар салыстырмалы түрде толық ұйымдастырылмаған, әлсіз деңгейде болды. Олар әртүрлі топтардың мүддесін қолдаған жоқ, тек құл иеленуші таптың әртүрлі өкілдерінің қызығушылығын қанағаттандырды. Партияның

|   |   |
|---|---|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br>SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303   |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 31 беті   |

өмір сүруі орта ғасырда да жалғасын тапты. Бірақ қоғамдағы деспотиялық абсолюттік саяси құрылыстың түрлері партияның белгілі рөлді ойнауына жол берген жоқ.

Ертедегі ойшылдар алғашқы партиялар туралы өз пікірлерін білдіргені белгілі. Әрине бұл бүгінгі күндегі партия түсінігімен толық ұқсамайды. Олар басқа саяси үйірмелер болатын. Әр түрлі саяси жүйеде адамдар өздерінің маңызды мүдделерін қорғау мақсатында ұйымдасты. Бұл ұйым- саяси партия болды.

XVIII ғасырдың басында партия ұлттық мүдде үшін қызмет ете бастады. Ағылшын ойшылы Э. Берк (1729-1797): «Ұлттық мүддені күшейтіп, салыстырмалы түрде келісімге келу мақсатында партия өзін адамдар ұйымы ретінде көрсетті» - деп атап өткен. Әртүрлі топтар арасындағы мүдделердің күрделенуі, яғни, буржуазиялық қоғамдағы қайшылықты күшейтті. Партияның пайда болуы топтар мүддесін қорғайтын индивидтер арасындағы жаңа саяси күрес түрін көрсетті.

Қазіргі ғылымда саяси партия мәнін түсінуде негізгі үш *ғылыми бағыттар* бар.

а) либералдық дәстүр қақтығысы негізіндегі қалыптасқан, бір идеология ұстанушы адамдар тобы ретіндегі түсінік (Э. Берк)

б) мемлекетте жұмыс істейтін ұйымның спецификалық түрі ретіндегі институциональдық түсінік (М.Дюверже).

в) белгілі бір таптың немесе әлеуметтік топтың белсенді бөлігі және олардың жалпы мүдделерін қамтамасыз ететін ұйым (марксистік көзқарас).

Сонымен, *саяси партия* – бұл жергілікті және ұлттық деңгейде болатын үзіліссіз әрекет етуші ұйым. Ол көпшілікті мақсат етіп халық қолдауына ие болады. Оның негізгі ерекшелігі билік үшін күресу болып табылады.

Кез келген саяси партияның міндетті түрде өз *құрылымы* болады. Оған партияның лидері, штабы, бюрократиялық аппараты, белсенді мүшелері, енжар мүшелері және қолдаушылары кіреді. Сөйтіп ол ұйым болады.

*2 сұрақ.* Саяси ғылымда партиялардың қызметтеріне әр түрлі саясаттанушылар өз көзқарастарын білдіреді. К. Фон Бейме саяси партияның *төрт қызметін* бөліп көрсетеді:

1) Партия мақсаттын анықтау. Тиянақты идеология және бағдарлама арқылы партия бағдарлық стратегиясын анықтауға тырысады.

2) Қоғамдық мүдделерді, қызығушылықтарды біріктіру. Партиялар орталық мемлекеттік органдардың шешімдеріне ықпал жасай отырып қоғамдық пікір туғызады.

3) Азаматтардың мобилизациясы және социализациясы, яғни саяси әлеуметтенуі (адамдарды саясатқа тарту, икемдендіру). Партия азаматтардың саяси белсенділігін арттыруға ұмтылады және ұзақ уақыттық саяси әрекетін негіздейді.

4) Жетекші элитаны және үкімет құрамын қалыптастырады.

*3сұрақ.*

Партиялық жүйелердің қалыптасуына саяси жүйеде М.Дюверженің пікірінше *сайлау процесі* көп ықпал етеді. Оның түрлерін көп жағдайда *сайлау жүйелер* анықтайды. Бұл процестің М.Дюверже 3 заңдылығын тапқан.

*Сайлау* саяси процестің бір түрі. Қазіргі демократиялық қоғамда азаматтардың саяси белсенділігін білдіретін процесс – ол сайлауға қатысу. Ол *конвенционалды қатысушылықтың* түріне жатады. Сайлау белгіленген уақытта заңға сәйкес өткізіліп отырады. Сайлаудың мақсаты – билік басына неғұрлым сенімді түрде қоғамның жақсы деген өкілдерін әкелу мүмкіндігі және жалпы барлық билік тармақтарын легитимизациялау болып табылады. Сайлау процесінің өзінің этаптары болады:

1. кандидатты ұсыну, 2. бағдарламаны құру және оған сәйкес үгіт, насихат жүргізу, 3. сайлауды өткізу, 4. сайлаудың нәтежісін қортындылау.

|  |  |   |
|--|--|---|
| OÑTÜSTIK-QAZAQSTAN<br><b>MEDISINA<br/>         AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL<br/>         ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы   | 044-73/11-303  |   |
| Әдістемелік өңдеу  | 60 беттің 32 беті  |   |

Сайлау демократиялық саяси режимдегі саяси процестің маңызды орталық бөлігі болып табылады. Сайлаудың тиімділігі бірнеше экономикалық, әлеуметтік және рухани факторларға байланысты.

Сайлау жалпы қандай елде болмасын тиімді, қажетті болып табылады. Өйткені біз басқалармен санаса аламыз, таңдау мүмкіндігіміз көбейеді, өз көзқарастарымызды білдіріп, сайлауға қатыса отырып, мемлекеттегі саяси процеске тікелей қатысып, өз үлесімізді қосамыз.

Сайлау – ерекше саяси күрес болып табылады. Бұл процесс тікелей саяси билікке ұмтылу мәселесімен тығыз байланысты. Біздің елде де тәуелсіздік алғаннан бері бірнеше сайлау науқаны болып өтті. Мұнда демократиялық саясаттың талабына сай саяси партиялар мен қозғалыстар қатысты. Бұл біздің елдегі демократияның қалыптасуының алғы шарттары болып табылады. Сайлау кезіндегі басты ескеретін жай оның заңға, конституцияға сәйкес келуі.

Сайлау кезінде адамдар өмірлік маңызды мәселелерді терең сезінеді. Сондықтан да билік органдарына ұсынылатын кандидаттардың сайлау алдындағы бағдарламалары қысқаша әрі нұсқа түрде тұрғын халықтың әртүрлі топтарының маңызды әлеуметтік қажеттіліктерін білдіріп, мүдделерін қорғап, білімді қамтамасыз етеді.

Сайлау алдындағы күрес кезінде қарама – қайшы келетін саяси позицияларды бұқара халықтан қолдау табатын шешімдермен ауыстырады. Осы мақсатта сайлау институционализацияның басты бір тәсілдері ретінде және әлеуметтік қайшылықты шешетін әдістерінің бірі ретінде де болады.

Ескерту:*саяси партия* – бұл жергілікті және ұлттық деңгейде болатын үзіліссіз әрекет етуші ұйым. Ол көпшілікті мақсат етіп халық қолдауына ие болады. Оның негізгі ерекшелігі билік үшін күресу болып табылады.

#### **5.4. Иллюстративті материал:**

а) техникалық құралдар: компьютер, интерактивті тақта, мультимедиялық құрылғы.

ә) көрнекі және дидактикалық құралдар: өзіндік жұмыстарға арналған кеспелер, тест тапсырмалары, сөзжұмбақтар.

#### **5.5 Әдебиеттер:**

1. Косов, Г. В. Саясаттану және әлеуметтану негіздері: медицина училищелері мен колледждеріне арналған оқулық / қазақ тіліне ауд. А. Н. Далибаева. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 208 с.

2. Ритцер, Д. Әлеуметтану теориясы: оқулық / Д. Ритцер, Д. Степницки ; қаз. тіл. ауд. Г.О. Әбдікєрова [және т.б.]. - 10- басылым. - Алматы : Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 856 б. с. : (Рухани жаңғыру).

3. Бринкерхоф, Д. Әлеуметтану негіздері: оқулық / Д. Бринкерхоф, Р. Уейтс, С. Ортега ; Қаз. тіл. ауд. С.А Амандосова [және т.б.]. - 9- басылым. - Астана : Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 464 б. с. : (Рухани жаңғыру).

4. Нысанбаев, А. Н. Политология: учеб. для вузов - Алматы : Эверо, 2014. - 384 б  
Куппаева Б. Т. Политология. Т.1 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 224 с

5. Куппаева Б. Т. Политология. Т.2 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 272 с

Куппаева Б. Т. Политология. Т.3 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 268 с

6. Куппаева Б. Т. Политология. Т.4 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 296 с



|   |   |  |
|---|---|--|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ |  | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303   |  |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 33 беті   |  |

- 7.Әлеуметтану : жаңа буынға арналған оқулық / А. Н. Тесленко, Ж. Ж. Сембина, А. Т. Аязбаева ; ҚР білім және ғылым министрлігі. "ҚазГЮУ университеті" АҚ. - Қарағанды : ЖШС "Medet Group", 2015. - 340 бет
- 8.Биекенов, К. У. Социология [Текст] : учеб. пособие / К. У. Биекенов, С. К. Биекенова, Г. А. Кенжакимова. - ; Рек. Учен. Советом фак. философии и политологии КазНМУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2014. - 472 с.
- 9.Әбсаттаров, Р. Әлеуметтану: өзекті мәселелер.( Екі томды оқу құралы). 1-том [Мәтін] : оқу құралы / Р. Әбсаттаров, М. Дәкенов ; ҚР Білім және ғылым министрлігі. Абай атындағы Қазақ Ұлттық Пед. Ун-і. - 2-ші бас., толық. - Алматы : Қарасай, 2015. - 408 бет с
- 10.Әбсаттаров, Р. Әлеуметтік: өзекті мәселелер. (Екі томдық оқу құралы). 2-том. [Текст] : оқу құралы / Р. Әбсаттаров, М. Дәкенов ; ҚР Білім және ғылым министрлігі. Абай атындағы Қазақ Ұлттық Пед. ун. - 2-ш. бас., толық. - Алматы : Қарасай, 2015. - 408 бет. с.

### Қосымша әдебиеттер

- 1.Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев.Қызмет хроникасы.2016 жыл.: басылым / ред. М. Б. Қасымбеков. - Астана : Деловой Мир Астана, 2017. - 368 бет. +эл.опт.диск.(CD-ROM).
- 2.Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев. Қызмет хикаясы 2015 жыл.: басылым / ред. М. Б. Қасымбеков. - Астана : Деловой Мир Астана, 2016. - 400 бет. +эл. опт. диск (CD-ROM).
- 3.Жанысбеков, М. А. Основы антикоррупционной культуры : учебно-методическое пособие / - Караганда : АҚНҰР, 2016. - 198 с.
- 4.Синглтон Ройс А. Әлеуметтік зерттеу әдістері = Approaches to Social Research : оқулық / Ройс А. Синглтон, Брюс С. Стрейтс ; ред. А. Б. Исембердиева ; Қаз. тіл ауд. Н.Ә. Муминов. - 6-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 816 б. с
- 5.Хейвуд Эндрю Саясаттану = Politics : оқулық / Эндрю Хейвуд ; ред. А. Б. Исембердиева ; Қаз. тіл ауд. Е. Әбдіраман. - 5-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 520 б. с
- 6.Коннолли Мэри Әлеуметтік жұмыс: контексі мен практикасы = Social Work:Contexts and Practise : оқулық / Мэри Коннолли, Луиза Хармс, Джейн Мейдмент ; ред. А. Б. Исембердиева ; Қаз. тіл ауд. Б. Мизамхан. - 4-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 384 б. с
- 7.Бринкерхоф, Д. Әлеуметтану негіздері [Мәтін] : оқулық / Д. Бринкерхоф, Р. Уейтс, С. Ортега ; Қаз.тіл.ауд.С.А Амандосова[және т.б.]. - 9- басылым. - Алматы : Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 464 б. с. : (Рухани жаңғыру).

### Электронды басылымдар:

- 1.К.У. Биекенов, С.К. Биекенова, Г.А. Кенжакимова  
Социология: учебное пособие для студентов вузов. / К.У. Биекенов, С.К. Биекенова, Г.А. Кенжакимова – Алматы: Эверо, 2020. – 472 [https://elib.kz/ru/search/read\\_book/109/](https://elib.kz/ru/search/read_book/109/)
- 2.Социология. Нысанбаев Ә. Жоғары оқу орындарының студенттеріне оқулық. Алматы, 2020. -206 бет [https://elib.kz/ru/search/read\\_book/729/](https://elib.kz/ru/search/read_book/729/)
- 3.Әлеуметтану Ертаев М.А., Таскымбаева С.М., Қаратаева Ф.М. , 2020 <https://aknurpress.kz/reader/web/2667>

4.Әлеуметтану Тесленко А.Н., Сембина Ж.Ж., Аязбаева А.Т. , 2019

<https://aknurpress.kz/reader/web/1800>

5.Тәжітаева, Р.С. Саясаттану : Электрондық оқулық. . - Жетісай : "Сырдария" университеті, 2016. <http://rmebrk.kz/book/1151746>

6.Ритцер, Д., Степницки, Д. Әлеуметтану теориясы: Оқулық. - 10-басылым - Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 856б. -ISBN 978-601-7943-17-2. <http://rmebrk.kz/book/1169728>

7.Биекенов, К. У. Социология [Текст] : учеб. пособие для вузов / К. У. Биекенов, С. К.

Биекенова, Г. А. Кенжакимова; КазНУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2016. - 584 с. - ISBN 978-601-240-665-8 : 5700.00 тг <https://elib.kaznu.kz/book/4309>

8.Иманбаев, Мейрам Өткілбайұлы Саясаттану негіздері [Мәтін] : оқу құралы / М. Ө. Иманбаев, Е. М. Смағұлов. - Алматы : Жеті жарғы, 2014. - 335, [1] б. - ISBN 978-601-288-063-2 : <https://elib.kaznu.kz/book/13092>

9.Политология [Текст] : учеб. для вузов / под ред. В. И. Буренко. - 2-е изд., стер. - М. : КНОРУС, 2013. - 387, [5] с. - ISBN 978-5-406-02751-6 : <https://elib.kaznu.kz/book/14847>

10.Г. А. Кенжакимова; КазНУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2016. - 584 с. - ISBN 978-601-240-665-8 : 5700.00 тг <https://elib.kaznu.kz/book/4309>

**Жаңа тақырыпты бекіту. 15 мин**

Жаңа сабақтың тақырыбы бойынша мақсаты мен мазмұнына сай сұрақтар қою.

**Сабақты қорытындылау. 5 мин**

**5.5. Бақылау сұрақтары:**

Бақылау сұрақтары мен тапсырмалар:

1. Саяси режим түсінігі мен түрлерін атаңыз.
2. Тоталитаризм және авторитарлық саяси режимдердің ерекшеліктері неде?
3. Қазақстандағы саяси режим қандай?
- 4.Саяси парти дегеніміз не
- 5.Саяси партия құрылымы
- 6.Саяси партияның қызметтері
- 7.Саяси партиялардың түрлері
- 8.Қазақстандағы партияларды ата
- 9.Солшыл партиялар олардың мақсаттары

Оңшыл партиялар, олардың мақсаттары

Сайлау процесінің этаптары

**Үйге тапсырма беру. 5 мин**

**№6-сабақ.**

**5.1.Тақырыбы:** Аралық бақылау №1

Саяси элита ұғымы. Қазіргі Қазақстандағы саяси көсемдік

**Сағат саны:** 90 мин

**Сабақ түрі:** теория

**5.2. Мақсаты:**Саяси элитаның кім екенін түсіндіру

**Ұйымдастыру кезеңі:**– 5 мин.

- а) Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
- б) Оқушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
- в) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

**Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру.25 мин**

|   |   |
|---|---|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br>SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303   |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 35 беті   |

- а) Барлық оқушыларының үй тапсырмасын орындауын тексеру;
- ә) Оқушылармен уақыт бойынша жұмыс істеу;
- б) Сабақты сұраудың жалпы әдісі, бақылау сұрақтарын пайдалану;
- в) Оқушыларының білімдерін бағалау;
- г) Үй тапсырмасын қорытындылау.

**Жаңа сабақты түсіндіру:** 35 мин

### 5.3. Дәрістің тезісі:

№1-ші аралық бақылауға арналған сұрақтар

- 1.Саясаттану пәні және нысаны.
- 2.Саясаттану саясат, билік, саяси жүйе, саяси құбылыстар туралы ғылым.
- 3.Саясаттану пәнінің қызметтері мен әдіс-тәсілдері.
- 4.Ежелгі Шығыстағы саяси ой (будда, конфуцишілдік, даосизм, легизм) .
- 5.Ежелгі Грекия мен Ежелгі Римдегі саяси ойшылдар (Платон, Аристотель, Полибий, Цицерон).
- 6.Ортағасырлық еуропадағы саяси-пікірлер (Марк Аврелий, Фома Аквинский, Мартин Лютер).
- 7.Қайта өрлеу замандағы зайырлы саяси ойлар ( Н. Макиавелли, Томас Мор).
- 8.Еуропалық ағартушылық саяси идеялар (Томас Гоббс, Джон Локк, Шарль Луй Монтескье, Жан-Жак Руссо).
- 9.XIX ғасырдағы еуропалық саяси ойлар.
- 10.Қазақ жерінде қоғамдық және саяси ойлардың қалыптасуы.
- 11.Әл-Фарабидің мемлекет құрылысына көзқарасы.
- 12.Жүсіп Баласағұн, Қорқыт-Ата, Хожа Ахмет Ясауилардың дүниетанымы.
- 13.XVIII-XIX ғасырлардағы қазақ ойшылдары (Ш.Уалиханов, Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаев).
- 14.XX ғасырдың басындағы саяси ойлар. Ә.Бөкейханов, С.Садуақасов, М.Дулатов, М.Шоқай, М.Тынышпаев, Х.Досмухаметов, Т.Рысқұлов, С.Қожанов, М. Жұмабаев, С. Торайғыров, Ж.Аймауытов, С.Сейфуллин, Б.Майлин, І.Жансүгіровтердің саяси идеялары.
- 15.Саяси ғылымның шетелдік және қазақстандық даму бағыттары.
- 16.Билік ұғымы. Биліктің негізгі тұжырымдамалары.
- 17.Саяси биліктің түсінігі және ерекшеліктері. Саяси биліктің түрлері.
- 18.Мемлекеттік саяси биліктің ең жоғары түрі, ең дамыған түрі.
- 19.Биліктің құрылымы: билік институттары, биліктің қызметтері мен ресурстары.
- 20.Қазақстандағы мемлекеттік билікті бөлу.
- 21.Биліктің легитимділігі.
- 22.Қоғамдағы саяси бәсекелестік және оппозицияның қажеттілігі.
- 23.Қазақстан Республикасында билікпен оппозиция және олардың өзара әрекеттері.
- 24.Саяси биліктің түсінігі және ерекшеліктері.

1. Саяси элитаның түсінігі мен қызметі

2. Саяси элиталардың қалыптасуы мен жіктелуі

«Элита» термині француздың сөзі сұрыпталған, таңдалған, іріктелген деген мағананы білдіреді. XVIIIғ бастап ол сөзбен жоғары сапалы товарларды атады. XX ғ бастап саясаттану мен әлеуметтануда білімі, байлығы, беделі жоғары адамдардың азғантай әлеуметтік тобын білдірді. Тарихи жағынан алғанда адамдарды ел билеуші таңдаулыларға және олардың дегенін істейтін бағыныштыларға бөлу идеясы өте ертеден бастау алады.

Элитарлық теорияны XXғ италия ғалымдары Г.Моска, В.Парето, неміс Р.Михельс қалыптастырды. Г.Моска 1854-1941элита теориясын «Саяси ғылым негіздері» деген еңбегінде қарастырды. Қоғам басқарушы мен бағынушыдан тұрады. Әскери ерлік, байлық, діни дәреже – осы үш қасиет адамға басқарушылар қатарына кіруге мүмкіндік береді. Элита терминін ғылыми айналымға енгізген В.Парето.1848-1923 «Жалпыға бірдей социология трактатында» ол

|  |  |   |
|--|--|---|
| OÑTÜSTIK-QAZAQSTAN<br><b>MEDISINA<br/>         AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL<br/>         ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы   | 044-73/11-303  |   |
| Әдістемелік өңдеу  | 60 беттің 36 беті  |   |

«элиталардың айналу» теориясын жасады. Ол бойынша кім алдыңғы қатарлы идея ұсынса, билік басында сол адам болмақ дейді. Және де біртіндеп ол идеялар ескіргенде, орнына жаңа идеялар келеді. Мұндай жағдайда жаңа идеяны айтушы билік басына келеді. Осылайша элита айланыста болады.

Сонымен, саяси элита деп қазына-байлықты, қаржы-қаражатты бөлуге байланысты және т.б. саяси маңызды шешімдер қабылдауға қатысты жоғары мәртебесі мен ықпалы бар ұйымдасқан топты айтады.

Кәзіргі саясаттану ғылымында білімнің элитология деген арнайы саласы бар. Ол элиталардың қалыптасуын, қоғамдағы ролын, әлеуметтік-саяси процестерге ықпал ету әдіс-тәсілдерін зерттейді.

Саяси элиталардың қалыптасуы мен жіктелуі. Саяси элитаны қалыптастырудың екі түрі бар: антрепренерлық және гильдия. Антрепренерлық түрде кандидаттың байлығына кәсібіне, біліміне, мамандығына онша мән бермейді. Ең бастысы көпшілік жұртқа ұнай білу қабілеті басты орын алады. Бұның кемшілігі-кездейсоқ адамдардың билік басына келуі. Гильдия жүйесінде үміткерге көптеген талаптар қойылады. Оған кандидаттық білімі, адамдар арасындағы жұмыс тәжірибесі, партиялық стажы болуы керек. Оның артықшылығы-саясаткерлердің болашақ «с-әрекетін алдын-ала болжауға, соған орай шара қолдануға болады. Билеуші элитаның арасында дау-жанжал кемиді. Қалай болғанда да қоғам саяси элитасыз, кәсіби маманданған басқарушыларсыз өз қызметін толық атқара алмайды. Саяси элита әр түрлі келеді. Сондықтан ол жіктеледі, топтастырылады. Билікке иелігіне қарай басқарушы және оппозициялық элита деп бөледі. Басқарушы элита деп мемлекеттік билікке ие, маңызды саяси шешімдерді қабылдаушыларды айтады. Оппозициялық элита- билік басындағылардың іс-әрекетін сынап, олқылықтарын тауып, қателіктерін көрсетеді. Саяси элитаның жаңару тәсіліне қарай-ашық және жабық элита деп бөлінеді. Ашық элита өкілдеріне әлеуметтік топ өкілдеріне есік ашық. Жабық элита ол белгілі бір таптан, тектен шыққандармен ғана толықтырылады. М.Гильдия жүйесі.

#### **5.4. Иллюстративті материал:**

- а) техникалық құралдар: компьютер, интерактивті тақта, мультимедиялық құрылғы.  
 ә) көрнекі және дидактикалық құралдар: өзіндік жұмыстарға арналған кеспелер, тест тапсырмалары, сөзжұмбақтар.

#### **5.5 Әдебиеттер:**

1. Косов, Г. В. Саясаттану және әлеуметтану негіздері: медицина училищелері мен колледждеріне арналған оқулық / қазақ тіліне ауд. А. Н. Далибаева. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 208 с.
2. Ритцер, Д. Әлеуметтану теориясы: оқулық / Д. Ритцер, Д. Степницки ; қаз. тіл. ауд. Г.О. Әбдікерова [және т.б.]. - 10- басылым. - Алматы : Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 856 б. с. : (Рухани жаңғыру).
3. Бринкерхоф, Д. Әлеуметтану негіздері: оқулық / Д. Бринкерхоф, Р. Уейтс, С. Ортега ; Қаз.тіл. ауд. С.А Амандосова [және т.б.]. - 9- басылым. - Астана : Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 464 б. с. : (Рухани жаңғыру).
4. Нысанбаев, А. Н. Политология: учеб. для вузов - Алматы : Эверо, 2014. - 384 б  
 Куппаева Б. Т. Политология. Т.1 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 224 с

|   |  |  |
|---|--|--|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |  |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 37 беті  |  |

- 5.Куппаева Б. Т. Политология. Т.2 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 272 с
- Куппаева Б. Т. Политология. Т.3 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 268 с
- 6.Куппаева Б. Т. Политология. Т.4 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 296 с
- 7.Әлеуметтану : жаңа буынға арналған оқулық / А. Н. Тесленко, Ж. Ж. Сембина, А. Т. Аязбаева ; ҚР білім және ғылым министрлігі. "ҚазГЮУ университеті" АҚ. - Қарағанды : ЖШС "Medet Group", 2015. - 340 бет
- 8.Биекенов, К. У. Социология [Текст] : учеб. пособие / К. У. Биекенов, С. К. Биекенова, Г. А. Кенжакимова. - ; Рек. Учен. Советом фак. философии и политологии КазНМУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2014. - 472 с.
- 9.Әбсаттаров, Р. Әлеуметтану: өзекті мәселелер.( Екі томды оқу құралы). 1-том [Мәтін] : оқу құралы / Р. Әбсаттаров, М. Дәкенов ; ҚР Білім және ғылым министрлігі. Абай атындағы Қазақ Ұлттық Пед. Ун-і. - 2-ші бас., толық. - Алматы : Қарасай, 2015. - 408 бет с
- 10.Әбсаттаров, Р. Әлеуметтік: өзекті мәселелер. (Екі томдық оқу құралы). 2-том. [Текст] : оқу құралы / Р. Әбсаттаров, М. Дәкенов ; ҚР Білім және ғылым министрлігі. Абай атындағы Қазақ Ұлттық Пед. ун. - 2-ш. бас., толық. - Алматы : Қарасай, 2015. - 408 бет. с.

### Қосымша әдебиеттер

- 1.Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев.Қызмет хроникасы.2016 жыл.: басылым / ред. М. Б. Қасымбеков. - Астана : Деловой Мир Астана, 2017. - 368 бет. +эл.опт.диск.(CD-ROM).
- 2.Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев. Қызмет хикаясы 2015 жыл.: басылым / ред. М. Б. Қасымбеков. - Астана : Деловой Мир Астана, 2016. - 400 бет. +эл. опт. диск (CD-ROM).
- 3.Жанысбеков, М. А. Основы антикоррупционной культуры : учебно-методическое пособие / - Караганда : АҚНҰР, 2016. - 198 с.
- 4.Синглтон Ройс А. Әлеуметтік зерттеу әдістері = Approaches to Social Research : оқулық / Ройс А. Синглтон, Брюс С. Стрейтс ; ред. А. Б. Исембердиева ; Қаз. тіл ауд. Н.Ә. Муминов. - 6-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 816 б. с
- 5.Хейвуд Эндрю Саясаттану = Politics : оқулық / Эндрю Хейвуд ; ред. А. Б. Исембердиева ; Қаз. тіл ауд. Е. Әбдіраман. - 5-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 520 б. с
- 6.Коннолли Мэри Әлеуметтік жұмыс: контексі мен практикасы = Social Work:Contexts and Practise : оқулық / Мэри Коннолли, Луиза Хармс, Джейн Мейдмент ; ред. А. Б. Исембердиева ; Қаз. тіл ауд. Б. Мизамхан. - 4-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 384 б. с
- 7.Бринкерхоф, Д. Әлеуметтану негіздері [Мәтін] : оқулық / Д. Бринкерхоф, Р. Уейтс, С. Ортега ; Қаз.тіл.ауд.С.А Амандосова[және т.б.]. - 9- басылым. - Алматы : Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 464 б. с. : (Рухани жаңғыру).

### Электронды басылымдар:

- 1.К.У. Биекенов, С.К. Биекенова, Г.А. Кенжакимова  
Социология: учебное пособие для студентов вузов. / К.У.

Биекенов, С.К. Биекенова, Г.А. Кенжакимова – Алматы: Эверо, 2020.

– 472 [https://elib.kz/ru/search/read\\_book/109/](https://elib.kz/ru/search/read_book/109/)

2.Социология. Нысанбаев Ә. Жоғары оқу орындарының

студенттеріне оқулық. Алматы, 2020. -206 бет [https://elib.kz/ru/search/read\\_book/729/](https://elib.kz/ru/search/read_book/729/)

3.Әлеуметтану Ертаев М.А., Тасқымбаева С.М., Қаратаева Ф.М. , 2020

<https://aknurpress.kz/reader/web/2667>

4.Әлеуметтану Тесленко А.Н., Сембина Ж.Ж., Аязбаева А.Т. , 2019

<https://aknurpress.kz/reader/web/1800>

5.Тәжітаева, Р.С. Саясаттану : Электрондық оқулық. . - Жетісай : "Сырдария" университеті,

2016. <http://rmebrk.kz/book/1151746>

6.Ритцер, Д., Степниcki, Д. Әлеуметтану теориясы: Оқулық. - 10-басылым - Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 856б. -ISBN 978-601-7943-17-2. <http://rmebrk.kz/book/1169728>

7.Биекенов, К. У. Социология [Текст] : учеб. пособие для вузов / К. У. Биекенов, С. К.

Биекенова, Г. А. Кенжакимова; КазНУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2016. - 584 с. - ISBN 978-601-240-665-8 : 5700.00 тг <https://elib.kaznu.kz/book/4309>

8.Иманбаев, Мейрам Өткілбайұлы Саясаттану негіздері [Мәтін] : оқу құралы / М. Ө. Иманбаев, Е. М. Смағұлов. - Алматы : Жеті жарғы, 2014. - 335, [1] б. - ISBN 978-601-288-063-2 :

<https://elib.kaznu.kz/book/13092>

9.Политология [Текст] : учеб. для вузов / под ред. В. И. Буренко. - 2-е изд., стер. - М. :

КНОРУС, 2013. - 387, [5] с. - ISBN 978-5-406-02751-6 : <https://elib.kaznu.kz/book/14847>

10.Г. А. Кенжакимова; КазНУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2016. - 584 с. - ISBN 978-601-240-665-8 : 5700.00 тг <https://elib.kaznu.kz/book/4309>

**Жаңа тақырыпты бекіту. 15 мин**

**Жаңа сабақтың тақырыбы бойынша мақсаты мен мазмұнына сай сұрақтар қою.**

**Сабақты қорытындылау. 5 мин**

**5.6. Бақылау сұрақтары:**

Бақылау сұрақтары мен тапсырмалар:

Саяси элитаның түсінігі

Саяси элитаның қызметі

Саяси элиталардың қалыптасуы

Саяси элиталардың жіктелуі

**Үйге тапсырма беру. 5 мин**

**№7- сабақ.**

**5.1.Тақырыбы:**Саяси сана мәні. Саяси сананың құрылымы. Саяси мәдениет ұғымы.Қақтығыстар мен дағдарыстарды шешу жолдары.

**Сағат саны:** 90 мин

**Сабақ түрі:** теория

**5.2. Мақсаты:**Саяси сана мен мәдениетті түсіндіру. саяси шиеленістер мен дағдарыстар мәнін түсіндіру

**Ұйымдастыру кезеңі:**– 5 мин.

а) Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

б) Оқушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

в) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

**Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру.25 мин**

|   |  |  |
|---|--|--|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>1979 | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |  |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 39 беті  |  |

- а) Барлық оқушылырадың үй тапсырмасын орындауын тексеру;
- ә) Оқушылармен уақыт бойынша жұмыс істеу;
- б) Сабақты сұраудың жалпы әдісі, бақылау сұрақтарын пайдалану;
- в) Оқушылылардың білімдерін бағалау;
- г) Үй тапсырмасын қорытындылау.

**Жаңа сабақты түсіндіру: 35 мин**

### **5.3. Дәрістің тезісі:**

1. Саяси идеология және оның қызметтері
2. Саяси сананың құрамдас бөлігі және өзегі-саяси идеология
3. Саяси мәдениет туралы ұғым
4. Саяси мәдениеттің мәні мен қызметтері

Саяси сана саяси өмірдің адамдарға тән субъективті жағын сипаттайтын жалпы категория. Саяси сана деп өмірдегі саяси қатынастарды бейнелейтін, оларды түсініп-сезінетін, адамдардың бұл саладағы іс-әрекеттеріне бағыт-бағдар беретін әлеуметтік сезімдер, түсініктер, көзқарастар жиынтығын айтады. Ол мемлекеттің, қоғамның саяси жүйесінің пайда болуымен бірге дүниеге келеді. Саяси сана әр түрлі қызметтерді атқарады. Олардың ішінде негізгілері мыналар:

1. Қоғамдық сананың саяси ғылым, саяси теория сияқты құрамдас бөліктері арқылы саяси шындықты бейнелеу.
2. Тұжырымдамалық түрде субъектінің мақсат-мүдделерін білдіру арқылы оның саясат әлеміндегі іс-әрекеттеріне бағдар беру. Бұл қызметті іс-жүзінде идеология атқарады.
3. Саяси психологияның әр түрлі көрністері арқылы көңіл-күйді білдіру. Өйткені, әлбетте адамдарды іс-әрекетке итермелейтін психологиялық себептер.

Саяси сана қарапайым саяси сана және теориялық саяси сана, саяси психология және саяси идеология деген деңгейлерден тұрады.

Саяси идеологияға белгілі бір адамдардың тобының қоғам құрылысы және дамуы, ондағы қатынастарды орнықтыруға немесе өзгертуге қызмет ететін тұжырымдамалар мен пікірдің жиынтығы жатады. Олар билік арқылы емес, оған ықпал ету арқылы өз мақсат-мүддесін білдіреді және қорғайды.

Саяси идеологияның қызметтері:

1. Танымдылық
2. Бағдарламалық
3. Жұмылдыру, іске тарту
4. Амортизация
5. Бағалау

Саясаттану ілімінде бұл тақырыптың маңызы зор. Саяси мәдениет адамдардың жүріс-тұрысы мен әр түрлі ұйымдардың қызметіне, олардың ішкі және сыртқы құбылыстарын ұғынуға, саяси болжам жасауына тікелей әсер етеді. Бұл ұғымның саясаттануға енгеніне көп болған жоқ. XX ғ 50 жылдарында Г.Алмонд, С.Верба, Л.Пай деген американдақ саясаттанушылар саяси мәдениетке қатысы бар жұмыстар жазып шығарды. Антикалық заманның ойшылдары да осы мәселеге көп көңіл бөлді.

Саяси мәдениет деген ұғымды ғылыми айналымға алғаш енгізген XVIIIғ. өмір сүрген неміс ағартушысы, М.Гердерді санайды. Бірақ олардың ешқайсысы да саяси мәдениетті саяси өмірдің белгілі бір өрісін білдіретін саясаттанудың ұғымы ретінде қолданбады. Саяси мәдениет жайында бірталай тартыстар бар. М: ағылшын саясатшылары Р.Карр мен М.Бернштейн саяси мәдениетке саяси идеялар мен әлеуметтік тәжірибе, адамдардың саяси өзін-өзі ұстауы да кіреді дейді.

Саяси мәдениет қоғамдағы саяси өмірдің барлық салаларын қамтиды. Оған ең алдымен саяси сананың мәдениеті, адамдардың, топтардың, ұлттардың өзін-өзі мәдени ұстауы, осы саяси жүйенің шеңберінде жұмыс істейтін саяси мекемелердің мәдениеті, өкімет пен азаматтардың өзара қатынастарына байланысты тарихи қалыптасқан саяси нұсқаулар, қазыналар жатады.

Сонымен саяси мәдениет деп белгілі бір қоғамға немесе әлеуметтік қауымдастыққа тән саяси сана мен іс-әрекеттердің ұқсастық жиынтығын айтады.

Саяси мәдениеттің қызметтері

1. Танымдылық
2. Реттеушілік
3. Тәрбиелік
4. Біріктірушілік
5. Қорғау
6. Сабақтастық

Қоғамдық-саяси тұрақтылық уақыт бойынша тұрақты және өзгеріссіз болмайды. Бұл объективті және субъективті факторлардың қалыптасқан процесі. Қазақстанның 22 жылдан аса әлеуметтік үйзеліссіз және этноконфессиялық шиеленіссіз болуы – бұл сөзсіз ел Президенті Н.Ә. Назарбаев пен оның командасының зор еңбегінің, өздерінің саяси шешімдерін десея саттамаңыз зор саяси көрегендік қабілеттеріне ғана емес, сондай-ақ саяси дамудың болжамдық нұсқаларын құрастыру мен жағымды және жағымсыз сәттерді қаталесе птеугенегіз делген сала уатты прагматизмге де сүйенулері болып табылады.

Саяси салада жанжалдарды тудырмаудың, оны одан әрі өршітпеудің басты амалы - халықтың әл ауқатын көтеру, елдің жоғары әлеуметтік-экономикалық дәрежеде дамуын қамтамасыз ету. Оған қоса қоғамның саяси мәдениеті биік болса, билік басындағыларға, заң органдарына деген сенім арта, беки түседі. Ал олар жеткіліксіз болса, саяси жанжалдар мен дағдарыстардың өрбуіне әкеледі.

Біраз жағдайда дау-жанжалдардың алдын алу үшін билік басындағылар әр түрлі әдіс-айлаларды пайдаланады. Мысалы, халық мүддесін қанағаттандыра алмаған жағдайда, сіздерді мынадай жарқын болашақ күтіп тұр деп үміттендіреді, жұбатады. Бір үміттен кейін келесі үміттің оты жануы мүмкін. Ол үміт шиеленісті әлсіретуге әкеледі.

Саяси жанжалдарды шешудің бірнеше түрі бар.

1. Дау -жанжалдарға бармау, одан қашқақтау әдісі. Мысалы, саяси қайраткер қарсы жақпен жанжалға түспей үшін саяси сахнадан кетеді немесе кейбіреулер бастығымен істесе алмаса, істі насырға шаптырмау үшін өз еркімен жұмыстан кетеді.
2. Кейінге қалдыру әдісі. Қарсыласпен ерегіске бармай, “ неістесең соны істе” деген сияқты, бәріне көніп жүре береді.
3. Саяси жанжалды мәмілеге келу арқылы бейбіт жолмен шешу. Мәміле деп дау-жанжалдарға қатысушы жақтардың өзара кешірімділік білдіріп, ымыраға келуін айтады. Онда екі жақ бірін-бірі ұғынысып, өзара кешірімділік жасап, ортақ келісімге келуге тырысады.
4. Зорлық негізінде бітістіру, келістіру. Мұндай жағдай бір жақтың күші айтарлықтай басым болғанда, екінші жақ жеңілгенде немесе оны толық жойып жібергенде туады.
5. Аралық сот немесе арбитраждық сараптау әдісі. Мұнда қарсы жақтар дау, талас тудырған мәселені тексеруге өз еркілерімен үшінші жаққа береді. Оның шығарған шешімін екі жақ та мойындайды. Мұндай жағдайда төрелік етуші қазы халықаралық құқықтың жалпыға бірдей ережелерін, елдің конституциялық тәртібін және т.с.с. шарт талаптарын басшылыққа алады.



|  |  |   |
|--|--|---|
| OÑTÜSTIK-QAZAQSTAN<br><b>MEDISINA<br/>         AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL<br/>         ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы   | 044-73/11-303  |   |
| Әдістемелік өңдеу  | 60 беттің 41 беті  |   |

3.Этносаяси жанжалдар. Этносаяси жанжалдарға этностар, ұлттар арасындағы дау-дамайлар, шиеленістер жатады. Басқа саяси-әлеуметтік егес, дау-шараларға қарағанда ол өте күрделі және шешілу жолы қиын мәселе.

Этносаяси жанжал тудыратын мәселенің бірі-- этникалық ұлтшылдық. Мұнда біраз ұлттың өкілдері өз алдына автономия алу, тұтастығын және өзгешелігін сақтау мақсатын қояды. Ол идеология немесе қозғалыс ретінде көрініс беруі мүкін. Ондай этнос негізі үш мақсатты алға қояды:

- автономия мен өзін-өзіқамтамасызету;
- белгілібіржерге, аумаққаиелікетукұқығыналу;
- өзмәдениетінжалпымемлекеттікмәдениеттікмәдениетпенбірдеймәртебегежеткізу.

Этностық ұлтшылдықтың басты саяси мүддесі -түптеп келгенде өзінің мемлекеттігін орнату. Мұндай ұлтаралық қақтығыстар қазіргі таңда жеткілікті. Мысалы, Солтүстік Ирландия мен Англия, грузиндер мен абхаздықтар, осетиндер мен ингуштар арасындағы, Таулы Карабахтағы, Молдавадағы және т.с.с. Жанжалдар.Олардың негізінде жергілікті халықтан басқа ұлт өкілдерінің саяси және азаматтық құқықтарының қысымшылық көруі, ұлттық егемендік, ұлттық мемлекеттік құрылым мәселелерінің және т.б.б жатыр.

Этносаяси шиеленістердің пайда болуына түрткі болатын себептің бірі—этностың өз тілі, мәдениеті, діні, әдет-ғұрпының тағдарана қалыптан тыс, асыра қауіптенушілік.Оның болашағы қалай деп мазасыздану.

Әдете ұлттық идеяны көтеріп, этносаяси жанжалдарға әкелетіндер билікке таласушы топтар мен олардың басшылары. Олар өз саяси мақсаттарына жету үшін ұлттық факторды пайдаланады. Сол үшін жылдар бойы жиналған кемшіліктерді дабыра етіп, аз ұлттардың сезімдеріне ойнап, наразылық тудырады.

Ұлтаралық саясат саласында біздің елемезде бірталай іс істелуде.1995 жылдың 1 наурызында Н.Ә:Назарбаевтың жарлығымен Қазақстан халықтарының Ассамблеясы құрылды. Ол республикалық барлық ұлттық- мәдени орталықтарды қамтиды. Ұлттық саясат саласында жаңа заң жобаларына қоғамдық сараптау жасайды. Мысалы, “Қоғамдық бірлестіктер туралы”, “Мәдениет туралы”, “Қазақстан Республикасындағы тілдер туралы” және т.б. Заң жобаларына қорытынды дайындап, Парламентке жіберді.

Алайда экстремистік пиғылдағылар елімізде кездеседі. Мысалы, 1999 ж. Казимарчук деген содыр өз жақтастарымен Өскеменде төңкеріс ұйымдастырмақ болды. Оның сұрқия жоспарын қазақстандық арнаулы органдар дер кезінде ашып, ойындағысын жүзеге асыртпады. Егер бұл әрекет жүзеге аса қалса Шығыс Қазақстандағы, тіпті еліміздің басқа өңірлеріндегі жағдай тұрақсызданатыны сөзсіз еді.Сондықтан барлық жұртшылық болып ондай әрекеттерге жол бермей, қазақстандық патриотизмді, ұлтжандықты, отансүйгішті республика тұрғындарының бойларына сіңіріп, жеріміздің тұтастығын, еліміздің тыныштығын көздің қарашығындай сақтап,оның гүлденіп, көркеюі үшін оқуды үздік оқып, аянбай озық еңбек етуіміз керек.

#### **5.4.Иллюстративті материал:**

- а) техникалық құралдар:компьютер, интерактивті тақта, мультимедиялық құрылғы.
- ә) көрнекі және дидактикалық құралдар:өзіндік жұмыстарға арналған кеспелер,тест тапсырмалары,сөзжұмбақтар.

#### **5.5 Әдебиеттер:**

1.Косов, Г. В. Саясаттану және әлеуметтану негіздері: медицина училищелері мен колледждеріне арналған оқулық / қазақ тіліне ауд. А. Н. Далибаева. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 208 с.

|   |  |   |
|---|--|---|
| O'NTUSTIK-QAZAQSTAN<br><b>MEDISINA<br/>         AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL<br/>         ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |   |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 42 беті  |   |

2. Ритцер, Д. Әлеуметтану теориясы: оқулық / Д. Ритцер, Д. Степнички ; қаз. тіл. ауд. Г.О. Әбдікєрова [және т.б.]. - 10- басылым. - Алматы : Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 856 б. с. : (Рухани жаңғыру).
3. Бринкерхоф, Д. Әлеуметтану негіздері: оқулық / Д. Бринкерхоф, Р. Уейтс, С. Ортега ; Қаз.тіл. ауд. С.А Амандосова [және т.б.]. - 9- басылым. - Астана : Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 464 б. с. : (Рухани жаңғыру).
4. Нысанбаев, А. Н. Политология: учеб. для вузов - Алматы : Эверо, 2014. - 384 б
- Куппаева Б. Т. Политология. Т.1 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 224 с
5. Куппаева Б. Т. Политология. Т.2 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 272 с
- Куппаева Б. Т. Политология. Т.3 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 268 с
6. Куппаева Б. Т. Политология. Т.4 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 296 с
7. Әлеуметтану : жаңа буынға арналған оқулық / А. Н. Тєслєнко, Ж. Ж. Сембина, А. Т. Аязбаева ; ҚР білім және ғылым министрлігі. "ҚазГЮУ университеті" АҚ. - Қарағанды : ЖШС "Medet Group", 2015. - 340 бет
8. Биекєнов, К. У. Социология [Текст] : учеб. пособие / К. У. Биекєнов, С. К. Биекєнова, Г. А. Кєнжакимова. - ; Рек. Учен. Советом фак. философии и политологии КазНМУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2014. - 472 с.
9. Әбсаттаров, Р. Әлеуметтану: өзекті мәселелер. (Екі томды оқу құралы). 1-том [Мәтін] : оқу құралы / Р. Әбсаттаров, М. Дәкєнов ; ҚР Білім және ғылым министрлігі. Абай атындағы Қазақ Ұлттық Пед. Ун-і. - 2-ші бас., толық. - Алматы : Қарасай, 2015. - 408 бет с
10. Әбсаттаров, Р. Әлеуметтік: өзекті мәселелер. (Екі томдық оқу құралы). 2-том. [Текст] : оқу құралы / Р. Әбсаттаров, М. Дәкєнов ; ҚР Білім және ғылым министрлігі. Абай атындағы Қазақ Ұлттық Пед. ун. - 2-ш. бас., толық. - Алматы : Қарасай, 2015. - 408 бет. с.

### Қосымша әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев. Қызмет хроникасы. 2016 жыл.: басылым / ред. М. Б. Қасымбеков. - Астана : Деловой Мир Астана, 2017. - 368 бет. +эл.опт.диск.(CD-ROM).
2. Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев. Қызмет хикаясы 2015 жыл.: басылым / ред. М. Б. Қасымбеков. - Астана : Деловой Мир Астана, 2016. - 400 бет. +эл. опт. диск (CD-ROM).
3. Жаньисбеков, М. А. Основы антикоррупционной культуры : учебно-методическое пособие / - Караганда : АҚНҰР, 2016. - 198 с.
4. Синглтон Ройс А. Әлеуметтік зерттеу әдістері = Approaches to Social Research : оқулық / Ройс А. Синглтон, Брюс С. Стрейтс ; ред. А. Б. Исємбердиева ; Қаз. тіл ауд. Н.Ә. Муминов. - 6-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 816 б. с
5. Хейвуд Эндру Саясаттану = Politics : оқулық / Эндру Хейвуд ; ред. А. Б. Исємбердиева ; Қаз. тіл ауд. Е. Әбдіраман. - 5-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 520 б. с
6. Коннолли Мэри Әлеуметтік жұмыс: контексі мен практикасы = Social Work: Contexts and Practice : оқулық / Мэри Коннолли, Луиза Хармс, Джейн Мейдмент ; ред. А. Б. Исємбердиева ;

|   |  |  |
|---|--|--|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |  |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 43 беті  |  |

Қаз. тіл ауд. Б. Мизамхан. - 4-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 384 б. с

7.Бринкерхоф, Д. Әлеуметтану негіздері [Мәтін] : оқулық / Д. Бринкерхоф, Р. Уейтс, С. Ортега ; Қаз.тіл.ауд.С.А Амандосова[және т.б.]. - 9- басылым. - Алматы : Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 464 б. с. : (Рухани жаңғыру).

### Электронды басылымдар:

1.К.У. Биекенов, С.К. Биекенова, Г.А. Кенжакимова

Социология: учебное пособие для студентов вузов. / К.У.

Биекенов, С.К. Биекенова, Г.А. Кенжакимова – Алматы: Эверо, 2020.

– 472 [https://elib.kz/ru/search/read\\_book/109/](https://elib.kz/ru/search/read_book/109/)

2.Социология. Нысанбаев Ә. Жоғары оқу орындарының

студенттеріне оқулық. Алматы, 2020. -206 бет [https://elib.kz/ru/search/read\\_book/729/](https://elib.kz/ru/search/read_book/729/)

3.Әлеуметтану Ертаев М.А., Тасқымбаева С.М., Қаратаева Ф.М. , 2020

<https://aknurpress.kz/reader/web/2667>

4.Әлеуметтану Тесленко А.Н., Сембина Ж.Ж., Аязбаева А.Т. , 2019

<https://aknurpress.kz/reader/web/1800>

5.Тәжітаева, Р.С. Саясаттану : Электрондық оқулық. . - Жетісай : "Сырдария" университеті,

2016. <http://rmebrk.kz/book/1151746>

6.Ритцер, Д., Степниці, Д. Әлеуметтану теориясы: Оқулық. - 10-басылым - Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 856б. -ISBN 978-601-7943-17-2. <http://rmebrk.kz/book/1169728>

7.Биекенов, К. У. Социология [Текст] : учеб. пособие для вузов / К. У. Биекенов, С. К.

Биекенова, Г. А. Кенжакимова; КазНУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2016. - 584 с. - ISBN

978-601-240-665-8 : 5700.00 тг <https://elib.kaznu.kz/book/4309>

8.Иманбаев, Мейрам ӨткілбайұлыСаясаттану негіздері [Мәтін] : оқу құралы / М. Ө. Иманбаев,

Е. М. Смағұлов. - Алматы : Жеті жарғы, 2014. - 335, [1] б. - ISBN 978-601-288-063-2 :

<https://elib.kaznu.kz/book/13092>

9.Политология [Текст] : учеб. для вузов / под ред. В. И. Буренко. - 2-е изд., стер. - М. :

КНОРУС, 2013. - 387, [5] с. - ISBN 978-5-406-02751-6 : <https://elib.kaznu.kz/book/14847>

10.Г. А. Кенжакимова; КазНУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2016. - 584 с. - ISBN 978-601-

240-665-8 : 5700.00 тг <https://elib.kaznu.kz/book/4309>

### Жаңа тақырыпты бекіту. 15 мин

Жаңа сабақтың тақырыбы бойынша мақсаты мен мазмұнына сай сұрақтар қою.

### Сабақты қорытындылау. 5 мин

#### 5.6. Бақылау сұрақтары:

Бақылау сұрақтары мен тапсырмалар:

1.Саяси идеология

2.Саяси идеология және оның қызметтері

3.Саяси сана саяси өмірді сипаттайтын жалпы категория

4.Саясаттану ілімінде бұл тақырыптың маңызы қандай

5.Саяси мәдениет дегеніміз не

6.Саяси мәдениеттің қызметтері

7.Саяси шиеленістер мен дағдарыстардың себептерін түсіндіріңіз.

8.Қазіргі халықаралық қатынастар жүйесіндегі Қазақстанның рөлі қандай?

|   |  |   |
|---|--|---|
| O'NTUSTIK-QAZAQSTAN<br><b>MEDISINA<br/>         AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL<br/>         ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |   |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 44 беті  |   |

**Үйге тапсырма беру. 5 мин**

### №8- сабақ.

**5.1. Тақырыбы:** Сыртқы саясат. Халықаралық қатынастар дамуының қазіргі тенденциялары. Қазақстан Республикасы сыртқы саясатының негізгі бағыттары

**Сағат саны:** 90 мин

**Сабақ түрі:** теория

**5.2. Мақсаты:** Әлемдік саясаттың мәнін түсіну. Қазақстан Республикасындағы саяси жағдайы мен даму үрдістері.

Ұйымдастыру кезеңі:— 5 мин.

- а) Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
- б) Оқушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
- в) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

**Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру. 25 мин**

- а) Барлық оқушылырадың үй тапсырмасын орындауын тексеру;
- ә) Оқушылармен уақыт бойынша жұмыс істеу;
- б) Сабақты сұраудың жалпы әдісі, бақылау сұрақтарын пайдалану;
- в) Оқушылылардың білімдерін бағалау;
- г) Үй тапсырмасын қорытындылау.

**Жаңа сабақты түсіндіру: 35 мин**

### **5.3. Дәрістің тезісі:**

Әлемдік саясат және халықаралық қатынастар

Халықаралық саясат

Халықаралық қатынастар

Бұған дейін біз мемлекеттің ішінде жүргізілетін, яғни ішкі саясатты сөз еттік. Сонымен қатар әлемдік саясатта бар.

Әлемдік саясат деп мемлекеттердің және басқа халықаралық субъектілердің әлемдік сахнадағы іс-әрекеттің жиынтығын айтады.

Ол әлемдік қауымдастықтың өміріне қатысты шешімдерді шығару, қабылдау және оларды жүзеге асыруды, мемлекеттердің түбегейлі мүдделеріне сәйкес ұстанымдар мен мақсаттарды қамтиды. Сонымен қатар бұл тақырыпта жиі кездесетін мағыналық жағынан жақын үш ұғым бар. Олар-сыртқы саясат, халықаралық саясат, халықаралық қатынастар.

Сыртқы саясатқа жеке мемлекеттердің дүниежүзілік дәрежеде жүргізген іс-әрекеттері жатады. Халықаралық саясатқа мемлекеттік не топтық мүдделерді жүзеге асыруға бағытталған мемлекеттер, жеке адамдар және т.б. арасындағы қоғамдық қатынастар кіреді.

Халықаралық қатынасқа халықтар, мемлекеттер, мемлекеттік жүйелер арасындағы дүниежүзілік деңгейде жүргізілген саяси, экономикалық, құқықтық, дипломатиялық, әскери, мәдени байланыстар және оларды іске асырушы әлеуметтік, экономикалық, саяси күштер мен ұйымдардың өзара қатынастарының жиынтығын айтады.

Мысалы: Сыртқы саясатты жеке мемлекеттер жүргізеді, ал халықаралық саясатқа мемлекеттік ұйымдармен қатар саяси партиялар мен қозғалыстар, әлеуметтік топтар мен жеке адамдар және мемлекеттік емес ұйымдар қатынасуы мүмкін. Халықаралық қатынастарда сыртқы және халықаралық саясаттардың негізгі, түпкі бастамасы, принциптері қаланады.

XXғ аяғына қарай жаңа тәуелсіз Қазақстан өзінің жаңа саяси жүйесін қалыптастырды. Мемлекеттік тәуелсіздіктің басты атрибуттарына ие болды. Олар –толық шексіз егемендік, республиканың территориялық бірлігі, республика азаматтығының бар болуы және өзінің мемлекеттік рәміздері. Ол дүниежүзілік қауымдастыққа дербес субъект ретінде белсене

|   |  |   |
|---|--|---|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казakhstanская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |   |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 45 беті  |   |

кірісуде. Қазақстан БҰҰ толық мүшесі. 1995 ж 30 тамызда бүкілхалықтық референдум арқылы ҚР жаңа Конституциясы қабылданды. Демократиялық және құқықтық қатынастар жолындағы құқықтық кедергілер толық жойылып еліміздің өркениет жолына түсуіне кең жол ашылды. Қазақстан таза президенттік республикаға айналды, қос палаталы Парламант құрылды. Үкіметің ролі артты. Азаматтардың құқықтары мен бостандықтары нығайды. Ата Заңымызда мемлекеттік биліктің қайнар көзі –халық деп көрсетілген.

ҚР аумағында 120 ұлттың өкілі еңбек етіп, елдің болашақ іргетасын қалап жатыр. Жергілікті ұлт өкілі қазақтар. 17 млн-нан тұратын халық санының жартысын-43,2 пайызын құрайды, орыстар-36,4, украиндар-5,2, немістер-4,1, өзбек-2,2, татар-2, қалған ұлт өкілдері 0,6-1 пайызын құрайды.

Қазақстанның қазіргі сыртқы саясатының негізгі мақсаттары мен принциптеріне мыналар жатады:

мемлекеттік мүддені қорғау

елімізде экономикалық, реформаларды жалғастыру, демократиялық институттарды күшейту үшін сыртқы жағдайларды барынша қамтамасыз ету

әлемдегі барлық елдермен тең құқықты және серіктестік қатынастарды дамыту

ғаламдық және аймақтық, интеграциялық, процестерге белсене қатысу

халықаралық ұйымдармен ынтымақтастықты тереңдету

Қазақстан Республикасындағы саяси модернизация. Еліміздегі саяси жаңғырту мен даму стратегиясының негізгі бағыттары «Қазақстанның егемен мемлекет ретінде қалыптасу және даму стратегиясы» (1992 ж.), «Қазақстан-2030. Барлық қазақстандықтар-дың өсіп-өркендеуі, қауіпсіздігі және әл-ауқатының артуы» стратегиялық бағдарламасы (1997 ж.), «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты»(2012 ж.) сияқты бағдарламаларда айқындалған. Сонымен бірге, еліміздің саяси даму бағыттары ҚР Президентінің жыл сайынғы Қазақстан халқына арналған жолдауларында және Қазақстан халқы Ассамблеясының отырыстарында сөйлеген сөздерінде жан-жақты талданып, одан әрі дамыту жолдары ұсынылып отырылады. Президенттің «Ғасырлар тоғысында» (1996 ж.), «Тарих толқынында» (1997 ж.), «Сындарлы он жыл» (2002 ж.), «Тәуелсіздік белестері» (2003 ж.), «Қазақстан жолы» (2007 ж.) атты кітаптары еліміздегі саяси жаңғыртудың ауқымы мен бағытын ұғынуға, сондай-ақ мемлекеттік саясат пен еліміз дамуының стратегиялық жоспарындағы негізгі басымдылықтарды анықтауға мүмкіндік береді.

Саясаттану оқулықтарында саяси жаңғыртудың түрлерін атап көрсетіледі, олар:

1. классикалық спонтанды үлгі, (Батыс Еуропа елдері, АҚШ, Австралия) феодалдық қоғамның әртүрлі құрылымының жүйелі жаңғыруы негізінде қазіргі қоғамның басты құрылымдарының пайда болуы;

2. жаңғыртудың кешіккен және негізгі емес үлгісі, (Жапония, Бразилия, Аргентина, Пиреней түбегі) жаңғыртудың кейбір алғышарттарының (нарықтық қатынас, азаматтық қоғам, құқықтық мемлекет т.б.) болмауымен ерекшеленді, өзгерістер синхронды емес, авторитарлы сипатқа негізделінеді;

3. кешігу жаңғырту үлгісінде (Испания, Португалия) бірінші саясат екінші экономика деген қағида ұсталынады. Дамыған қоғамға өту саяси мәселелерді шешуден, мемлекеттік институттарды құрудан, конституция даярлаудан, ұлттық-мемлекеттік құрылымның жалпы қағидаларын анықтаудан басталды. Ал, экономикалық жаңғырту кейінге қалдырылып, оған тек саяси мәселелер шешімін тапқан соң қайта келеді.

Н.Ә. Назарбаев елімізде алдымен экономика содан соң саясат деген принципті ұстану міндетін ұсынды, дегенмен, қоғам өмірінің барлық саласында жүргізілетін реформалар тиімділігі саяси тұрақтылық пен демократиялық қағидалардың қоғам өмірінің барлық саласы мен саяси санаға

саяси құндылық ретінде енуіне тәуелді. Мәселен, Қазақстан-2050» Стратегиясында жаңа елдің іргесін қалау міндетін үш бірдей жаңғырту негізінде шешілді деп атап көрсетілген болатын, олар:

- мемлекеттің іргесін қалау мен нарықтық экономикада серпіліс жасау;
- әлеуметтік мемлекеттің негіздерін қалау;
- қоғамдық сананы қайта өзгерту.

Қазақстанда саяси тұрақтылықтың сақталынуы, бұл мемлекеттіміздің даму кезеңдерінде саяси реформаларға басымдық мән беруінің нәтижесі деп санаймыз. Қазақстан - 2050 Стратегиясында қалыптасқан мемлекеттің жетістіктері атап көрсетілді, олар мыналар:

1. қуатты да табысты мемлекет;
2. демократияландыру мен ырықтандырудың орнықты процесі;
3. түрлі әлеуметтік, этникалық және дини топтардың келісімі мен татулығы;
4. ұлттық экономика. Халықаралық деңгейдегі біздің рөліміз;
5. қоғамдық тұрақтылық пен келісімді қамтамасыз еткен әлеуметтік саясат;
6. әлемдік қауымдастықтанған ел;
7. ядролық қаруды таратпау режимінің ілгерілетудегі біздің белсенді рөліміз.

Президентіміз

Н.Ә.

Назарбаев

бұл жетістіктеріміз қазақстандық дамудың үлгісі. Жаңа саяси бағыттың негізі болуға тиіс деп атап көрсетті.

**Біздің басты мақсатымыз – 2050 жылға қарай мықты мемлекеттің,**

дамыған экономиканың және жалпыға ортақ деңгейдегі берекелі қоғам құру, олу үшін мемлекеттік басқарудың жаңа түрін қалыптастыру міндеті ұсынылды.

Мемлекеттік басқарудың жаңа түрін қалыптастырудың негізгі саяси бағыты мыналар:

1. мемлекеттік жоспарлау және болжау жүйесінің одан әрі жетілдіретуі;
2. басқаруды орталықсыздандыруды сауатты жүргізу,
3. кәсіпқой мемлекеттік аппаратты қалыптастыру;
4. мемлекеттік аппарат пен бизнес-қауымдастықтың жаңа өзара іс-қимыл жүйесін құру;
5. мемлекет тәртіпсіздікке мүлдем төзбеушілік принципін ұстануы тиіс;
6. мемлекет пен қоғам жемқорлыққа қарсы күресетін бір күш болуға тиіс;
7. құқық қорғау органдары мен арнайы қызметтердің реформасын жалғастыру [2].

ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың биылғы «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Жолдауы «Қазақстан – 2050»

Стратегиясын нәрі қарай тарататын Жолдау болып табылады.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан жолы – 2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Қазақстан халқына Жолдауында еліміздің әлемдегі ең дамыған 30 елдің қатарына кіруге жетуге жол ашатын негізінде ұсынған ұзақ мерзімді басымдылықтың жетіншісі – мемлекеттік институттар жұмысын жетілдіру, мына міндеттерді ұсынды:

1. адал бәсекелестік, әділеттілік, заңның үстемдігі, жоғары құқықтық мәдениет ахуалын қалыптастыру;
2. мемлекеттің үкіметтік емес сектор мен және бизнес пен өзара іс-қимылының жаңартылған тәсілдерін қалыптастыру;
3. сот жүйесі ашық және қолайлы, қарапайым және барлық дауды тез шеше алатындай болуға тиіс;
4. мемлекеттік кәсіпорындардың, ұлттық компаниялар мен бюджеттік мекемелердің кадр саясатына меритократия қағидаттарын енгізуі;
5. сыбайлас жемқорлыққа қарсы жаңа стратегияны қалыптастыру;

|   |   |
|---|---|
| ОҢТҮСТІК-QAZAQSTAN<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br>SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303   |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 47 беті   |

6. жергілікті жерлердегі басқару органдарына көбірек дербестік беру .  
 «Қазақстан-2050» Стратегиясы еліміздің мемлекеттік институттарының саяси дамуына, мемлекеттің өзгеруші әлеуметтік жағдайға икемді бейімделу қабілетінің жетілуіне және талап-қолдау мен саяси шешім-әрекет арасында кері байланыстың тиімді механизмінің қалыптасуына алып келеді. Еліміздегі саяси жаңғыртудың мақсаты мемлекеттік институттар және ашық түрдегі саяси билік арқылы бірте-бірте күрделеніп келе жатқан экономикалық және әлеуметтік мәселелерді шешу болып табылады. Американдық ғалым Г. Алмонд саяси даму саяси жүйенің тұрақтылықты қолданып қоғамды жаңғыртуды жүзеге асыруға қабілеттілігі, ал екінші жағынан, элементтердің өзара байланысының жиынтығы деп сипаттаған болатын. Демек, қоғамдағы саяси даму бүкіл қоғам өмірінің барлық саласындағы сапалық өзгерістерге тәуелді болады. Мұнда шешуші рөлді мемлекеттік институттардың дамуы мен сапалық өзгерістері атқарады. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей саяси жүйені жаңғыртудағы маңызды сұқұрылымын өзгерту де емес, оның іс-әрекеті мен қызметін жетілдіруде. Сондықтан, саяси жүйені жаңғырту мыналарға:

- саяси институттардың жаңа проблемаларды шешу қабілетін арттыруға;
- қоғамның ашық сипаттағы қатынасын жетілдіруге;
- саяси жүйенің өзгеруші әлеуметтік жағдайға икемді бейімделу қабілетін көтеруге;
- талап-қолдау және саяси шешім-әрекет арасында кері байланыстың тиімді механизмін жетілдіруге бағытталуы тиіс.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Жолдауы мемлекеттің болашақ даму міндеттері мен саяси бағытына ықпалын қалыптастырып және жүйелілік сипатқа ие тарихи құнды құжат. Қоғамдық-саяси тұрақтылық уақыт бойынша тұрақты және өзгеріссіз болмайды. Бұл объективті және субъективті факторлардың қалыптасқан процесс. Қазақстанның 22 жылдан аса әлеуметтік күйзеліссіз және этноконфессиялық шиеленіссіз болуы – бұл сөзсіз ел Президенті Н.Ә. Назарбаев пен оның командасының зор еңбегінің, өздерінің саяси шешімдерін десе саясатта маңызды зор саяси көрегендік қабілеттеріне ғана емес, сондай-ақ саяси дамудың болжамдық нұсқаларын құрастыру мен жағымды және жағымсыз сәттерді қатал есептеуген егізделген салауатты прагматизмге де сүйенулері болып табылады.

#### 5.4. Иллюстративті материал:

- а) техникалық құралдар: компьютер, интерактивті тақта, мультимедиялық құрылғы.
- ә) көрнекі және дидактикалық құралдар: өзіндік жұмыстарға арналған кеспелер, тест тапсырмалары, сөзжұмбақтар.

#### 5.5 Әдебиеттер:

1. Косов, Г. В. Саясаттану және әлеуметтану негіздері: медицина училищелері мен колледждеріне арналған оқулық / қазақ тіліне ауд. А. Н. Далибаева. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 208 с.
2. Ритцер, Д. Әлеуметтану теориясы: оқулық / Д. Ритцер, Д. Степницки; қаз. тіл. ауд. Г.О. Әбдікорова [және т.б.]. - 10- басылым. - Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 856 б. с. : (Рухани жаңғыру).

|   |  |  |
|---|--|--|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |  |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 48 беті  |  |

- 3.Бринкерхоф, Д.Әлеуметтану негіздері: оқулық / Д. Бринкерхоф, Р. Уейтс, С. Ортега ; Қаз.тіл.ауд.С.А Амандосова[және т.б.]. - 9- басылым. - Астана : Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 464 б. с. : (Рухани жаңғыру).
- 4.Нысанбаев, А. Н. Политология: учеб. для вузов - Алматы : Эверо, 2014. - 384 б
- Куппаева Б. Т. Политология. Т.1 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 224 с
- 5.Куппаева Б. Т. Политология. Т.2 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 272 с
- Куппаева Б. Т. Политология. Т.3 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 268 с
- 6.Куппаева Б. Т. Политология. Т.4 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 296 с
- 7.Әлеуметтану : жаңа буынға арналған оқулық / А. Н. Тесленко, Ж. Ж. Сембина, А. Т. Аязбаева ; ҚР білім және ғылым министрлігі. "ҚазГЮУ университеті" АҚ. - Қарағанды : ЖШС "Medet Group", 2015. - 340 бет
- 8.Биекенов, К. У. Социология [Текст] : учеб. пособие / К. У. Биекенов, С. К. Биекенова, Г. А. Кенжакимова. - ; Рек. Учен. Советом фак. философии и политологии КазНМУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2014. - 472 с.
- 9.Әбсаттаров, Р. Әлеуметтану: өзекті мәселелер.( Екі томды оқу құралы). 1-том [Мәтін] : оқу құралы / Р. Әбсаттаров, М. Дәкенов ; ҚР Білім және ғылым министрлігі. Абай атындағы Қазақ Ұлттық Пед. Ун-і. - 2-ші бас., толық. - Алматы : Қарасай, 2015. - 408 бет с
- 10.Әбсаттаров, Р. Әлеуметтік: өзекті мәселелер. (Екі томдық оқу құралы). 2-том. [Текст] : оқу құралы / Р. Әбсаттаров, М. Дәкенов ; ҚР Білім және ғылым министрлігі. Абай атындағы Қазақ Ұлттық Пед. ун. - 2-ш. бас., толық. - Алматы : Қарасай, 2015. - 408 бет. с.

### Қосымша әдебиеттер

- 1.Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев.Қызмет хроникасы.2016 жыл.: басылым / ред. М. Б. Қасымбеков. - Астана : Деловой Мир Астана, 2017. - 368 бет. +эл.опт.диск.(CD-ROM).
- 2.Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев. Қызмет хикаясы 2015 жыл.: басылым / ред. М. Б. Қасымбеков. - Астана : Деловой Мир Астана, 2016. - 400 бет. +эл. опт. диск (CD-ROM).
- 3.Жанысбеков, М. А. Основы антикоррупционной культуры : учебно-методическое пособие / - Караганда : АҚНҰР, 2016. - 198 с.
- 4.Синглтон Ройс А. Әлеуметтік зерттеу әдістері = Approaches to Social Research : оқулық / Ройс А. Синглтон, Брюс С. Стрейтс ; ред. А. Б. Исембердиева ; Қаз. тіл ауд. Н.Ә. Муминов. - 6-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 816 б. с
- 5.Хейвуд Эндрю Саясаттану = Politics : оқулық / Эндрю Хейвуд ; ред. А. Б. Исембердиева ; Қаз. тіл ауд. Е. Әбдіраман. - 5-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 520 б. с
- 6.Коннолли Мэри Әлеуметтік жұмыс: контексі мен практикасы = Social Work:Contexts and Practise : оқулық / Мэри Коннолли, Луиза Хармс, Джейн Мейдмент ; ред. А. Б. Исембердиева ; Қаз. тіл ауд. Б. Мизамхан. - 4-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 384 б. с



|   |  |  |
|---|--|--|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |  |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 49 беті  |  |

7. Бринкерхоф, Д. Әлеуметтану негіздері [Мәтін] : оқулық / Д. Бринкерхоф, Р. Уейтс, С. Ортега ; Қаз.тіл.ауд.С.А Амандосова[және т.б.]. - 9- басылым. - Алматы : Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 464 б. с. : (Рухани жаңғыру).

### Электронды басылымдар:

1. К.У. Биекенов, С.К. Биекенова, Г.А. Кенжакимова  
Социология: учебное пособие для студентов вузов. / К.У. Биекенов, С.К. Биекенова, Г.А. Кенжакимова – Алматы: Эверо, 2020. – 472 [https://elib.kz/ru/search/read\\_book/109/](https://elib.kz/ru/search/read_book/109/)
2. Социология. Нысанбаев Ә. Жоғары оқу орындарының студенттеріне оқулық. Алматы, 2020. -206 бет [https://elib.kz/ru/search/read\\_book/729/](https://elib.kz/ru/search/read_book/729/)
3. Әлеуметтану Ертаев М.А., Таскымбаева С.М., Қаратаева Ф.М. , 2020 <https://aknurpress.kz/reader/web/2667>
4. Әлеуметтану Тесленко А.Н., Сембина Ж.Ж., Аязбаева А.Т. , 2019 <https://aknurpress.kz/reader/web/1800>
5. Тәжітаева, Р.С. Саясаттану : Электрондық оқулық. . - Жетісай : "Сырдария" университеті, 2016. <http://rmebrk.kz/book/1151746>
6. Ритцер, Д., Степницки, Д. Әлеуметтану теориясы: Оқулық. - 10-басылым - Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 856б. -ISBN 978-601-7943-17-2. <http://rmebrk.kz/book/1169728>
7. Биекенов, К. У. Социология [Текст] : учеб. пособие для вузов / К. У. Биекенов, С. К. Биекенова, Г. А. Кенжакимова; КазНУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2016. - 584 с. - ISBN 978-601-240-665-8 : 5700.00 тг <https://elib.kaznu.kz/book/4309>
8. Иманбаев, Мейрам Өткілбайұлы Саясаттану негіздері [Мәтін] : оқу құралы / М. Ө. Иманбаев, Е. М. Смағұлов. - Алматы : Жеті жарғы, 2014. - 335, [1] б. - ISBN 978-601-288-063-2 : <https://elib.kaznu.kz/book/13092>
9. Политология [Текст] : учеб. для вузов / под ред. В. И. Буренко. - 2-е изд., стер. - М. : КНОРУС, 2013. - 387, [5] с. - ISBN 978-5-406-02751-6 : <https://elib.kaznu.kz/book/14847>
10. Г. А. Кенжакимова; КазНУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2016. - 584 с. - ISBN 978-601-240-665-8 : 5700.00 тг <https://elib.kaznu.kz/book/4309>

### Жаңа сабақты бекіту 15 мин.

Жаңа сабақтың тақырыбы бойынша мақсаты мен мазмұнына сай сұрақтар қою.

### Сабақты қорытындылау. 5 мин

#### 5.6. Бақылау сұрақтары:

Бақылау сұрақтары мен тапсырмалар:

1. Әлемдік саясат дегеніміз не
  2. Сыртқы саясат
  3. Ішкі саясат
  4. ХХІ ғасырдағы халықаралық қатынастар дамуы қандай деп ойлайсыз
  5. Қазақстанның қазіргі сыртқы саясатының негізгі мақсаттары
  6. Қазақстанның қазіргі сыртқы саясатының негізгі принциптері
  7. ҚР егемен мемлекет
1. Қазіргі халықаралық қатынастар жүйесіндегі Қазақстанның рөлі қандай?

|   |  |   |
|---|--|---|
| O'NTUSTIK-QAZAQSTAN<br><b>MEDISINA<br/>         AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>1979 | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL<br/>         ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |   |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 50 беті  |   |

2.Бес институционалдық реформаларды жүзеге асырудағы 100 нақты қадам

3.Ұлт жоспарының мазмұнын атаңыз.

4.«Қазақстан-2050 Стратегиясы»-ның негізгі бағыттары қандай?

**Үйге тапсырма беру. 5 мин**

### №9- сабақ.

**5.1.Тақырыбы:** Әлеуметтану пәні және оқыту объектісі. Әлеуметтану құрылымы мен қызметтері

**Сағат саны:** 90 мин

**Сабақ түрі:** теория

**5.2. Мақсаты:**Өтілген тақырып бойынша бақылау жұмысын алу

Әлеуметтану ғылымының пайда болуын түсіндіру.Қоғамның әлеуметтік құрылымына тоқталу.

**Ұйымдастыру кезеңі:**– 5 мин.

а) Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

б) Оқушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

в) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

**Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру.25 мин**

а) Барлық оқушыларының үй тапсырмасын орындауын тексеру;

ә) Оқушылармен уақыт бойынша жұмыс істеу;

б) Сабақты сұраудың жалпы әдісі, бақылау сұрақтарын пайдалану;

в) Оқушыларының білімдерін бағалау;

г) Үй тапсырмасын қорытындылау.

**Жаңа сабақты түсіндіру: 35 мин**

**5.3. Дәрістің тезісі:**

Жаңа сабақ:

1.Әлеуметтанудың даму тарихы.

2.Әлеуметтану пәні мен қызметі.

3.Қоғамның әлеуметтік құрылымы

4.Әлеуметтік институт

5.Әлеуметтік қауымдастық

1)Антика кезеңінің социологияның негізін салушылар – Платон мен Аристотель.Олар қоғамдағы адамдардың бір-бірімен қарым-қатынасы,олардың салт-дәсүрлері,тұрмыс тіршілігін қарастырды.Көне заманда «қоғам» мен «мемлекет» ұғымдары синонимдер ретінде қолданылды.Жалпы әлеуметтанудағы ең алғашқы еңбек Платонның «Мемлекет»деген еңбегі.Мемлекетті ғылым негізінде құру керек дейді.Платон қоғамды басқарушыға көп көңіл бөледі.Аристотельдің «Саясат» деген еңбегінде ежелгі грек мемлекетінің (онда әрбір қала мемлекет болып есептеленетін)саяси жүйесін зерттеді

2)Орта ғасыр мен Жаңа заман өкілдері Н.Макиавелли болды.Ол қоғамдағы адамдардың мінез-құлқына,оны басқарушының моральдық нормаларына көп көңіл бөлуі.Мемлекетті басқарушы жақсы жетістіктерге жету үшін адамдардың мінез-құлық заңдылығын білу керек дейді.Томас Гоббс азаматтың қоғамда қоғамдық келісім теориясын жасады.Адамдарды қоғам құруға не итермелейді?Бірігіп қорғану Гоббс «Азамат туралы»деген еңбегінде 1)Адам қоғамдық өмірге бейім болып тумайды,ол тәрбиенің нәтижесінде болатын нәрсе.2)Азаматтың қоғам бір топ адамның екінші топтан қорғану нәтижесінде болады дейді.Қорқыныш адамдарды біріктіре түседі.Мемлекет-осы қорқынышты қанағаттандыратын нәрсе (құбылыс).

Табиғатынан әрбір адам тең болып дүниеге келеді.Теңсіздік қайдан пайда болды?Бір уақытта бір затты бірнеше адам пайдалану қажеттігі туады.Бірге қолануға мүмкіншілік жоқ.

|  |  |
|--|--|
| OҢTҮСТІК-QAZAQSTAN<br><b>MEDISINA<br/>         AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br>SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL<br/>         ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы   | 044-73/11-303  |
| Әдістемелік өңдеу  | 60 беттің 51 беті  |

Әлеуметтану ұғымы латын тілінің «Societas» қоғам және гректің logos – ілім, яғни қоғамның пайда болуының, ондағы әлеуметтік байланыс, қатынастардың, алуан түрлі әлеуметтік адам бірліктерінің, ұйым, мекемелердің, институттардың, құбылысының процестердің дамуының жалпы заңдылықтарын зерттейтін ғылым. XIX ғасырдың ортасында атақты француз әлеуметтанушысы О.Кокет енгізді. Әлеуметтанудың объектісі мен пәнінің айырмашылығын білуіміз керек.

Объект дегеніміз – бізді қоршаған нақтылы өмір, ол қоғам, адамдар (отбасы, топ, әлеуметтік мекемелер, институттар) тіпті адамның өзі оның іс – әрекеті, қызметі, санасы, тәртібі.

Ал әлеуметтану пәні – әлеуметтік ұйымдардың бірігіп, ұйымдасып еңбек етуін, қызмет атқаруын, жұмыс істеуін, жалпы материалдық, рухани іс – әрекеттердің, олардың арасындағы алуан түрлі қатынастардың бір – біріне әрекетін, түрлерін жан – жақты терең танып, білудің әлеуметтанудың пәні деп айтады.

Әлеуметтік дегеніміз, нақтылы қоғамдағы қоғамдық қатынастардың жиынтығы.

Басқа сөзбен айтқанда әлеуметтік – әр түрлі жеке тұлғалардың бірігіп стеген қызметінің жемісі, нәтижесі. Әлеуметтану категориялары: әлеуметтік жүйе, әлеуметтік байланыс, әлеуметтік қатынас, әлеуметтік процесс, әлеуметтік тұлға, әлеуметтік құрылым, әлеуметтік институт, әлеуметтік роль, статус, әлеуметтік мүдде.

Әлеуметтің негізгі 2 категорияға басты назар аударады. Ол қоғам және тұлға.

Әлеуметтанудың әдістері: сұрыптау, бақылау, сұрау, құжаттарды талдау, сараптау, модель, тест, т.б. Осы әдістерді қолданып, әрбір адам қоғамдық құбылыстар, процестер туралы танымын, білімін толықтырып отырады. Әлеуметтанудың қызметі.

Әлеуметтанудың қоғам өмірімен тығыз, жан – жақты байланысы оның атқаратын қызметінен айқын көрінеді.

1)Танымдылық қызметі. Әлеуметтану қандай да бір деңгейде болмасын, ол әруақытта жаңа білімнің, көкжиегін кеңейтіп, оның деңгейі мен дәрежесін өсіріп отырады. Қоғамның әлеуметтік даму заңдылықтарын, болашағын ашып береді.

2)Бақылау қызметі. Саяси партиялар өздерін саясаттарын жүргізуде әлеуметтанудың барлық мүмкіншіліктерін пайдаланып отырады.

3) Болжау қызметі.

4)Әлеуметтік даму жоспары қызметін атқарады. Еңбек ұжымдарының жоспарын жасағанда жаңа деректерді, фактілерді, кеңес – ұсыныстарда пайдаланады.

5)Идеологиялық функция. Нақты әлеуметтік зерттеуден алынған нәтижелер қоғамдағы белгілі бір жік немесе топтардың талап – тілегіне, мұң – мұқтажын шешуге, сөйтіп, оларды белгілі бір әлеуметтік мақсатқа жеткізу, сендіру үшін пайдаланылады.

6) Гуманистік функция.

Әлеуметтану адамдардың арасындағы қарым – қатынастарды, байланыстарды, одан әрі жеілдіріп, олардың сана – сезімдерін, мінез – құлықтарын, тәртібін жақсартады.

Әлеуметтің басқа қоғамдақ ғылымда байланысы.

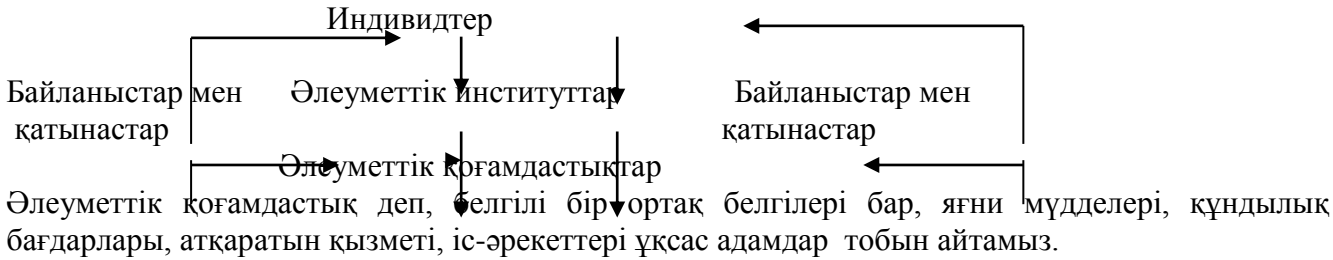
1)Экономика, 2)құқық, 3)педагогика, 4)әдебиет.

«Мемлекет», «қоғам», «ел» деген ұғымдардың айырмашылығы неде. Бұл ұғымдардың айырмашылығын Гегель теориялық жағынан дәлелдеп берді. Қоғам – бір-бірімен өзара байланыста, қарым-қатынаста болатын адамдардың үлкен қоғамдасуы. Мемлекет – сол қоғамды басқаратын билік органы. Ел – әлгі аталған қоғам қалыптасып, мекендейтін белгілі бір территория. Әлеуметтану ғылымы осы аталғандардың ішінде 3топтағы қоғам ұғамын зерттейді.

Қоғамның құрылымы өте күрделі. Әлеуметтік құрылым дегеніміз, қоғамның ішкі құрамы, оның элементтерінің жиынтығы мен олардың арасындағы сан алуан байланыстар. Әлеуметтік құрылымға:

- А) Өзара тығыз байланыста, қарым-қатынаста болатын индивидтер немесе адамдар жатады.
- Ә) Қоғам мүшелерінің бірігуінің негізінде пайда болып, дамып отыратын әлеуметтік қоғамдастықтар.
- Б) Сол қоғамда қалыптасқан, белгілі бір қызмет атқаратын әлеуметтік институттар.

Әлеуметтік құрылымның басты элементтері



Әлеуметтік қоғамдастықтардың негізгі түрлері:

| Қатылық дәрежесіне қарай  | Әлеміне қарай  | Мұнына қарай  |
|---|--|---|
| Тұрақтылығы төмен топтар:<br>Атрдағы, поезддағы<br>Арушылар.<br>Таша тұрақтылығы бар:<br>Кәсіпкерлік ұжымы, құрылыс<br>Адамдасы, студенттер тобы.<br>Тұрақтылығы жоғары:<br>Ұлттар, таптар. | Кен топтар:<br>Ұлттар, таптар.<br>Таша топтар:<br>Бір аймақтың тұрғындары.<br>Ішкі топтар:<br>Кәсіпкерлері, шағын ұжым<br>Меткерлері, оқу топтары. | Әлеуметтік-таптық:<br>Ұлттар, сословиелер, топтар<br>Әлеуметтік-экономикалық:<br>Ұлт, тайпа, ұлыстар, ұлттар.<br>Әлеуметтік-демографиялық:<br>Астар, қарт адамдар, бала,<br>Жерлер.<br>Әлеуметтік-кәсіби:<br>Ғұғалым, дәрігер.<br>Әлеуметтік-территориялық:<br>Қаласы, село тұрғындары. |

Жоғарыда біз әлеуметтік құрылымның басты элементтеріне әлеуметтік институттар жатады дедік. Әлеуметтік институттар-қоғам мүшелерінің бірлесіп өмір сүрулерін ұйымдастыру мен реттеп отырудың тарихи қалыптасқан тұрақты формалары. Әлеуметтік институттардың арқасында адамдар арасындағы тәртіп реттеліп, іс-әрекеттері реттеліп отырады. Әлеуметтік институттар адамдардың қажеттіліктерінен пайда болады. М: қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету қажеттілігінен (милиция) институты пайда болады.

Әлеуметтік институттар:

| Экономикалық институттар  | Әлеуметтік институттар                            | Саяси институттар                                | Құқық саласындағы институттар   |
|---|---|--|---|
| Экономиканың тиімді<br>Ұйым қамтамасыз ету<br>Атында шаруашылықты<br>Ару және ұйымдастыруды<br>Еге асыру. | Мемлекет билеу және<br>Ұйым қызметтерін<br>Арады. | Ұйым мен<br>Ұйымның өнердің дамуына<br>Ал етеді. | Құқық саласының берекелі де<br>Құқық болуы тұтас<br>Мұның тұрақты болуын<br>Қамтамасыз етеді. |
| Жеке-жеке тұлғаның<br>Құқық және басқа<br>Құқыққа ие болуы.   | Мемлекет<br>Мемлекет<br>Мемлекет                  | Құқық<br>Құқық<br>Құқық                          | Құқық<br>Құқық<br>Құқық   |

|   |   |
|---|---|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br>SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303   |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 53 беті   |

|  |               |                   |              |
|--|---------------|-------------------|--------------|
| ша-тауар айырбасының<br>ты эквиваленті.<br>бек ақы-жұмыскерлердің<br>гіне төленетін ақы. | яси партиялар | оральдық ережелер | ке<br>талары |
|--|---------------|-------------------|--------------|

Қоғам ілгерілеп дамыған сайын әлеуметтік институттар да дамып, жетіліп отырады.

#### 5.4. Иллюстративті материал:

- а) техникалық құралдар: компьютер, интерактивті тақта, мультимедиялық құрылғы.  
 ә) көрнекі және дидактикалық құралдар: өзіндік жұмыстарға арналған кеспелер, тест тапсырмалары, сөзжұмбақтар.

#### 5.5 Әдебиеттер:

1. Косов, Г. В. Саясаттану және әлеуметтану негіздері: медицина училищелері мен колледждеріне арналған оқулық / қазақ тіліне ауд. А. Н. Далибаева. - М.: ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 208 с.
2. Ритцер, Д. Әлеуметтану теориясы: оқулық / Д. Ритцер, Д. Степницки; қаз. тіл. ауд. Г. О. Әбдікерева [және т.б.]. - 10-басылым. - Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 856 б. с. : (Рухани жаңғыру).
3. Бринкерхоф, Д. Әлеуметтану негіздері: оқулық / Д. Бринкерхоф, Р. Уейтс, С. Ортега; Қаз. тіл. ауд. С. А. Амандосова [және т.б.]. - 9-басылым. - Астана: Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 464 б. с. : (Рухани жаңғыру).
4. Нысанбаев, А. Н. Политология: учеб. для вузов - Алматы: Эверо, 2014. - 384 б.
5. Куппаева Б. Т. Политология. Т.1: учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы: ЭСПИ, 2023. - 224 с.
6. Куппаева Б. Т. Политология. Т.2: учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы: ЭСПИ, 2023. - 272 с.
7. Куппаева Б. Т. Политология. Т.3: учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы: ЭСПИ, 2023. - 268 с.
8. Куппаева Б. Т. Политология. Т.4: учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы: ЭСПИ, 2023. - 296 с.
9. Әлеуметтану: жаңа буынға арналған оқулық / А. Н. Тесленко, Ж. Ж. Сембина, А. Т. Аязбаева; ҚР білім және ғылым министрлігі. "ҚазГЮУ университеті" АҚ. - Қарағанды: ЖШС "Medet Group", 2015. - 340 бет.
10. Биекенов, К. У. Социология [Текст]: учеб. пособие / К. У. Биекенов, С. К. Биекенова, Г. А. Кенжакимова. - ; Рек. Учен. Советом фак. философии и политологии КазНМУ им. аль-Фараби. - Алматы: Эверо, 2014. - 472 с.
11. Әбсаттаров, Р. Әлеуметтану: өзекті мәселелер. (Екі томды оқу құралы). 1-том [Мәтін]: оқу құралы / Р. Әбсаттаров, М. Дәкенов; ҚР Білім және ғылым министрлігі. Абай атындағы Қазақ Ұлттық Пед. Ун-і. - 2-ші бас., толық. - Алматы: Қарасай, 2015. - 408 бет с.
12. Әбсаттаров, Р. Әлеуметтік: өзекті мәселелер. (Екі томдық оқу құралы). 2-том. [Текст]: оқу құралы / Р. Әбсаттаров, М. Дәкенов; ҚР Білім және ғылым министрлігі. Абай атындағы Қазақ Ұлттық Пед. ун. - 2-ші бас., толық. - Алматы: Қарасай, 2015. - 408 бет. с.

|   |   |
|---|---|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br>SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303   |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 54 беті   |

### Қосымша әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев. Қызмет хроникасы. 2016 жыл.: басылым / ред. М. Б. Қасымбеков. - Астана : Деловой Мир Астана, 2017. - 368 бет. +эл.опт.диск.(CD-ROM).
2. Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев. Қызмет хикаясы 2015 жыл.: басылым / ред. М. Б. Қасымбеков. - Астана : Деловой Мир Астана, 2016. - 400 бет. +эл.опт. диск (CD-ROM).
3. Жаньисбеков, М. А. Основы антикоррупционной культуры : учебно-методическое пособие / - Караганда : АҚНҰР, 2016. - 198 с.
4. Синглтон Ройс А. Әлеуметтік зерттеу әдістері = Approaches to Social Research : оқулық / Ройс А. Синглтон, Брюс С. Стрейтс ; ред. А. Б. Исембердиева ; Қаз. тіл ауд. Н.Ә. Муминов. - 6-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 816 б. с
5. Хейвуд Эндрю Саясаттану = Politics : оқулық / Эндрю Хейвуд ; ред. А. Б. Исембердиева ; Қаз. тіл ауд. Е. Әбдіраман. - 5-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 520 б. с
6. Коннолли Мэри Әлеуметтік жұмыс: контексі мен практикасы = Social Work: Contexts and Practice : оқулық / Мэри Коннолли, Луиза Хармс, Джейн Мейдмент ; ред. А. Б. Исембердиева ; Қаз. тіл ауд. Б. Мизамхан. - 4-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 384 б. с
7. Бринкерхоф, Д. Әлеуметтану негіздері [Мәтін] : оқулық / Д. Бринкерхоф, Р. Уейтс, С. Ортега ; Қаз. тіл. ауд. С.А. Амандосова [және т.б.]. - 9- басылым. - Алматы : Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 464 б. с. : (Рухани жаңғыру).

### Электронды басылымдар:

1. К.У. Биекенов, С.К. Биекенова, Г.А. Кенжакимова  
Социология: учебное пособие для студентов вузов. / К.У. Биекенов, С.К. Биекенова, Г.А. Кенжакимова – Алматы: Эверо, 2020. – 472 [https://elib.kz/ru/search/read\\_book/109/](https://elib.kz/ru/search/read_book/109/)
2. Социология. Нысанбаев Ә. Жоғары оқу орындарының студенттеріне оқулық. Алматы, 2020. -206 бет [https://elib.kz/ru/search/read\\_book/729/](https://elib.kz/ru/search/read_book/729/)
3. Әлеуметтану Ертаев М.А., Таскымбаева С.М., Қаратаева Ф.М. , 2020 <https://aknurpress.kz/reader/web/2667>
4. Әлеуметтану Тесленко А.Н., Сембина Ж.Ж., Аязбаева А.Т. , 2019 <https://aknurpress.kz/reader/web/1800>
5. Тәжітаева, Р.С. Саясаттану : Электрондық оқулық. . - Жетісай : "Сырдария" университеті, 2016. <http://rmebrk.kz/book/1151746>
6. Ритцер, Д., Степницкий, Д. Әлеуметтану теориясы: Оқулық. - 10-басылым - Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 856б. -ISBN 978-601-7943-17-2. <http://rmebrk.kz/book/1169728>
7. Биекенов, К. У. Социология [Текст] : учеб. пособие для вузов / К. У. Биекенов, С. К. Биекенова, Г. А. Кенжакимова; КазНУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2016. - 584 с. - ISBN 978-601-240-665-8 : 5700.00 тг <https://elib.kaznu.kz/book/4309>
8. Иманбаев, Мейрам Өткілбайұлы Саясаттану негіздері [Мәтін] : оқу құралы / М. Ө. Иманбаев, Е. М. Смағұлов. - Алматы : Жеті жарғы, 2014. - 335, [1] б. - ISBN 978-601-288-063-2 : <https://elib.kaznu.kz/book/13092>

|   |  |
|---|--|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br>SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казakhstanская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 55 беті  |

9. Политология [Текст] : учеб. для вузов / под ред. В. И. Буренко. - 2-е изд., стер. - М. : КНОРУС, 2013. - 387, [5] с. - ISBN 978-5-406-02751-6 : <https://elib.kaznu.kz/book/14847>

10. Г. А. Кенжакимова; КазНУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2016. - 584 с. - ISBN 978-601-240-665-8 : 5700.00 тг <https://elib.kaznu.kz/book/4309>

### **Жаңа тақырыпты бекіту. 15 мин**

Жаңа сабақтың тақырыбы бойынша мақсаты мен мазмұнына сай сұрақтар қою.

### **Сабақты қорытындылау. 5 мин**

#### **5.6. Бақылау сұрақтары:**

Бақылау сұрақтары мен тапсырмалар:

1. Әлеуметтанудың даму кезеңдерін ата
2. Әлеуметтану пәні
3. Әлеуметтану қызметі
4. Әлеуметтік құрылым дегеніміз не?
5. Әлеуметтік құрылымның басты элементтері.
6. Әлеуметтік институт, оның түрлері.
7. Әлеуметтік қауымдастық, оның түрлері.

### **Үйге тапсырма беру. 5 мин**

### **№10- сабақ.**

**5.1. Тақырыбы:** Қазақстандағы әлеуметтанудың қалыптасуы және дамуы.

**Сағат саны:** 90 мин

**Сабақ түрі:** теория

**5.2. Мақсаты:** Қазақстанда әлеуметтік қалыптасуы, дамуы туралы ой пікірлер

**Ұйымдастыру кезеңі:** – 5 мин.

- а) Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
- б) Оқушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
- в) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

**Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру. 25 мин**

- а) Барлық оқушыларының үй тапсырмасын орындауын тексеру;
- ә) Оқушылармен уақыт бойынша жұмыс істеу;
- б) Сабақты сұраудың жалпы әдісі, бақылау сұрақтарын пайдалану;
- в) Оқушылардың білімдерін бағалау;
- г) Үй тапсырмасын қорытындылау.

**Жаңа сабақты түсіндіру: 35 мин**

#### **5.3. Дәрістің тезісі:**

1. XX ғасырдан екінші жартысы мен XX ғасырдың бірінші жартысындағы Қазақстанда әлеуметтік ой пікірлердің дамуы.

Бәрімізге мәлім, қазақ елі XIX ғасырдың екінші жартысы мен XX ғасырдың бірінші жартысында феодалдық қоғамдық қатынастар дәуірінде болды. Қазақ халқы, бір жағынан, жергілікті феодалдардың, екінші жағынан, Ресей Патшасының зор қанауының, езгісінде болды. Еңбекші бұқараның хал жағдайы өте нашар болды, өйткені олар әр уақытта алуан түрлі ауыр салықтар төлеп отыруға мәжбүр болды. Қанаушылар олардың құнарлы, шұрайлы жерлерін тартып алып, өздерін шөл және шөлейт жерлерге ығыстырды. Ресей патшасы байырғы ұлтты одан әрі жаныштап, езуді күшейтті. Ал, жергілікті үстем тап, қалыптасып келе жатқан

|   |  |  |
|---|--|--|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |  |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 56 беті  |  |

буржуазия, дін басылары, патшалық ресей үкіметі халықты революциялық күрестен аулақ ұстауға тырысты, қазақ бұқара халқын орыстың жұмысшы.шаруа табынан, алдыңғы қатарлы интеллегенциясынан алыс ұстауға әрекет жасады, араға іріткі салды, ұлтаралық даудамайды, жанжалды насихаттады. Осылардың салдарынан Қазақстанда бұқара халықтың патшалық ресей үкіметіне, жергілікті хандарға, байларға қарсы әлденеше стихиялық ереуіл.көтерілістері болды, бірақ олардың бәрі күшпен басылып отырды. Осындай ауыр жағдайлардың нәтижесінде және орыс демократиясының, мәдениеті мен ғылымының игілікті әсерінің негізінде Қазақстанда алдыңғы қатарлы философиялық, әлеуметтік.саяси ой.пікірлер қалыптаса бастады. Қазақ халқы ұлттық мәдениетінің тарихына жаңа жол ашушы бір топ ұлы ойшылар мен прогрессивті ағартушылар, қоғамдық.саяси қайраткерлері шықты. Олардың қатарында Шоқан Уәлиханов (1835.1865жж.), Ыбырай Алтынсарин (1841.1889жж.), Абай Құнанбаев (1845.1904жж.) сияқты қоғамдық.саяси қайраткерлер, Әлихан Бөкейханов (18870.1937жж.), Ахмет Байтұрсынов (1873.1937жж.) т.б. оқымыстылар болды.

Енді осы ұлы ойшылар мен ғалымдардың, әлеуметтік.саяси қайраткерлердің көзқарастарына қысқаша тоқталайық.

Шоқан Уәлихановтың әлеуметтік.ғылыми көзқарастары, оның демократиялық, гуманистік ой.пікірлері Петербургте және Сібір Кадет корпусында оқып жүргенде, сонымен бірге сол кездегі орыстың ұлы демократиялық өкілдерінің шығармаларын оқып, олардың кейбіреулерімен жақындасып, кездесіп, араласып жүргенде қалыптасты. Ол қазақты орыс мәдениетіне жақындату, орыс ғылымына идеясын жақтаған адам. Оның аққан жұлдаздай қысқа өмірі ғылым үшін өте құнды жылдар болғпн еді.

#### **5.4.Иллюстративті материал:**

- а) техникалық құралдар:компьютер, интерактивті тақта, мультимедиялық құрылғы.  
 ә) көрнекі және дидактикалық құралдар:өзіндік жұмыстарға арналған кеспелер,тест тапсырмалары,сөзжұмбақтар.

#### **5.5 Әдебиеттер:**

- 1.Косов, Г. В. Саясаттану және әлеуметтану негіздері: медицина училищелері мен колледждеріне арналған оқулық / қазақ тіліне ауд. А. Н. Далибаева. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 208 с.
- 2.Ритцер, Д. Әлеуметтану теориясы: оқулық / Д. Ритцер, Д. Степницки ; қаз. тіл. ауд. Г.О. Әбдікєрова [және т.б.]. - 10- басылым. - Алматы : Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 856 б. с. : (Рухани жаңғыру).
- 3.Бринкерхоф, Д.Әлеуметтану негіздері: оқулық / Д. Бринкерхоф, Р. Уейтс, С. Ортега ; Қаз.тіл.ауд.С.А Амандосова[және т.б.]. - 9- басылым. - Астана : Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 464 б. с. : (Рухани жаңғыру).
- 4.Нысанбаев, А. Н. Политология: учеб. для вузов - Алматы : Эверо, 2014. - 384 б
- Куппаева Б. Т. Политология. Т.1 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 224 с
- 5.Куппаева Б. Т. Политология. Т.2 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 272 с
- Куппаева Б. Т. Политология. Т.3 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 268 с
- 6.Куппаева Б. Т. Политология. Т.4 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 296 с



|   |   |
|---|---|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br>SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303   |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 57 беті   |

- 7.Әлеуметтану : жаңа буынға арналған оқулық / А. Н. Тесленко, Ж. Ж. Сембина, А. Т. Аязбаева ; ҚР білім және ғылым министрлігі. "ҚазГЮУ университеті" АҚ. - Қарағанды : ЖШС "Medet Group", 2015. - 340 бет
- 8.Биекенов, К. У. Социология [Текст] : учеб. пособие / К. У. Биекенов, С. К. Биекенова, Г. А. Кенжакимова. - ; Рек. Учен. Советом фак. философии и политологии КазНМУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2014. - 472 с.
- 9.Әбсаттаров, Р. Әлеуметтану: өзекті мәселелер.( Екі томды оқу құралы). 1-том [Мәтін] : оқу құралы / Р. Әбсаттаров, М. Дәкенов ; ҚР Білім және ғылым министрлігі. Абай атындағы Қазақ Ұлттық Пед. Ун-і. - 2-ші бас., толық. - Алматы : Қарасай, 2015. - 408 бет с
- 10.Әбсаттаров, Р. Әлеуметтік: өзекті мәселелер. (Екі томдық оқу құралы). 2-том. [Текст] : оқу құралы / Р. Әбсаттаров, М. Дәкенов ; ҚР Білім және ғылым министрлігі. Абай атындағы Қазақ Ұлттық Пед. ун. - 2-ш. бас., толық. - Алматы : Қарасай, 2015. - 408 бет. с.

### Қосымша әдебиеттер

- 1.Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев.Қызмет хроникасы.2016 жыл.: басылым / ред. М. Б. Қасымбеков. - Астана : Деловой Мир Астана, 2017. - 368 бет. +эл.опт.диск.(CD-ROM).
- 2.Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев. Қызмет хикаясы 2015 жыл.: басылым / ред. М. Б. Қасымбеков. - Астана : Деловой Мир Астана, 2016. - 400 бет. +эл. опт. диск (CD-ROM).
- 3.Жанысбеков, М. А. Основы антикоррупционной культуры : учебно-методическое пособие / - Караганда : АҚНҰР, 2016. - 198 с.
- 4.Синглтон Ройс А. Әлеуметтік зерттеу әдістері = Approaches to Social Research : оқулық / Ройс А. Синглтон, Брюс С. Стрейтс ; ред. А. Б. Исембердиева ; Қаз. тіл ауд. Н.Ә. Муминов. - 6-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 816 б. с
- 5.Хейвуд Эндрю Саясаттану = Politics : оқулық / Эндрю Хейвуд ; ред. А. Б. Исембердиева ; Қаз. тіл ауд. Е. Әбдіраман. - 5-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 520 б. с
- 6.Коннолли Мэри Әлеуметтік жұмыс: контексі мен практикасы = Social Work:Contexts and Practice : оқулық / Мэри Коннолли, Луиза Хармс, Джейн Мейдмент ; ред. А. Б. Исембердиева ; Қаз. тіл ауд. Б. Мизамхан. - 4-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 384 б. с
- 7.Бринкерхоф, Д. Әлеуметтану негіздері [Мәтін] : оқулық / Д. Бринкерхоф, Р. Уейтс, С. Ортега ; Қаз.тіл.ауд.С.А Амандосова[және т.б.]. - 9- басылым. - Алматы : Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 464 б. с. : (Рухани жаңғыру).

### Электронды басылымдар:

- 1.К.У. Биекенов, С.К. Биекенова, Г.А. Кенжакимова  
Социология: учебное пособие для студентов вузов. / К.У. Биекенов, С.К. Биекенова, Г.А. Кенжакимова – Алматы: Эверо, 2020. – 472 [https://elib.kz/ru/search/read\\_book/109/](https://elib.kz/ru/search/read_book/109/)
- 2.Социология. Нысанбаев Ә. Жоғары оқу орындарының студенттеріне оқулық. Алматы, 2020. -206 бет [https://elib.kz/ru/search/read\\_book/729/](https://elib.kz/ru/search/read_book/729/)

|   |  |  |
|---|--|--|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |  |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 58 беті  |  |

- 3.Әлеуметтану Ертаев М.А., Тасқымбаева С.М., Қаратаева Ф.М. , 2020  
<https://aknurpress.kz/reader/web/2667>
- 4.Әлеуметтану Тесленко А.Н., Сембина Ж.Ж., Аязбаева А.Т. , 2019  
<https://aknurpress.kz/reader/web/1800>
- 5.Тәжітаева, Р.С. Саясаттану : Электрондық оқулық. . - Жетісай : "Сырдария" университеті, 2016. <http://rmebrk.kz/book/1151746>
- 6.Ритцер, Д., Степниці, Д. Әлеуметтану теориясы: Оқулық. - 10-басылым - Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 856б. -ISBN 978-601-7943-17-2. <http://rmebrk.kz/book/1169728>
- 7.Биекенов, К. У. Социология [Текст] : учеб. пособие для вузов / К. У. Биекенов, С. К. Биекенова, Г. А. Кенжакимова; КазНУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2016. - 584 с. - ISBN 978-601-240-665-8 : 5700.00 тг <https://elib.kaznu.kz/book/4309>
- 8.Иманбаев, Мейрам Өткілбайұлы Саясаттану негіздері [Мәтін] : оқу құралы / М. Ө. Иманбаев, Е. М. Смағұлов. - Алматы : Жеті жарғы, 2014. - 335, [1] б. - ISBN 978-601-288-063-2 : <https://elib.kaznu.kz/book/13092>
- 9.Политология [Текст] : учеб. для вузов / под ред. В. И. Буренко. - 2-е изд., стер. - М. : КНОРУС, 2013. - 387, [5] с. - ISBN 978-5-406-02751-6 : <https://elib.kaznu.kz/book/14847>
- 10.Г. А. Кенжакимова; КазНУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2016. - 584 с. - ISBN 978-601-240-665-8 : 5700.00 тг <https://elib.kaznu.kz/book/4309>

**Жаңа тақырыпты бекіту 15 мин .**

Жаңа сабақтың тақырыбы бойынша мақсаты мен мазмұнына сай сұрақтар қою.

**Сабақты қорытындылау. 5 мин**

**5.6. Бақылау сұрақтары:**

Бақылау сұрақтары мен тапсырмалар:

- 1.Қоғамдағы саяси жүйе.
- 2.«Саяси жүйе» теориялары. Д.Истон, Г.Алмонд және К. Дойч.
- 3.Саяси жүйенің әлеуметтену, бейімделу, сезіну, реттеу қызметтері.
- 4.Қазақстан Республикасының саяси партиялық және сайлаушылық жүйенің даму проблемалары.
- 5.Сайлау жүйесі.
- 6.Мемлекет қоғамның саяси жүйесінің негізі ядросы ретінде.
- 7.Мемлекет: пайда болуы, мәні, нышаны, қызметі, мақсаты. Мемлекеттің типтері.
- 8.Қазіргі заманғы мемлекет және оның ерекше белгілері. Азаматтық қоғамның ұғымы.
- 9.Азаматтық қоғамның генезисі және эволюция идеялары.
- 10.Азаматтық қоғамды кең және тар мағынасында түсіну.

**Үйге тапсырма беру. 5 мин**

### **№11- сабақ.**

**5.1.Тақырыбы:** Әлеуметтену және индивид

**Сағат саны:** 90 мин

**Сабақ түрі:** теория

**5.2. Мақсаты:** Қазақстанда әлеуметтік қалыптасуы, дамуы туралы ой пікірлер

**Ұйымдастыру кезеңі:** – 5 мин.

а) Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

|   |  |  |
|---|--|--|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |  |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 59 беті  |  |

б) Оқушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

в) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

**Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру. 25 мин**

а) Барлық оқушылырадың үй тапсырмасын орындауын тексеру;

ә) Оқушылармен уақыт бойынша жұмыс істеу;

б) Сабақты сұраудың жалпы әдісі, бақылау сұрақтарын пайдалану;

в) Оқушылылардың білімдерін бағалау;

г) Үй тапсырмасын қорытындылау.

**Жаңа сабақты түсіндіру: 35 мин**

### 5.3. Дәрістің тезісі:

1. Индивид пен қоғам арасындағы қарым-қатынас. Әлеуметтену және бірегейлік теориялары (Т.Парсонс, Г.Х.Мид).

2. Әлеуметтену кезеңдері. Бірінші реттік әлеуметтену. Екінші реттік әлеуметтену. Әлеуметтенудің ересектік шақтағы кезеңі.

3. Гендерлік әлеуметтену. Гендерлік тәртіп. Бірегейлік және тұлға. Әлеуметтік және жеке бірегейлік.

4. Рөлдер және мәртебелер.

Қоғамның заңдарын ашуға, адамның өмір сүру және даму заңдарын анықтауға тырысып, әлеуметтану қазіргі қоғам және индивид арасындағы қатынастарға қызығушылық танытады.

Қоғамдарды индивидтерге біріктіретіннмесе индивидтің қоғамның бір бөлігі, "молекуласы" ретінде қарастыратын әртүрлі теориялар бар. Адам және қоғам диалектикалық өзара байланысты. Олар бір-бірінен бөлек оқшауланбайды: адамсыз қоғам жоқ, бірақ адам да қоғамда ғана өмір сүреді. Адам табиғатқа қатысты өзін қоғамдық тіршілікретінде қалыптастырады және бұл ретте тарихты жасайды, сол себепті тарих өз мақсаттарын жүзеге асыратын адамның қызметі ретінде өзгеше емес. Шын мәнінде, адам мен қоғам арасындағы қарым-қатынас өз негізінде адам еңбек үдерісінде өзінің рулық мәнін аша отырып, адам ретіндеөзін танытады, бұл тек қоғам жағдайында ғана мүмкін, яғни, көптеген индивидтердің мінез-құлқы өзара байланысты болған кезде, өндіріс үдерісінде, бір-біріне әсер ете отырып, бір-бірін және өзін-өзі құра отырып, барын өзгертіп, жаңасын жасағанда.

Қоғамның мәні индивидтердің өзара қарым-қатынасы мен өзара іс-әрекетінен тұрады, ал адамның мәні қоғамдық қатынастардың жиынтығы болып табылады. Индивид пен қоғам бір құбылыстың екі жағы – адамзаттың әлеуметтік тарихы болып табылады.

Адам мен қоғам арасындағы қарым-қатынас күрделі болып табылады. Адамның қоғамға және қоғамның адамға әсер етуінің бұл күрделілігі адамның жеке индивид ретінде белгілі бір психикалық бейімділігі болуынан туындайды, олар тек қоғамда күнделікті өмірде қоғамдық ұжымда дамидыжәне оның дамуы арқылы индивид жеке тұлға болады.

Біз әлі күнге дейін адам проблемасын қарастырып, индивидтің назарын және оның қоршаған әлемге деген көзқарасын ортаға салдық. Енді қоғам мен оның индивидке деген көзқарасына назар аударатын уақыт келді. Өйткені ол да қоғамның құрылымдық бірлігі.

Ғалымдар индивидтердің қоғамға бірігуінің себептерін әр түрлі түсіндірді:

Өз қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін адамдар бір-біріне мұқтаж (Платон);

Адам «әлеуметтік инстинктке» ие, ал қоғамның өзі – «табиғат» туындысы (Аристотель);

Адамдар мән-жайлардың қысымымен (қоғамдық шарт бойынша) қоғамға өзінің іс-әрекетінебақылау жасауға мәжбүр болады, бұл «моральдық және ұжымдық бірлік» құрайды (Руссо).

Огюст Конт қоғамды кез-келген жүйелердің күрделінуінің және үйлестірудің жалпыға ортақ заңының нәтижесі деп санады. Ол қоғам – күрделі, ұйымдастырылған тұтас, оның элементтері

|   |   |
|---|---|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br>SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303   |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 60 беті   |

индивид емес, қоғамдық (әлеуметтік) қауымдастықтар -отбасы, партия, мемлекет және т.б.деп есептеді.

Кез келген қоғамдық қауымдастық оны құрайтын индивидтерге бөлінеді. Индивид - қоғамның атомы, ал ол – индивидтердің бірігуі.

Индивидті социумға тарту, оның әлеуметтенуі-индивидтің ерік-жігері мен санасына байланысты емес объективті үдеріс. Қоғам бізді қарым-қатынастардың, өзара мүдделердің, ынталандырудың және мәжбүрлеудің көрінбейтін өрмегіменбаулайды.

Өсіп-жетілу және білім алу шамасына қарай индивидтің автономияға деген қабілеттілігі өсуде, оның ерік бостандығы артады, демек, оның мінез-құлқы «барлығындай»болмайды,қоғамның жалпы қабылданған нормалары мен ақыл-ой мәнінен ауытқуы мүмкін. Қоғам мен индивид арасында жеке өлшем бойынша өмір сүруге ұмтылатын және қоғамның осындай өлшемді стандарттауға, оны қоғамдық игілікке бағындыруға ұмтылатын қажеттілікке ұласу қаупі бар.

Социологияда әлеуметтену мен бірегейліктің үдерістерін түсіндіретін екі теория бар. Бұл құрылымдық функционализммен ұсынылған рөлдік теория (Толкотт Парсонс)және символдық интеракционизм (Джои Герберт Мид). Олардың әрқайсысын толығырақ қарастырайық.

Рөлдік теорияға сәйкес қоғам-бұл қоғамның тұрақтылығын тұтас ретінде қолдауға жұмыс істейтін түрлі функционалдық бөліктердің күрделі жүйесі. Әлеуметтік институттар әлеуметтендіру барысында қоғам мүшелері үшін рөлдерді анықтайды. Әлеуметтік рөлдер қоғамға табысты жұмыс істеуге мүмкіндік беретін өз мақсаттарына ие. Шын мәнінде, қоғам индивидтерді мәжбүрлеудің сыртқы және ішкі құралдарын пайдалана отырып, әлеуметтік рөлдерді ұстануға мәжбүрлейді. Сыртқы құралдарға сыйақы немесе жаза, ал ішкі құралға – мораль жатады.

Символдық интеракционизм тек қана қажеттілікті анықтауға ғана емес, сонымен қатар индивидтің әлеуметтенуінің механизмін түсіндіруге, яғни олардың әлеуметтік нормаларды меңгеруге талпыныс болып табылады. Осы теорияға сәйкес әлеуметтік өзара әрекеттесудің маңызды аспектісі вербалды және вербалды емес символдармен (сөздер, мимика, ым) алмасу болып табылады. Мұндай алмасу барысында адамдар басқа адамдарға әсер ету әсерін елестете алады. Адамдар, басқа адамдардың реакциясын болжап біліп, яғни олардың әлеуметтік рөлдерін өз мойнына алып, өздерімен ішкі сөйлеседі.Олармен өзара іс-қимыл барысында басқа адамдардың реакциясын болжап біліп, біз өз мінез-құлқын саналы түрде қадағалауға мүмкіндік аламыз. Басқа адамдардың реакциясынболжаудың нәтижесінде адамда өзіндік әлеуметтік немесе «айналық Мен» (Ч.Кули терминологиясында) қалыптасады. Өзіне басқа адамдардың көзімен қарау және екіге бөліну қабілеті адамның ерте балалық шағында пайда болады.

Әлеуметтендірудің рөлдік және интеракционистік теориялары да әлеуметтендірудің белгілі бір және маңызды аспектілерін ашады, сондықтан олардың әрқайсысында өзінің ғылыми құндылығы бар.

2. Әлеуметтену кезеңдері. Бірінші реттік әлеуметтену. Екінші реттік әлеуметтену. Әлеуметтенудің ересектік шақтағы кезеңі.

Әлеуметтендіру-индивидтің қоғамға, оның құрылымдық бөлімшелеріне (яғни әлеуметтік топтар мен қауымдастықтарға, әлеуметтік институттар мен ұйымдарға) қосылу үдерісі, жинақталған тәжірибе мен бағдарларды, әлеуметтік құндылықтар мен нормаларды игеру, тұлғаның әлеуметтік маңызды белгілерін қалыптастыру процесі. Әрбір жаңа ұрпақ, әрбір тұлға қоғамның мәдени жетістіктерін игерудің өз жолынан өтеді. *Осылайша, әлеуметтену-бұл адамның осы қоғамда табысты қызмет етуі үшін қажетті мінез-құлық үлгілерін, әлеуметтік құндылықтарды меңгеру үдерісі.* Әлеуметтену процесіәртүрлі құрылымдар (мысалы, білім беру) тарапынан жеке тұлғағамақсатты, ұйымдастырылған, бақыланатын әсермен қатаркейде

|   |  |  |
|---|--|--|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |  |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 61 беті  |  |

өте маңызды болуы мүмкін стихиялық әсерді қамтиды. Әлеуметтену-адамның өмірінде бала кезінен терең қарттыққа дейін жалғасатын ұзақ үдеріс.

Әлеуметтену сипаты қоғам мен осы үдеріс жүзеге асырылатын мәдениеттің типімен анықталады. Демократиялық қоғамда әлеуметтену еркін сипатқа ие және тиісті құндылықтар мен нормаларға сүйенеді. Тоталитарлық мемлекеттерде адамның құқықтары мен бостандықтары, жеке тұлғаның даралығы, оның шығармашылық қабілеті төмендетіледі және елемейді, онда мемлекет билікті ырымдап құрметтеуді, оған жеке тұлға мен қоғамның сөзсіз, мүлтіксіз бағынуын уағыздайтын, мемлекеттік идеология сіңірілетін, индивидтерде құндылықтар мен мінез-құлық нормаларын еркін таңдау жоқ.

Әлеуметтендіру процесі субъект пен объектіні қамтиды. Әлеуметтендіру объектісі – әлеуметтендіру үдерісі (социализант) бағытталған адам, ал субъект-бұл процесті жүзеге асыратын адам. Әлеуметтендіру субъектілері жеке тұлғалар, әлеуметтік топтар, әлеуметтік институттар болып табылады. Оларды әлеуметтендіру агенттері деп атайды. Бұл мәдени нормаларды оқытуға және әлеуметтік рөлдерді игеруге жауапты нақты адамдар, сондай-ақ әлеуметтену процесіне әсер ететін және оны бағыттайтын мекемелер. Оларды әлеуметтендіру институттары деп атайды.

Гендерлік әлеуметтену. Гендерлік тәртіп.

Бірігейлік және тұлға. Әлеуметтік және жеке бірегейлік.

Ер және әйел рөлдерін орындау үшін қыздар мен ұлдарды тәрбиелеу, яғни гендерлік әлеуметтендіру өмірлік циклдің басында, ортасында және соңында әртүрлі белсенділік дәрежесімен адамның бүкіл өмірін қамтиды. Бұл құбылысты екі деңгейде қарастырған жөн: *онто* - және *филогенетикалық*, олар барлық адам және әрбір жеке адамды қамтиды. Жалпы, гендерлік әлеуметтендірудің екі түрі бар: *бастапқы*, отбасымен, туыстарымен және құрдастарымен жүзеге асырылатын және ресми институттар өкілдерімен, атап айтқанда мұғалімдермен орындалатын *қайталам*. Алғашқы әлеуметтендіру жыныспен сәйкестендіру негіздерін салады. Ұлдар әскери ойындар, ал қыздар қуыршақтар ойнайды. Ұлдар батыл, мықты, іскер, қыздар-жұмсақ, шаруашылық, қамқор болуға үйретеді. Мыңжылдықтармен жұмыс істеген әлеуметтендірудің қалыпты жолы осындай. Ол ұлдардың әйелдік қасиеттеріне, ал қыздардың ерлігіне үйреткен кезде қалыпты болмайды.

Алғашқы әлеуметтендіру агенттері, ең алдымен ата-аналар гендерлік әлеуметтендірудің әртүрлі кезеңдерінде атқаратын рөлібірдей емес. Әдетте, ерлер өскен балалармен өзара әрекеттесу қатынасында болса, әйелдің рөлі баланың сәби кезінде әсіресе күшті. Әкесі баланы аса маңызды еңбек дағдыларына үйретеді: ағаш ұсталық, слесарлық жұмыстар, аң аулау, егіншілік және балық аулау дағдыларына үйретеді. Әдетте әкелер жаңа туған нәрестелерді тікелей күтумен айналыспайды, белсенді қарым-қатынас бала бір жарым-екі жыл және одан да көп болғанда басталады. Егер анасының ата-ана махаббаты биологиялық бейімділікке ие болса, ал әкесінікі уақыт өте келе баланың әлеуметтенуі процесінде пайда болады.

#### **5.4. Иллюстративті материал:**

а) техникалық құралдар: компьютер, интерактивті тақта, мультимедиялық құрылғы.

ә) көрнекі және дидактикалық құралдар: өзіндік жұмыстарға арналған кеспелер, тест тапсырмалары, сөзжұмбақтар.

#### **5.5 Әдебиеттер:**

1. Косов, Г. В. Саясаттану және әлеуметтану негіздері: медицина училищелері мен колледждеріне арналған оқулық / қазақ тіліне ауд. А. Н. Далибаева. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 208 с.

|   |  |  |
|---|--|--|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |  |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 62 беті  |  |

- 2.Ритцер, Д. Әлеуметтану теориясы: оқулық / Д. Ритцер, Д. Степниcki ; қаз. тіл. ауд. Г.О. Әбдікєрова [және т.б.]. - 10- басылым. - Алматы : Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 856 б. с. : (Рухани жаңғыру).
- 3.Бринкерхоф, Д.Әлеуметтану негіздері: оқулық / Д. Бринкерхоф, Р. Уейтс, С. Ортега ; Қаз.тіл.ауд.С.А Амандосова[және т.б.]. - 9- басылым. - Астана : Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 464 б. с. : (Рухани жаңғыру).
- 4.Нысанбаев, А. Н. Политология: учеб. для вузов - Алматы : Эверо, 2014. - 384 б
- Куппаева Б. Т. Политология. Т.1 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 224 с
- 5.Куппаева Б. Т. Политология. Т.2 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 272 с
- Куппаева Б. Т. Политология. Т.3 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 268 с
- 6.Куппаева Б. Т. Политология. Т.4 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 296 с
- 7.Әлеуметтану : жаңа буынға арналған оқулық / А. Н. Тєслєнко, Ж. Ж. Сембина, А. Т. Аязбаева ; ҚР білім және ғылым министрлігі. "ҚазГЮУ университеті" АҚ. - Қарағанды : ЖШС "Medet Group", 2015. - 340 бет
- 8.Биекєнов, К. У. Социология [Текст] : учеб. пособие / К. У. Биекєнов, С. К. Биекєнова, Г. А. Кєнжакимова. - ; Рек. Учен. Советом фак. философии и политологии КазНМУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2014. - 472 с.
- 9.Әбсаттаров, Р. Әлеуметтану: өзекті мәселелер.( Екі томды оқу құралы). 1-том [Мәтін] : оқу құралы / Р. Әбсаттаров, М. Дәкєнов ; ҚР Білім және ғылым министрлігі. Абай атындағы Қазақ Ұлттық Пед. Ун-і. - 2-ші бас., толық. - Алматы : Қарасай, 2015. - 408 бет с
- 10.Әбсаттаров, Р. Әлеуметтік: өзекті мәселелер. (Екі томдық оқу құралы). 2-том. [Текст] : оқу құралы / Р. Әбсаттаров, М. Дәкєнов ; ҚР Білім және ғылым министрлігі. Абай атындағы Қазақ Ұлттық Пед. ун. - 2-ш. бас., толық. - Алматы : Қарасай, 2015. - 408 бет. с.

### Қосымша әдебиеттер

- 1.Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев.Қызмет хроникасы.2016 жыл.: басылым / ред. М. Б. Қасымбеков. - Астана : Деловой Мир Астана, 2017. - 368 бет. +эл.опт.диск.(CD-ROM).
- 2.Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев. Қызмет хикаясы 2015 жыл.: басылым / ред. М. Б. Қасымбеков. - Астана : Деловой Мир Астана, 2016. - 400 бет. +эл. опт. диск (CD-ROM).
- 3.Жанысбеков, М. А. Основы антикоррупционной культуры : учебно-методическое пособие / - Караганда : АҚНҰР, 2016. - 198 с.
- 4.Синглтон Ройс А. Әлеуметтік зерттеу әдістері = Approaches to Social Research : оқулық / Ройс А. Синглтон, Брюс С. Стрейтс ; ред. А. Б. Исємбердиева ; Қаз. тіл ауд. Н.Ә. Муминов. - 6-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 816 б. с
- 5.Хейвуд Эндру Саясаттану = Politics : оқулық / Эндру Хейвуд ; ред. А. Б. Исємбердиева ; Қаз. тіл ауд. Е. Әбдіраман. - 5-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 520 б. с

|   |  |  |
|---|--|--|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |  |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 63 беті  |  |

6. Коннолли Мэри Әлеуметтік жұмыс: контексі мен практикасы = Social Work: Contexts and Practice : оқулық / Мэри Коннолли, Луиза Хармс, Джейн Мейдмент ; ред. А. Б. Исембердиева ; Қаз. тіл ауд. Б. Мизамхан. - 4-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 384 б. с

7. Бринкерхоф, Д. Әлеуметтану негіздері [Мәтін] : оқулық / Д. Бринкерхоф, Р. Уейтс, С. Ортега ; Қаз. тіл. ауд. С.А. Амандосова [және т.б.]. - 9- басылым. - Алматы : Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 464 б. с. : (Рухани жаңғыру).

### Электронды басылымдар:

1. К.У. Биекенов, С.К. Биекенова, Г.А. Кенжакимова

Социология: учебное пособие для студентов вузов. / К.У.

Биекенов, С.К. Биекенова, Г.А. Кенжакимова – Алматы: Эверо, 2020.

– 472 [https://elib.kz/ru/search/read\\_book/109/](https://elib.kz/ru/search/read_book/109/)

2. Социология. Нысанбаев Ә. Жоғары оқу орындарының

студенттеріне оқулық. Алматы, 2020. -206 бет [https://elib.kz/ru/search/read\\_book/729/](https://elib.kz/ru/search/read_book/729/)

3. Әлеуметтану Ертаев М.А., Тасқымбаева С.М., Қаратаева Ф.М., 2020

<https://aknurpress.kz/reader/web/2667>

4. Әлеуметтану Тесленко А.Н., Сембина Ж.Ж., Аязбаева А.Т., 2019

<https://aknurpress.kz/reader/web/1800>

5. Тәжітаева, Р.С. Саясаттану : Электрондық оқулық. . - Жетісай : "Сырдария" университеті, 2016. <http://rmebrk.kz/book/1151746>

6. Ритцер, Д., Степницки, Д. Әлеуметтану теориясы: Оқулық. - 10-басылым - Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 856б. - ISBN 978-601-7943-17-2. <http://rmebrk.kz/book/1169728>

7. Биекенов, К. У. Социология [Текст] : учеб. пособие для вузов / К. У. Биекенов, С. К.

Биекенова, Г. А. Кенжакимова; КазНУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2016. - 584 с. - ISBN 978-601-240-665-8 : 5700.00 тг <https://elib.kaznu.kz/book/4309>

8. Иманбаев, Мейрам Өткілбайұлы Саясаттану негіздері [Мәтін] : оқу құралы / М. Ө. Иманбаев,

Е. М. Смағұлов. - Алматы : Жеті жарғы, 2014. - 335, [1] б. - ISBN 978-601-288-063-2 :

<https://elib.kaznu.kz/book/13092>

9. Политология [Текст] : учеб. для вузов / под ред. В. И. Буренко. - 2-е изд., стер. - М. :

КНОРУС, 2013. - 387, [5] с. - ISBN 978-5-406-02751-6 : <https://elib.kaznu.kz/book/14847>

10. Г. А. Кенжакимова; КазНУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2016. - 584 с. - ISBN 978-601-240-665-8 : 5700.00 тг <https://elib.kaznu.kz/book/4309>

### Жаңа тақырыпты бекіту. 15 мин

Жаңа сабақтың тақырыбы бойынша мақсаты мен мазмұнына сай сұрақтар қою.

### Сабақты қорытындылау. 5 мин

#### 5.6. Бақылау сұрақтары:

Бақылау сұрақтары мен тапсырмалар:

1. Индивид пен қоғам арасындағы қарым-қатынас.

2. Әлеуметтену және бірегейлік теориялары.

3. Азамттық қоғамды кең және тар мағынасында түсіну.

4. Гендерлік әлеуметтану дегеніміз не?

Үйге тапсырма беру. 5 мин

|  |  |  |
|--|--|--|
| O'NTUSTIK-QAZAQSTAN<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы   | 044-73/11-303  |  |
| Әдістемелік өңдеу  | 60 беттің 64 беті  |  |

### **№12- сабақ.**

**5.1. Тақырыбы:** Аралық бақылау №2. Отбасы және қазіргі заман

**Сағат саны:** 90 мин

**Сабақ түрі:** теория

**5.2. Мақсаты:** Қазақстанда әлеуметтік қалыптасуы, дамуы туралы ой пікірлер Отбасы кроссмәдени және тарихи перспективада. Отбасының әлеуметтік қызметтері.

**Ұйымдастыру кезеңі:** – 5 мин.

- а) Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
- б) Оқушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
- в) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

**Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру.** 25 мин

- а) Барлық оқушыларының үй тапсырмасын орындауын тексеру;
- ә) Оқушылармен уақыт бойынша жұмыс істеу;
- б) Сабақты сұраудың жалпы әдісі, бақылау сұрақтарын пайдалану;
- в) Оқушыларының білімдерін бағалау;
- г) Үй тапсырмасын қорытындылау.

**Жаңа сабақты түсіндіру:** 35 мин

**5.3. Дәрістің тезісі:**

Аралық бақылау №2

1. Қоғамдағы саяси жүйе.
2. «Саяси жүйе» теориялары. Д.Истон, Г.Алмонд және К. Дойч.
3. Саяси жүйенің әлеуметтену, бейімделу, сезіну, реттеу қызметтері.
4. Қазақстан Республикасының саяси партиялық және сайлаушылық жүйенің даму проблемалары.
5. Сайлау жүйесі.
6. Мемлекет қоғамның саяси жүйесінің негізі ядросы ретінде.
7. Мемлекет: пайда болуы, мәні, нышаны, қызметі, мақсаты. Мемлекеттің типтері.
8. Қазіргі заманғы мемлекет және оның ерекше белгілері. Азаматтық қоғамның ұғымы.
9. Азаматтық қоғамның генезисі және эволюция идеялары.
10. Азаматтық қоғамды кең және тар мағынасында түсіну.
11. Құқықтық мемлекеттің ұғымы және оның ерекше нышандарын қарастыру.
12. Саяси режимнің ұғымы мен элементтері.
13. Саяси режимнің типтері. Тоталитаризм және оның әр түрлілігі.
14. Тоталитарлық жүйенің формалары. Тоталитарлық режимнің саяси тәжірибесі. Тоталитарлық режимнің негізгі белгілері.
15. Авторитарлық саяси режимнің негізгі бағыты.
16. Дәстүрлі шексіз монархия, олигархия және әскери тәртіп.
17. Демократия және оның әр түрлілігі формаларын анықтау.
18. Демократияның қазіргі заман формалары (неодемократиялар).
19. Мүдделік топтар: ұғымы, қызметтері және түрлері.



|   |  |  |
|---|--|--|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |  |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 65 беті  |  |

- 20.Саяси партиялар ұғымы.
- 21.Саяси партияның негізгі мақсаты, міндеті және қызметі.
- 22.Саяси партиялардың гензистің кезеңдері. Партия түрлері.
- 23.Саяси элита ұғымы. Элитаның классикалық қағидалары,оның қызметтер.
- 24.Саяси элитаның қызмет ету факторлары.
- 25.Саяси элита классификациясы.
- 26.Классикалық және қазіргі заманның элита.
- 27.Қазіргі Қазақстандағы саяси көсемдік институты және саяси элита сапасы.
- 28.Қазіргі Қазақстандағы саяси көсемдік.
- 29.Саяси сана мәні. Саяси сананың қалыптасу жолдары.
- 30.Саяси сананың туындауы. Саяси сананың құрылымы.
- 31.Саясат және мәдениет.
- 32.Саяси мәдениет ұғымы.Саяси мәдениет: қызметтері, концепциялар, құрылым элементтері. Саяси мәдениеттің қалыптасу субъектілері және факторлары.
- 33.Саяси мәдениеттің құрылымдық элементтері: саяси сана, саяси тәрбие,саяси тәжірибе.
- 34.Саяси мәдениет қызметтері: реттеушілік, әрекет етушілік, танымдық, жан- жақтылық, тәрбиелік т.б.қызметтері және оның саяси мәдениеттің қалыптасуы.
- 35.Қазіргі кездегі адамның саясаттағы рөлі.
- 36.Сяаси қақтығыс ұғымы және мәні.
- 37.Қақтығыстар мен дағдарыстарды шешу жодары.
- 38.Саяси процесс ұғымы, мәні және негізгі мінездемесі.
- 39.Саяси процесстің мазмұны және типологиясы.
- 40.Сыртқы саяси және ішкі саяси процесстер.
- 41.Дүниежүзілік саясаттың ұғымы мәні. Сыртқы саясат. Дипломатия.
- 42.Халықаралық қатынастар дамуының қазіргі тенденциялары.
- 43.Қазақстан Республикасы сыртқы саясатының негізгі бағыттары.
- 44.Геосаясаттың негізгі элементтері және мәні.
- 45.Қазіргі әлемнің геосаяси жағдайы.

- 1.Отбасы кроссмәдени және тарихи перспективада  
Отбасының әлеуметтік қызметтері
- 2.Отбасы типологиясы. Неке мен туысқандық.
- 3.Отбасындағы қарым-қатынастардың өзгеруі. Отбасы мен отбасылық қарым-қатынастарды салыстырмалы зерттеу.

1.Отбасы кроссмәдени және тарихи перспективада.

Отбасының әлеуметтік қызметтері.  
Отбасы-бұл тұрмыс ортақтығы мен өзара жауапкершілігімен байланысты адамдардың неке немесе қан туыстық туысына негізделген бірлестігі. Кез келген қоғамның әлеуметтік құрылымының қажетті компоненті бола отырып және көптеген әлеуметтік функцияларды орындай отырып, отбасы қоғамдық дамуда маңызды рөл атқарады. Отбасы арқылы адамдардың ұрпақтары ауысып, онда адам дүниеге келеді, ол арқылы тұқым жалғасады. Отбасында балаларды алғашқы әлеуметтендіру мен тәрбиелеу жүріп жатыр,сондай-ақ елеулі бөлігінде қоғамның егде және еңбекке жарамсыз мүшелеріне қамқорлық жасау міндеті іске асырылады. Отбасы тұрмыс ұйымының ұяшығы және маңызды тұтыну бірлігі болып табылады. Отбасының негізін қоғам бекіткен қандай да бір түрдегі еркек пен әйел арасындағы неке одағы құрайды. Алайда, олардың арасындағы тіпті заңды түрде рәсімделген қарым-қатынаспен шектелмейді, күйеуі мен әйелі, ата-анасы мен балаларың арасындағы қарым-қатынасты білдіреді, бұл оған

|  |  |
|--|--|
| OÑTÜSTIK-QAZAQSTAN<br><b>MEDISINA<br/>         AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br>SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL<br/>         ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы   | 044-73/11-303  |
| Әдістемелік өңдеу  | 60 беттің 66 беті  |

аса маңызды әлеуметтік институттың сипатын береді. Бұл ең алдымен отбасы өзінің пайда болуымен, өмірімен және дамуымен ең алдымен қоғамдық қажеттіліктерге, нормалар мен санкцияларға міндетті болып табылады, ол ерлі-зайыптыларға өз балаларына қамқорлық жасауды ұйғарады. Сонымен қатар, неке немесе қан туыстық негізінде кіші әлеуметтік топ ретінде қаралады, оның мүшелері тұрмыс ортақтығымен, өзара моральдық жауапкершілігімен және өзара көмек көрсетумен байланысты.

Отбасы қызметі, оның құрылымы және оның мүшелерінің рөлдік мінез-құлықтары сияқты ұғымдар арқылы отбасының мәні.

Отбасының негізгі мақсаты-қоғамдық, топтық және жеке қажеттіліктерді қанағаттандыру. Қоғамның әлеуметтік ұясы бола отырып, отбасы оның бірқатар маңызды қажеттіліктерін, оның ішінде халықтың өсімін молайтуды қанағаттандырады. Сонымен қатар ол өз отбасы мүшесінің жеке қажеттіліктерін, сондай-ақ жалпы отбасылық (топтық) қажеттіліктерді қанағаттандырады. Осыдан отбасының репродуктивті, экономикалық, тәрбиелік, коммуникативтік, бос уақыт пен демалысты ұйымдастыру негізгі функциялары пайда болады. Олардың арасында тығыз байланыс, өзара қол жеткізушілік және өзара толықтырушылық бар.

Отбасының репродуктивті қызметі өмірді жаңғыртудан, яғни балалардың тууынан, адам тектерін жалғастырудан тұрады. Бұл функция барлық басқа функциялардың элементтерін қамтиды, өйткені отбасы тек қана сандық қана емес, сонымен қатар халықтың сапалы ұдайы өсуіне қатысады. Бұл ең алдымен жаңа ұрпақты адамзаттың ғылыми және мәдени жетістіктеріне баулумен, оның денсаулығын сақтаумен, сондай-ақ әртүрлі биологиялық ауытқулардың жаңа буындарда қайта жаңғыруының алдын алумен байланысты.

Отбасы қоғамдық өмірге қажетті игіліктерді өндіруге қатысады, өндірісте тозған ересек мүшелерінің күшін қалпына келтіреді, өз шаруашылығын жүргізеді, өз бюджеті бар, тұтыну қызметін ұйымдастырады. Мұның бәрі бірге алынған отбасының экономикалық функциясын құрайды.

Отбасында ересектер де, балалар да тәрбиеленуде. Әсіресе, оның өскелең ұрпаққа әсері маңызды. Сондықтан отбасының тәрбие функциясы үш аспектіге ие. Біріншісі-баланың жеке тұлғасын қалыптастыру, оның қабілеті мен мүдделерін дамыту, ересек отбасы мүшелерінің (анасының, әкесінің, атасының, әжесінің және т. б.) балаларға қоғам жинақтаған әлеуметтік тәжірибені беруі; олардың ғылыми дүниетанымын, еңбекке деген жоғары адамгершілік көзқарасын қалыптастыру; ұжымшылдық сезімін, азамат және иесі болу қажеттілігі мен іскерлігін дарыту, олардың ой-өрісін байыту, эстетикалық дамыту, физикалық жетілуіне, денсаулығын нығайтуға және санитарлық-гигиеналық мәдениеттің дағдыларын қалыптастыруға жәрдемдесу. Екінші аспект-отбасы ұжымының өмір бойы өзінің әрбір мүшесіне жүйелі тәрбиелік әсері. Үшінші аспект-балалардың ата-аналарына (және отбасының басқа да ересек мүшелеріне) үнемі ықпал етуі, оларды өзін-өзі тәрбиелеумен белсенді айналысуға итермелейді. Бұл функцияны орындаудың табысы отбасының тәрбие әлеуетіне байланысты. Ол отбасының педагогикалық мүмкіндіктерін анықтайтын жағдайлар мен құралдар кешені болып табылады. Бұл кешен материалдық және тұрмыстық жағдайларды, отбасы саны мен құрылымын, отбасы ұжымының дамуын және оның мүшелері арасындағы қарым-қатынас сипатын біріктіреді. Ол идеялық-адамгершілік, эмоциялық-психологиялық және еңбек атмосферасын, өмірлік тәжірибесін, ата-аналардың білімі мен кәсіби қасиеттерін қамтиды. Әкесі мен анасының жеке үлгісі, отбасы дәстүрлері үлкен маңызға ие. Отбасындағы қарым-қатынас сипатын және оның айналасындағылармен қарым-қатынасын, ересектердің педагогикалық мәдениетінің деңгейін (бірінші кезекте анасы мен әкесінің), олардың арасында тәрбие міндеттерін бөлуді, отбасының мектеппен және жұртшылықпен өзара байланысын ескеру қажет. Ерекше және өте маңызды компонент – отбасылық тәрбие процесінің өзіндік ерекшелігі.

|  |  |   |
|--|--|---|
| OÑTÛSTIK-QAZAQSTAN<br><b>MEDISINA<br/>         AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>1979 | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL<br/>         ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы   | 044-73/11-303  |   |
| Әдістемелік өңдеу  | 60 беттің 67 беті  |   |

Отбасы әртүрлі жастағы адамдарды, жиі жынысты, әртүрлі кәсіби мүдделерді біріктіреді. Бұл балаға өзінің эмоционалдық және зияткерлік мүмкіндіктерін барынша толық көрсетуге мүмкіндік береді.

Отбасы рухани мәдениеттің дамуына, тұлғаның әлеуметтік бағыттылығына, мінез-құлық себептеріне белсенді әсер етеді. Бала үшін қоғамның микромоделі бола отырып, отбасы әлеуметтік ұстанымдар жүйесін жасауда және өмірлік жоспарларды қалыптастыруда маңызды фактор болып табылады. Қоғамдық ережелер алғаш рет отбасында танылады, қоғамның мәдени құндылықтары отбасы арқылы тұтынылады, басқа адамдардың танымы отбасынан басталады. Балалардың тәрбиесіне отбасының әсер ету ауқымы қоғамдық әсер ету ауқымы сияқты кең.

Әлеуметтанушылар отбасының коммуникативтік қызметіне барынша үлкен мән беріп келеді. Бұл функцияның келесі компоненттерін (теледидар, радио, мерзімді баспа), әдебиет және өнер деп атауға болады; отбасының қоршаған табиғи ортамен әртүрлі байланыстарына және оны қабылдау сипатына әсері; отбасы ішіндегі қарым-қатынасты ұйымдастыру.

Егер отбасы осы функцияны орындауға жеткілікті көңіл бөлсе, онда бұл тәрбие әлеуетін айтарлықтай күшейтеді.

Көбінесе коммуникативтік функциямен отбасында психологиялық климат құру бойынша қызметті байланыстырады. Әрбір отбасына белгілі бір руханилық деңгейі тән. Бұл деңгей жоғары болған сайын, отбасы үшін ұйымшыл болуға, қабілеттері мен мүдделерін дамытуға, өз мүшелерінің мәдени қажеттіліктерін қанағаттандыруға, балаларды табысты тәрбиелеуге, бай адамгершілік және эмоционалдық-эстетикалық өмір сүруге негіз болады.

Азаматтылық пен тұрақты адамгершілік қатынастар бірлігі отбасының әрбір мүшесіне, әсіресе балаларға жан-жақты әсер етеді. Бұл әсерлердің кешенінде ең қуатты құрал-ерлі-зайыптылар арасындағы қарым-қатынас сипаты. Отбасы өміріне ересектердің ғана емес, балалардың көздерімен қараса, бұл әсіресе анық көрінеді. Олар (көптеген зерттеулердің нәтижелеріне қарағанда) ата-аналардың еңбекқорлығын, олардың қоғамдық өмірге белсенді қатысуын, сондай-ақ достық, ұжымшылдық, ақжүректікпен мейірімділік, өзара мейірімділік, өзара қамқорлық пен өзара көмек, отбасылық және қоғамдық мүдделердің бірлігі тән отбасы ішіндегі қатынастарды ерекше бағалайды.

Жалпы халықтық дәстүрлердің тікелей иесі және өндірушісі отбасылық ұжым болып табылады. Дәстүрдің тәрбиелік күші, ең алдымен, оларға қамалған тәжірибені өскелең ұрпақ неғұрлым табиғи жолмен қабылдайды. Көптеген игі дәстүрлер бар отбасында балаларға ата-аналардың кейбір қателіктерінің теріс әсерін бейтараптандыру үшін жағдай көп.

Конфронтация отбасындағы қатынастардың түрі ретінде-ерлі-зайыптылардың қарсыласуы, олардың көзқарастарының қақтығысы. Қақтығыстар орталығында балаларды тәрбиелеу мәселелері жиі кездеседі.

Өмір сүру кезінде отбасылар сырт қарағанда өте жақсы өмір сүреді: ересектер жұмыс істейді, балалар оқиды. Бірақ әркім өз бетінше өмір сүреді. Мұндай қатынастардың басты ерекшелігі-бір-бірінің өміріне араласпау.

Тіпті ата-аналар да балалардың ісіне араласпауды қалайды.

Қандай да бір отбасына тән эмоционалды көңіл – күй психологиялық климат деп аталады (синоним-психологиялық атмосфера). Ол отбасы коммуникациясының салдары болып табылады, яғни отбасы мүшелерінің көңіл-күй жиынтығы, олардың жан күйзелісі мен толқулары, бір-біріне, басқа адамдарға, жұмысқа, қоршаған оқиғаларға қарым-қатынасы нәтижесінде пайда болады.

Көптеген зерттеушілер отбасының психологиялық климатының екі түрін бөледі: қолайлы және қолайсыз. Көп жылдық бақылау отбасының айтарлықтай бөлігі қарама-қайшы психологиялық климатқа ие екенін көрсетеді.

|   |  |  |
|---|--|--|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>1979 | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  | 60 беттің 68 беті  |
| Әдістемелік өңдеу   |  |  |

Қолайлы психологиялық климаттың бастапқы негізі ерлі-зайыптылық үйлесімі болып табылады, бірінші кезекте оның күйеуі мен әйелінің идеялық-адамгершілік көзқарастарының ортақтығы сияқты компоненті болып табылады. Қолайлы психологиялық климат үшін келесі белгілер тән: ұйымшылдық, оның әрбір мүшесінің жан-жақты даму мүмкіндігі, отбасы мүшелерінің бір-біріне деген жоғары тілектестік талап етуі, қорғалу және эмоциялық қанағаттанушылық сезімі, қатыстылығы үшін мақтаныш-өз отбасына деген сенімділік, жоғары ішкі қағидаттылық, жауапкершілік.

Қолайлы психологиялық климаты бар отбасында оның әрбір мүшесі қалғандарына махаббатпен, құрметпен және сеніммен, ата – аналарына – құрметтеумен қарайды, анағұрлым әлсіздерге -кез келген уақытта көмектесуге дайын.

Отбасының қолайлы психологиялық климатының маңызды көрсеткіші-оның мүшелерінің бос уақытын үй ортасында өткізуге, барлық тақырыптарда сөйлесуге, үй жұмысын бірге орындауға, әркімнің қадір-қасиеті мен игі істерін айқындауға, бір-біріне жағымды тосын сыйлар ұсынуға, бірге саяхатқа шығуға ұмтылуы.

## 2.Отбасы типологиясы. Неке мен туысқандық.

Отбасы ерлі-зайыптылық пен ата-аналық арқылы байланысты адамдардың бірлескен қызметке негізделген әлеуметтік қаумдастығын білдіреді. Отбасы негізінде халық саны өсуде, ұрпақ жалғастығы (преемственность) байқалады, балаларды тәрбиелеу жүріп жатады. Сондай-ақ отбасы мүшелері бірге тұрып, үй шаруашылығын жүргізе алатын некеде және (немесе) қан туыстығына негізделген шағын топ ретінде анықталады, эмоциялық байланыс болады, бір-біріне қатысты өзара міндеттер арқылы байланысады.

Туыстық байланыстар құрылымының негізінде нуклеарлы және кеңейтілген отбасы бөлінеді.

Нуклеарлық отбасы-бұл ортақ шаруашылық жүргізетін және балалары бар екі адамнан тұратын (жеке және асыраушы) отбасы. Нуклеарлық отбасы Батыс индустриялық революцияның басталуымен пайда болды. Ауылдардан қалаға қоныс аудару бұрынғы туыстық байланыстардың ыдырауымен қатар жүрді.

Нуклеарлық отбасының сипаттамасы неолокальды тұрболып табылады, яғни күйеуі мен әйелінің олардың ата-аналарынан жеке тұру. Нуклеарлық отбасы отбасылық өмірдің түрі ретінде көптеген зерттеушілермен зерттеледі. Кейбіреулер мұндай отбасы тек аумақтық ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік дистанцияға да әкеледі деген қорытындыға келеді. Басқалары нуклеарлық отбасына жеке сапарлар, тұрмыста және т. б. көмек беру арқылы туыстарымен кең байланыс орнату тән деп санайды.

Кеңейтілген отбасы-бірге тұратын немесе бір-бірімен қатар тұратын, қан туысындағы (әжелер мен аталар, күйеулер мен әйелдер, немерелер мен немере қыздар және т.б.) адамдардың бірнеше ұрпағынан тұратын дәстүрлі түрдегі отбасы. Мысалы, Ресейде 1920-1930 жылдары туыстардың үш ұрпағының бір тұрғын үй алаңында тұру нормасы болып саналды. Бүгінде отбасының мұндай түрі дәстүрлі қоғамдарда сақталады.

Кеңейтілген отбасымен қатар кейбір қауымдастықтарда күйеуінің немесе әйелінің ата-бабалары бойынша біріккен үлкен туыстық топтар бар. Мұндай отбасылар клан деп аталады.

Отбасы ұясының негізі-әйел мен еркек арасындағы неке одағы.

Неке-бұл тарихи негізделген еркек пен әйелдің арасындағы қарым-қатынастардың нысаны, ол арқылы әлеуметтік тану және олардың одағын заңды түрде бекіту, сондай-ақ олардың бір-біріне және олардың балаларына қатысты құқықтары мен міндеттерін белгілеу арқылы жүзеге асырылады.

Бір жағынан, некеде ұрпақпен қалыптасқан мінез-құлық нормалары мен үлгілері көрсетіледі, екінші жағынан, некеге қазіргі қоғам тарапынан әсер етеді, сондықтан да өзінің кейбір функцияларын өзгертуге қабілетті. Мысалы, бұрын Жапонияда ата-аналар өз балаларының

некесі туралы өздері келісім жасайтын, алайда соңғы уақытта, осы елдің индустриялық дамуына байланысты махаббат бойынша жасалатын одақтар санының ұлғаю үрдісі байқалады.

Некенің келесі түрлерін жіктеледі:

Моногамия- одақты бір еркек және бір әйел құрайтын неке нысаны. Сондай-ақ, "сериялық моногамия" термині қолданылады-ажырасқан ерлер мен әйелдердің көпшілігі кейіннен қайтадан некеге отырады;

Полигамия-ерлі-зайыптылардың біреуі(немесе олардың әрқайсысы) бірнеше жұбайлармен неке-отбасы қатынастарында тұратын неке нысаны.

Полигамияның үш түрі бар:

|   |   |  |
|---|---|--|
| <p>1. Полигиния (көп әйел)- ер адам бір әйелден артық некеде тұруы мүмкін. Бұл нысан Азия және Африка мәдениеттерінде таралған. Ислам елдерінде шарифатта бір уақытта төрт әйел болуға рұқсат етілген. Алайда, іс жүзінде бұл құқықты тек материалдық табысы жоғары адамдар ғана пайдаланады.</p> | <p>2. Полиандрия-бір әйел бір мезгілде екі және одан да көп ер адаммен некеде бола алады. Полигамия-ның бұл түрі ерлер халқының саны әйелдер санынан айтарлықтай асып түсетін жерлерде таралған (Оңтүстік Үндістан мен Тибеттің кейбір аудандары). Әдетте, бұл жағдайда бірнеше ағайынды ортақ әйелі бар.</p> | <p>3. Топтық неке - бірнеше ерлер мен әйелдер бір-бірімен бір мезгілде неке-отбасы қатынастарында тұра алады. Бұл форма ру-тайпалық қатынастар дәуірінде кеңінен таралған, мысалы, Полинезияның Маркиз аралдарында әлі күнге дейін сақталады</p> |
|---|---|--|

Тарих бойы қоғам некелік серіктесті таңдау процесіне шек қояды. Осылайша, экзогамия мен эндогамия түрлері бар:

Экзогамия-алғашқы қауымдық құрылысқа тән бір туыстық топ шегінде некелесуге тыйым салу. Эндогамия-тек өз тобының мүшелерімен некеге рұқсат.

Билік құрылымдарының типі бойынша:

а) патриархалдық отбасы әкенің отбасылық "мемлекеттің" басшысы ретінде, ер адамның отбасының басқа мүшелеріне билігімен сипатталады. Патриарх-рудың басшысы.

б) матриархалдық – билік әйел мен анаға тиесілі.

в) эгалитарлық – күйеу мен әйел арасындағы билікті тең бөлу.

Тұрғылықты жерін таңдау ережесі бойынша:

а) патрилокальдық -жас жұбайлар күйеу баланың әкесі үйінде тұрады;

б) матрилокальдық - жас жұбайлар қалыңдықтың отбасында тұрады;

в) неолокальдық- өз үйінде ата-анасынан бөлек тұрады.

XX ғасырда отбасы-неке қатынастарының балама түрлері дамыды. Бұл қарым-қатынастар заңдармен танылған нуклеарлық моногамды отбасынан ерекшеленеді және кейде олар моральдық нормалар мен қоғамдық пікірлерге қайшы келеді.

Отбасы – неке қатынастарының мұндай нысандарына: азаматтық некелер, толық емес отбасылар немесе бір ата-анасы бар отбасылар, бір жынысты некелер, жалғыздық және коммуналар жатады.

Азаматтық неке (ерлі-зайыптылық) - заңды қатынастармен рәсімделмеген еркек пен әйелдің бірге тұруы. Мұндай қатынастардың таралуына индустрияландыру, моральді ырықтандыру, әртүрлі идеологиялар мен т. б. үдерістер ықпал етті.

|   |  |  |
|---|--|--|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |  |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 70 беті  |  |

Толық емес отбасылар немесе бір ата-анасы бар отбасылар ажырасу, ерлі-зайыптылардың біреуінің қайтыс болуы не әйелдің баланы некеден тыс тууы нәтижесінде құрылады. Негізінен, мұндай отбасыларда әйел адам болып табылатыны байқалады. Алайда, егер бұрын заңды некеге тұрмаған әйелдің бала тууы масқара деп саналса, бүгінде көптеген қоғамдарда бұл фактіге көзқарастар өзгерді.

Бір жынысты отбасылар мұқият зерттеу объектісі ретінде салыстырмалы түрде бұрыннан пайда болған жоқ. Бүгінгі таңда бір жынысты некелер Нидерландыда, Бельгияда, Испанияда, Канадада, Норвегияда, Швецияда, Португалияда, АҚШ-тың жекелеген штаттарында және басқа да елдерде заңдастырылған.

Жалғыздық үрдісі бүгінгі таңда көптеген адамдар білім алу мен мансапқа жетуге көп уақыт жұмсайды. Сондай-ақ, серіктестері қайтыс болған егде адамдардың едәуір саны жалғыз қалып отыр.

Коммуналар дәстүрлі нуклеарлы отбасын саналы түрде қабылдамайды, отбасы-неке қарым-қатынастары тәжірибесі жеке тұлға мен жыныстардың тең құқықтылығын мәңгі есте сақтайды, отбасына меншік жинақтаудың бір жақты функциясын береді және одан әрі оны балаларға мұрагерлік бойынша береді. Коммуналар батыс жастардың тұтыну қоғамы құндылықтарының үстемдігіне жауап ретінде пайда болды, олармен жас ұрпақ дәстүрлі отбасын теңестірді.

Соңғы жылдардың нақты тәжірибесі отбасы-неке қатынастарының әр түрлілігі келесі факторлармен анықталатынын куәландырады:

қоғамның экономикалық және әлеуметтік даму деңгейімен;

қоныстың басым түрімен;

тарихи дәстүрлер, әдет-ғұрыптар мен ғұрыптар, этникалық және діни мәдениет элементтерімен.

Сондықтан неке-отбасы қатынастарының барлық аталған нысандары күрделі өзара әрекеттестікте және өзгерістердің үздіксіз динамикасында болады.

Қазіргі уақытта батыс қоғамдағы отбасы-неке қатынастарында келесі құбылыстар байқалады:

1. Некеге тұрмайтын некесіз қарым-қатынастар мен бірге тұратын жұптардың санының артуы, соның салдарынан бір жағынан некеден тыс туған балалар санының артуы. Екінші жағынан, батыс қоғамда «*чайлд фри*» жаңа үрдісі байқалады -отбасында балалардың болуын саналы түрде қаламауы болады.

2. Баланың бір ата-анасын тәрбиелеп отырған толық емес отбасылар санының артуы (ерлі-зайыптылардың ажырасуы немесе жұптың ыдырауы себебінен емес, «баланың өзіне туылуы» салдарынан да жиі болады).

3. Некенің балама түрлерін тарауы және отбасылық адамгершілік пен жыныстық моральды ырықтандыру.

4. Отбасындағы дін мен дәстүрлі құндылықтар рөлінің әлсіреуі. Ислам дінін ұстанушылар санының азаюы мен батыс қоғамдарының секуляризациясына қарай, дін мен дәстүрлі құндылықтардың рөлі отбасына өз әсерін азайтады .

5. Отбасының жаңа түрінің пайда болуы – *аралас (жиынтық)*. Бұл әр түрлі некеден балалар ұсынған отбасылар.

3.Отбасындағы қарым-қатынастардың өзгеруі. Отбасы мен отбасылық қарым-қатынастарды салыстырмалы зерттеу.

Әлеуметтану отбасын зерттеу аясында некенің қалыптасу, даму, қызмет ету процестерін зерттеу ретінде өз пәнін анықтайды. Бұл ретте неке қатынастарының болуы отбасы өзінің негізгі функцияларын, оның ішінде балаларды тәрбиелеу мен әлеуметтендіру функцияларын орындау арқылы тіркеледі.

Бұқаралық ақпарат құралдарында және кеңес дәуірінің ғылыми жарияланымдарында қоғамның екі институтының қайсысы: отбасы немесе мектеп жас ұрпақты тәрбиелеуге негізгі жауапты

|   |  |  |
|---|--|--|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>1979 | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |  |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 71 беті  |  |

болу керек деген мәселе белсенді талқыланды. Қазіргі әлеуметтік жағдай осы пікірталастың дамуына ықпал етпейді. Отбасында тәрбиелеу мәселесі неғұрлым маңызды проблеманың, атап айтқанда отбасын экономикалық қамтамасыз етудің басымдығына жол бере отырып, екінші жоспарға жылжуда. Мектеп сол объективті жағдайларға байланысты өз қызметін өзінің бірінші дәрежелі қызметін атқарумен шектейді: балаларға жаңа білім беру. Қоғамның назарын балалардың әлеуметтенуі проблемаларына төмендету қолайсыз әлеуметтік салдардың дамуына алып келді, олардың ішінде мыналар: жасөспірімдер нашакорлығының өсуі, ерте ана және некесіз балалар, отбасындағы балаларға зорлық-зомбылық, әлеуметтік жетімдік, балаларды жалғыз басты аналар ғана емес, жалғыз басты әкелер де тәрбиелеу.

Отбасы қоғамның негізін қалаушы институты ретінде, әсіресе қоғамдық өзгерістерге сезімтал, өйткені бұл нәтижелер оның өмір сүру, тұрақтылық және тәрбиелік әрекет ету деңгейінде тікелей көрініс табады. Отбасын балаларды әлеуметтендірудің әлеуметтік институты ретінде қарастыра отырып, қазіргі кезеңде оның осы функцияларды жүзеге асырудағы бірқатар ерекшеліктерді бөліп көрсетуге болады, олар бірінші кезекте қазіргі қоғам өмірінің жаңа әлеуметтік-экономикалық жағдайларымен байланысты. Оқушылардың ата-аналары 30-дан 49 жасқа дейінгі жас тобын құрайтыны белгілі, олар көрсетілген жасқа қарай, әдетте, әлеуметтік және кәсіби жағдайдың белгілі бір тұрақтылығына жетеді, ертеңгі күнге сенім артады.

Отбасы басынан кешкен материалдық және психологиялық қиындықтар тәрбие сипатындағы мүлдем жаңа, бұрын тән емес проблемалардың туындауына алып келді. Өзіне сенімсіз ата-аналар өз балаларына еліктеу үшін беделді және үлгі болудан қалады. Балалар осындай ата-аналарға кеңес және көмек алуға өтініш білдірмейді, оларды жаңа өмірлік жағдайларда біліксіз деп санайды, қазіргі заманғы бәсекелестік жағдайларда табысқа жете алмайды.

Нарықтық экономикаға көшу елде нақты жұмыссыздықтың пайда болуына алып келді, ол халықтың еңбекке қабілетті жас тобына неғұрлым ауыр әсер етті. Бұл мектеп жасындағы балалары, ата-аналардың жоғары тәрбиелік беделі бар жасөспірімдері бар адамдар. Әрине, жұмыссыз ата-ана бала үшін мұндай беделді бола алмайды.

Ұлы Депрессия кезеңінің американдық зерттеушісі Глен Эдлер азғана отбасыларынан жұмыссыз ата-аналар әлеуметтік рөлдер жүйесіндегі билікті, әлеуметтік мәртебесі мен эмоционалдық маңызын жоғалтады деген қорытындыға келді. Олардың балалары оларға бөтен адамдардың беделіне тәуелді болады. Отбасының өткір материалдық проблемаларына байланысты соңғы онжылдықта ата-аналардың бала еңбегіне деген көзқарасы түбегейлі өзгерді. Егер бұрын отбасы қалта шығындарына ақша табу мақсатында балалардың еңбекпен қамтылу идеясын үзілді-кесілді қабылдамаса, қазіргі уақытта нарықтық қарым-қатынастар және олармен байланысты көптеген отбасылардың материалдық жеткіліктілігінің күрт төмендеуі тәрбие процесінің осы принципті негіздерін өзгертті. Мұндай жағдайда ата-аналар мақұлдайтын балалардың еңбекпен қамтылуы жаппай құбылыс болып табылады. Ата-аналар енді тек қана жол беріп қана қоймай, сонымен қатар балаларды ақша табу процесіне қосуды құптайды. Алайда, балалардың еңбекпен қамтылу салдарын тек оң бағалауға болмайды. Көбінесе ата-аналар өздерінің жұмыспен қамтылу мәселесін шеше отырып, қайта құру кезінде алған кәсіптік даярлықты пайдалану мүмкіндігіне сүйенеді. Олар әдеттегі жұмыс орнын сақтап қалуға ұмтылады, тіпті ақысы төмен болса да. Нарықтық қатынастардың болжанбайтын жағдайында мінез-құлықтың инерциялық мотивін, өзгерістер мен қауіп-қатерден қорқуды пысықтайды. Мұндай отбасыларда кәсіби емес, бірақ жақсы ақы төленетін жұмысты орындайтын балалардың жалақысы ақшалай есеппен жақындай алады, ал кейде ата-аналардың табысынан асып түседі. Осыдан жасөспірімнің алдында олардың қаржылық дәрменсіздігіне байланысты ата-аналардың беделінің құлдырау қаупі туындайды. Екінші жағынан, бұл жасөспірімнің өмірлік

|   |  |  |
|---|--|--|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |  |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 72 беті  |  |

құндылықтары жүйесінде ауытқуға, ақшаның табыс факторы ретіндегі маңыздылығын қайта бағалауға әкеледі, оның білім алуға деген қызығушылығы төмендейді.

Мұндай үрдіс отбасының тәрбиелік мүмкіндіктерін қысқартады және бүкіл қоғамның зияткерлік әлеуетінің төмендеуіне әкеледі. Нарықтық экономиканың теріс көріністеріне алаңдаған отбасы, ата-аналардың пікірінше, балалардың өмірде өз орнын табуға көмектесуі тиіс мектепке жаңа талаптар қалыптастыруға тырысады. Ата-аналардың мектепке деген тілегі мектеп бағдарламасын үш компонентпен толықтыру: балаларға шет тілін еркін меңгеруін беру; компьютермен жұмыс істеу дағдыларын үйрету; балаларды бизнес негіздерімен таныстыру. Алайда, егер мектеп білім беру бағдарламаларын ата-аналардың тілектері бойынша құрастыратын болса, онда түлектер тек халықаралық бизнеспен айналысатын жеке фирмаларда жұмыс таба алар еді. Бірақ американдық әлеуметтанушылардың мәліметтері бойынша, халықтың тек 4% - ы ғана бизнеске туа біткен қабілеті бар. Демек, түлектердің көпшілігі көңілсіздік, күйзеліс, депрессия сезімін сезінеді. Олар жаңа мамандықтарды игеруге жылдар жұмсауға тура келеді. Өмір жолының мұндай бастамасы жастардың өзіне сенімсіздігін қалыптастыруға ықпал етеді, өзінің жаңа экономикалық қатынастарға табысты кірісу қабілетіне күмән тудырады.

#### **5.4. Иллюстративті материал:**

- а) техникалық құралдар: компьютер, интерактивті тақта, мультимедиялық құрылғы.
- ә) көрнекі және дидактикалық құралдар: өзіндік жұмыстарға арналған кеспелер, тест тапсырмалары, сөзжұмбақтар.

#### **5.5 Әдебиеттер:**

1. Косов, Г. В. Саясаттану және әлеуметтану негіздері: медицина училищелері мен колледждеріне арналған оқулық / қазақ тіліне ауд. А. Н. Далибаева. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 208 с.
2. Ритцер, Д. Әлеуметтану теориясы: оқулық / Д. Ритцер, Д. Степницки ; қаз. тіл. ауд. Г. О. Әбдікєрова [және т.б.]. - 10- басылым. - Алматы : Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 856 б. с. : (Рухани жаңғыру).
3. Бринкерхоф, Д. Әлеуметтану негіздері: оқулық / Д. Бринкерхоф, Р. Уейтс, С. Ортега ; Қаз. тіл. ауд. С. А. Амандосова [және т.б.]. - 9- басылым. - Астана : Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 464 б. с. : (Рухани жаңғыру).
4. Нысанбаев, А. Н. Политология: учеб. для вузов - Алматы : Эверо, 2014. - 384 б
- Куппаева Б. Т. Политология. Т.1 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 224 с
5. Куппаева Б. Т. Политология. Т.2 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 272 с
- Куппаева Б. Т. Политология. Т.3 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 268 с
6. Куппаева Б. Т. Политология. Т.4 : учебник для студ. вузов / Б. Т. Куппаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 296 с
7. Әлеуметтану : жаңа буынға арналған оқулық / А. Н. Тєслєнко, Ж. Ж. Сембина, А. Т. Аязбаева ; ҚР білім және ғылым министрлігі. "ҚазГЮУ университеті" АҚ. - Қарағанды : ЖШС "Medet Group", 2015. - 340 бет
8. Биекєнов, К. У. Социология [Текст] : учеб. пособие / К. У. Биекєнов, С. К. Биекєнова, Г. А. Кєнжакимова. - ; Рек. Учен. Советом фак. философии и политологии КазНМУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2014. - 472 с.



|   |  |  |
|---|--|--|
| ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН<br><b>MEDISINA</b><br><b>AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br><b>SKMA</b><br>-1979- | SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL</b><br><b>ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы  | 044-73/11-303  |  |
| Әдістемелік өңдеу   | 60 беттің 73 беті  |  |

- 9.Әбсаттаров, Р. Әлеуметтану: өзекті мәселелер. (Екі томды оқу құралы). 1-том [Мәтін] : оқу құралы / Р. Әбсаттаров, М. Дәкенов ; ҚР Білім және ғылым министрлігі. Абай атындағы Қазақ Ұлттық Пед. Ун-і. - 2-ші бас., толық. - Алматы : Қарасай, 2015. - 408 бет с
- 10.Әбсаттаров, Р. Әлеуметтік: өзекті мәселелер. (Екі томдық оқу құралы). 2-том. [Текст] : оқу құралы / Р. Әбсаттаров, М. Дәкенов ; ҚР Білім және ғылым министрлігі. Абай атындағы Қазақ Ұлттық Пед. ун. - 2-ш. бас., толық. - Алматы : Қарасай, 2015. - 408 бет. с.

### Қосымша әдебиеттер:

- 1.Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев.Қызмет хроникасы.2016 жыл.: басылым / ред. М. Б. Қасымбеков. - Астана : Деловой Мир Астана, 2017. - 368 бет. +эл.опт.диск.(CD-ROM).
- 2.Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев. Қызмет хикаясы 2015 жыл.: басылым / ред. М. Б. Қасымбеков. - Астана : Деловой Мир Астана, 2016. - 400 бет. +эл. опт. диск (CD-ROM).
- 3.Жанысбеков, М. А. Основы антикоррупционной культуры : учебно-методическое пособие / - Караганда : АҚНҰР, 2016. - 198 с.
- 4.Синглтон Ройс А. Әлеуметтік зерттеу әдістері = Approaches to Social Research : оқулық / Ройс А. Синглтон, Брюс С. Стрейтс ; ред. А. Б. Исембердиева ; Қаз. тіл ауд. Н.Ә. Муминов. - 6-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 816 б. с
- 5.Хейвуд Эндрю Саясаттану = Politics : оқулық / Эндрю Хейвуд ; ред. А. Б. Исембердиева ; Қаз. тіл ауд. Е. Әбдіраман. - 5-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 520 б. с
- 6.Коннолли Мэри Әлеуметтік жұмыс: контексті мен практикасы = Social Work:Contexts and Practice : оқулық / Мэри Коннолли, Луиза Хармс, Джейн Мейдмент ; ред. А. Б. Исембердиева ; Қаз. тіл ауд. Б. Мизамхан. - 4-ші бас. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. - 384 б. с
- 7.Бринкерхоф, Д. Әлеуметтану негіздері [Мәтін] : оқулық / Д. Бринкерхоф, Р. Уейтс, С. Ортега ; Қаз.тіл.ауд.С.А Амандосова[және т.б.]. - 9- басылым. - Алматы : Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 464 б. с. : (Рухани жаңғыру).

### Электронды басылымдар:

- 1.К.У. Биекенов, С.К. Биекенова, Г.А. Кенжакимова  
Социология: учебное пособие для студентов вузов. / К.У. Биекенов, С.К. Биекенова, Г.А. Кенжакимова – Алматы: Эверо, 2020. – 472 [https://elib.kz/ru/search/read\\_book/109/](https://elib.kz/ru/search/read_book/109/)
- 2.Социология. Нысанбаев Ә. Жоғары оқу орындарының студенттеріне оқулық. Алматы, 2020. -206 бет [https://elib.kz/ru/search/read\\_book/729/](https://elib.kz/ru/search/read_book/729/)
- 3.Әлеуметтану Ертаев М.А., Таскымбаева С.М., Қаратаева Ф.М. , 2020 <https://aknurpress.kz/reader/web/2667>
- 4.Әлеуметтану Тесленко А.Н., Сембина Ж.Ж., Аязбаева А.Т. , 2019 <https://aknurpress.kz/reader/web/1800>
- 5.Тәжітаева, Р.С. Саясаттану : Электрондық оқулық. . - Жетісай : "Сырдария" университеті, 2016. <http://rmebrk.kz/book/1151746>

|  |  |
|--|--|
| OÑTÜSTIK-QAZAQSTAN<br><b>MEDISINA<br/>         AKADEMIASY</b><br>«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ | <br>SOUTH KAZAKHSTAN<br><b>MEDICAL<br/>         ACADEMY</b><br>АО «Южно-Казахстанская медицинская академия» |
| Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы   | 044-73/11-303  |
| Әдістемелік өңдеу  | 60 беттің 74 беті  |

6.Ритцер, Д., Степниcki, Д. Әлеуметтану теориясы: Оқулық. - 10-басылым - Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 856б. -ISBN 978-601-7943-17-2. <http://rmebrk.kz/book/1169728>

7.Биекенов, К. У. Социология [Текст] : учеб. пособие для вузов / К. У. Биекенов, С. К. Биекенова, Г. А. Кенжакимова; КазНУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2016. - 584 с. - ISBN 978-601-240-665-8 : 5700.00 тг <https://elib.kaznu.kz/book/4309>

8.Иманбаев, Мейрам ӨткілбайұлыСаясаттану негіздері [Мәтін] : оқу құралы / М. Ө. Иманбаев, Е. М. Смағұлов. - Алматы : Жеті жарғы, 2014. - 335, [1] б. - ISBN 978-601-288-063-2 : <https://elib.kaznu.kz/book/13092>

9.Политология [Текст] : учеб. для вузов / под ред. В. И. Буренко. - 2-е изд., стер. - М. : КНОРУС, 2013. - 387, [5] с. - ISBN 978-5-406-02751-6 : <https://elib.kaznu.kz/book/14847>

10.Г. А. Кенжакимова; КазНУ им. аль-Фараби. - Алматы : Эверо, 2016. - 584 с. - ISBN 978-601-240-665-8 : 5700.00 тг <https://elib.kaznu.kz/book/4309>

**Жаңа тақырыпты бекіту.** 15 мин

Жаңа сабақтың тақырыбы бойынша мақсаты мен мазмұнына сай сұрақтар қою.

**Сабақты қорытындылау.** 5 мин

**5.6. Бақылау сұрақтары:**

Бақылау сұрақтары мен тапсырмалар:

1.Неке дегеніміз не?

2.Отбасы және қазіргі заман.

3. Отбасы типологиясы.

**Үйге тапсырма беру.** 5 мин

ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН

**MEDISINA**

**AKADEMIASY**

«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ



SOUTH KAZAKHSTAN

**MEDICAL**

**ACADEMY**

АО «Южно-Казакстанская медицинская академия»

Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы

044-73/11-303

Әдістемелік өңдеу

60 беттің 75 беті